

FÉNYELJÉK A VILÁGOSSÁGOTOK

Czirmayné Kocsis Róza

FÉNYELJÉK A VILÁGOSSÁGOTOK

Czirmayné Kocsis Róza

Terv, tipográfia: Papp Imre

Felelős kiadó a szerző

ISBN 978-963-12-31403

Készült: 100 példányban
a szerző teljes körű anyagi finanszírozásával.
Kiadatott: 2015-ben

Tartalom:

Előszó	5
A feledés homályában	7
Kétszer is berukkolt	13
Semmibe hült álmok	17
Maga szabja jövőjét	23
Hegynek fölfelé	25
Lehetséges beszélgetés	27
Erdélyi Shagall	33
Természete a hídverés	35
A világról így is lehet beszélni	39
A szívével filozófál	43
Kettéhasadt valóság	47
Fényeljék a világosságokat	49
A magyarság megmaradásáért kiált	53
Mindíg Krisztusért maradni	57
Reverendában örökké	61
Advent idején	67
Megteremtődöt a jogegység	69
Futását elvégezte	73
Lalkében lovas-én szunnyad	75
Nem volt kitárulkozó ember	81
Igazán tudott pusztázni	83
Hite: a fának lelke van	87
A korong bűvöletében	91
Az emlékezés felkiáltójele	95
Volt egyszer egy kislány	99
Amilyen az ember...	105

Előszó

A művészetben előállított képmás mindig izgatta az embereket, előbb a szobrászatban, festészetben, majd a fényképészetben, az irodalomban. Ma közösségi oldalakon hagyunk digitális „lábnyomot”, arcképet magunk után: a kép, az ikon meghatározza a mi világunkat is.

Ebben a könyvben lírai képekben történik az ismerős, a barát megjelölés, klasszikus, irodalmi – publicisztikai műfajokban: portrévázlatban, életútban, interjúban, riportban. A könyvben több párhuzamos 20-21. századi pályakép mellett olvasható múltidézőként egykori lelkészek portréi, akiket az író szó szerint a feledés homályából hoz fel a fényre, s írásával konzervál, így értéket ment és őriz.

Egy-egy személyt írói eszközökkel mutat be a szerző, róluk jellemrajzot vagy jellemképet ad. Sokszor élethű személyleírást nyújt, bemutatja a választott személyek rövidített életútját, pályaképét, esetleg hatástörténetüket. A megismert alkotói portrék alapján lehetőség nyílik az olvasó számára az általánosabb összefüggések, tanulságok levonására is. Mint Demény Attila zeneszerző - rendező portréja kapcsán, Hamvas Béla után szabadon idéződik: egy nemzet szellemét csak úgy mentheti meg, ha van szellemi kasztja, mely a lét magasabb köreibe vezető úthoz való viszonyát fenntartja.

E könyv lapjain eltérő személyiségjegyekkel, jellemeikkel, karakterekkel találkozunk, akiket nem csupán az író – szerkesztő, Czirmayné Kocsis Róza személye köt össze, hanem az is, hogy a bemutatott emberek: férfiak és nők életében van valami közös jegy. Ez a közös jegy a hasonló tevékenység: a szolgálat. „Ez a tevékenység: a lehullottat visszaemelni, az elveszettet megtalálni, a bemocskolódot meg tisztítani, az elhomályosultat kifényesíteni, az összetörtet ismét egybeépíteni, a fellázadtat megtéríteni és megbékíteni... Az emberi tevékenység értelme, hogy a világot át kell emelni a szellemi világba, vagyis arannyá változtatni.” (Hamvas Béla)

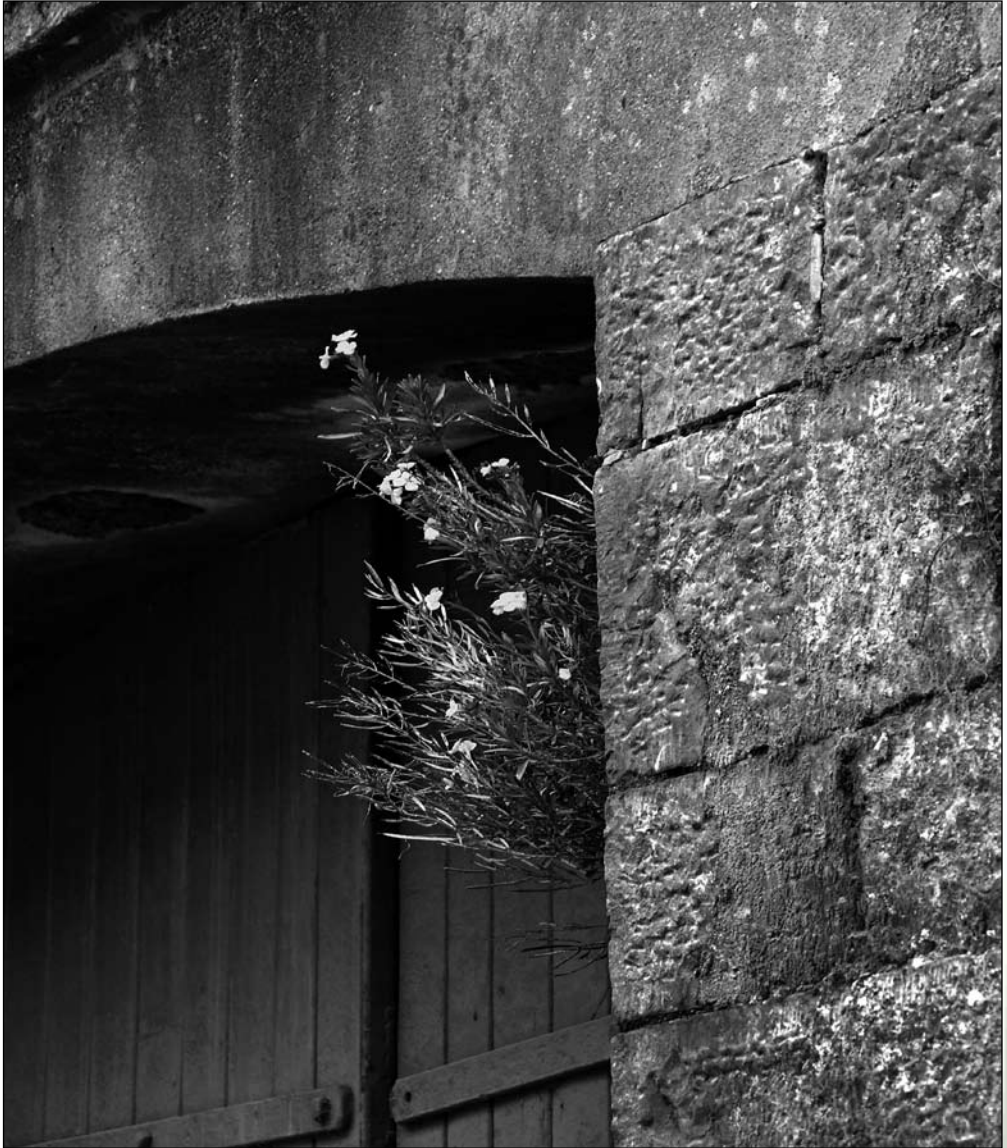
Mindenki cselekvő ember ebben a könyvben, más-más módon szolgálnak egy-egy közösséget: egyházi gyülekezetet, családot, oktatási intézményt, települést, kisebbségi magyarságot, Kárpát-medencei reformátusságot. Szolgálnak katonaként, lelkészként, énekesként, néprajzkutatóként, tanárként, orvosként, költőként és képzőművészként egyaránt felelősséggel, elkötelezettséggel. A megalkotott szöveg az egyén középpontba állított, kiemelt szerepű életeseményére fókuszál, ennek kiválasztása már értékszempontra feltételez a szerző részéről, melyet az arckép középpontjába állít, s erre fűzi fel azélettörténetet,

s ebből bomlik ki az alkotói jellemkép minden esetben. Ezek az emberek jót cselekednek, jó emberek esendőségükben is.

Ez az értékválasztás olyan kategorikus imperatívusként jelenik meg a könyvben, ahogy Horváth Imre Megrövidült végtelen című versében áll: „Minden szavad legyen esőcsepp/ ott, ahol fölcsaptál felhőnek”.

Hajdúböszörmény, 2015-07-28.

Gyulai Edit

A feledés homályában

Lassan négyszázötven éve már annak, hogy városunkban Tatár István személyében megjelent a kálvini hitújítás első lelkipásztora. „Stephanus Tatár pastor ecclesiae jesu Christi in oppido Bezermény”, azaz Tatár István Jézus Krisztus egyházának pásztora Bösörmény mezővárosban nehéz időkben állt a gyülekezet élére. A reformáció tanai ugyan már gyökeret eresztettek a magyarországi szellemi élet talajában, de éppen az 1500-as évek közepén élestedt egyre jobban a vitaszellem a két protestáns felekezet, a lutheri tanokat hirdető evangélikus és a svájci, helvét szellemű

A Bocskai téri Református Egyházközség úrasztali edényei
református egyház között. Az evangélikusoknak már három püspöksége működött, míg az első református szuperintendencia csak most alakult. Szóval a szakramentárius elveken alapuló református egyház Magyarországon éppen akkor vette kezdetét, amikor Tatár István megkezdte működését a bösörményi eklézián. Személyéről szinte semmit sem tudunk. Nevét is sokáig tévesen őrizte a helyi egyházi hagyomány: Csatári Istvánként emlegették. Mígnem a közelmúltban előkerült az az 1569. augusztus 24-én datálódott forrás, amely Stephanus Tatár néven említi. Mint a helvét irány elhívott képviselője esperesi tisztségénél fogva közvetlen munkatársa volt Méliusz Juhász Péternek, aki 1561-től a debreceni szuperintendencia püspökeként tevékenykedett. A mély bibliaismerettel bíró, polémikus lobogású püspök szolgatársaként minden biztonnal több zsinaton is rész vett. Az 1567-es debreceni zsinaton egészen biztosan. Hiszen az 1567. február 24-26. napjaira összehívott zsinatra Méliusz a püspöksége mind a 14 egyházmegyéjét élükön espereseikkel kötelező érvennyel meghívta. Ilyenformán Tatár Istvánnak, mint esperesnek, tevékeny szerepe lehetett a zsinat egyetemes érdekű határozatainak (hitvallás, törvény-

A Bocskai téri Református Egyházközség úrasztali edényei

mezővárosok szellemi életével kapcsolatban is Tatár István pedig öntudatosan nevezte magát „in oppido Bezermény” pásztorának.

*

Abban az időszakban, amikor a magyarországi Református Egyház kebelében lábra kapott a kálvini reformáció alapján álló mozgalom, a puritanizmus, Hajdúböszörményben Zempléni György teljesített lelkipásztori szolgálatot. Az I. Rákóczi György támogatásával korábban a franekeri és a leydeni egyetemeken tanulmányokat folytató prédikátor 1642-46 között hirdette Isten igéjét városunkban. Ezt megelőzően, 1629-ben Sárospatakon volt conrektor, azaz iskolaigazgató mellett működő másodtanító, illetve Vinnán, Erdőbényén és Ónodon volt hosszabb rövidebb időn át lelkipásztor -

A harminchat évesen Böszörménybe került prédikátor a puritanizmus mérsékeltbb irányzatát, a presbiterianizmust képviselte. Vagyis az egyes egyházközségek presbitereinek zsinatait tartotta a református egyház legfelső, egy-

könyv, szervezeti és egyházkormányzati kérdések) megszületésében. Mint ahogy őt tekinthetjük a helvét hitvallás böszörményi meggyökereztetőjének is. Sőt azt is megkockáztatom, hogy böszörményi tapasztalattal szerepet játszott (játszhatott) a Méliusz-Szegedi és Czeglédi által összeállított Debrecen- Egervölgyi Hitvallás megszületésében is. Ez a tematikailag meglehetősen tarka irat ugyanis néprajzilag érdekes elemeket rögzített a magyar

séges irányító szervének. Ennek ellenére az élesen fellángoló puritanizmus ellenes viták idején maga is a támadások keresztüzébe került. A puritán gondolatok ellen leghevesebben tiltakozó Felső-Tisza vidéki lelkipásztorok igyekeztek elszigetelni és lehetetlenné tenni. 1645-ben a Tokaji Zsinat ugyan állásából még nem függesztette fel, de 1646-ban a Szatmárnémetiben megtartott zsinaton már társaival együtt elítélték, mert puritanus elvei miatt megbánást nem tanúsított. Zempléni melleleg jó vita készséggel rendelkezett. Följegyezték róla, hogy már diákkorában a franekeri egyetemen Guilelmus Amesius vezetése mellett öt alkalommal disputált. Többek között az Antikrisztusról, az Eklézsiáról, a Klerusról fejtette ki véleményét. Azonban nemcsak a hitvitákban volt tehetséges, hanem némi szépirodalmi talentum is adatott neki. Két latin nyelven írt verse fön is maradt, illetve „Az lelki vitészh aianlása” címmel Geor. Zeml. aláírással egy magyar nyelvű kéziratot verse is. Ezen utóbbi, nyolc strófából fölépített művében a kegyes életre és az Írás által vezérelt erkölcsiségre figyelmeztet. Kifejti, hogy a bűn ágazó vesszője beszövi a léleknek mezejét, s megfojtja azt. Pedig a földi élet egyébként is, „mint a tavaszi havaknak elvesztése”, rövid időre szabatott. Hogy az élete végül is mennyi időre volt kimérve, nem tudjuk. Életének a böszörményi prédikátorkodás utáni folyásáról adatokkal nem rendelkezem, így csak remélni merem, hogy Tolnai Dali János, Salánki György (Rotteldami Erasmus egyik fordítója), Tölczkei István (Bethlen Péter nevelője), Ványai János (abaúji esperes) egyetemi társa és kortársa a puritánok üldözése idején nem némult el végleg.

*

Minden bizonnyal a sok talentummal megáldott XVII. századi böszörményi prédikátorok között emlegethetnénk Johannes De Racz Beszerményt, azaz Ráczböszörményi Jánost is, ha fiatal élete nem tört volna oly hirtelen derékba. Johannes Böszörményi, az iskolai matrikulákban leginkább így, vagy a fentebb említett néven szerepelt, 1649-ben vagy 1650-ben látta meg a napvilágot városunkban. Elemi iskolai tanulmányait is itt végezte az ismert mezővárosban, melyet a XVII. század folyamán gyakran emlegettek Ráczböszörményként is. Aztán az enyedi diákok sorába lépett. A Matricula studiosorumban 1666-ban már, mint akadémistát jegyezték. Ráadásul neve után a Contrascriba megjegyzés is szerepelt. Vagyis olyan diáktisztviselő volt, aki a tanuló ifjúság fegyelmi ügyeivel foglalkozott. Mint ilyen eskütevésre volt kötelezve, s tisztségére évenként megismételt általános szavazással a felső évfolyamosok választották meg. Johannes Böszörményi 1674-ben az enyedi kollégiumból külföldi tanulmányútra indult. Osdolai Kun István Küküllő megyei főispán támogattjaként (alumnusaként) 1674. október

22-én az utrechti egyetemre iratkozott be. Másfél év múlva 1676. február 10-én azonban már a leideni egyetem hallgatói között pallérozta magát. 1676. július 11-én pedig a franekeri egyetemre iratkozott át. Végül is tanulmányait ezen az egyetemen végezte be, s 1677-ben Franekerből indult hazafelé, hogy szülővárosában katedrai vagy szószéki szolgálatot vállaljon. Városunkba azonban soha nem érkezett meg. 1677. július 4-én ugyanis Boroszlónál az Oderába fulladt. A szépreményű fiatalember halálának hírére a háromszéki születésű Lisznai Kovács Pál- korábban Leidenben egyetemi évtársa- írt egy latin nyelvű gyászverset, illetve a barátai adtak ki egy emlékfüzetet. Így aztán a böszörményi református eklézsia népe hiába várta haza. Szolgálatában, ékes szavában soha nem gyönyörködhetett. És nem tudhatta azt sem, hogy a fiatalon elhunyt prédikátor után teológiai tárgyú disputációk és latin illetve héber nyelven írt üdvözlő- és gyászversek maradtak.

*

A XVII. Század közepén néhány éven át egy kevésbé ismert prédikátor, Debreceni Szűcs (Pellionis) János szolgált Hajdúböszörményben. 1665-ben Debrecenből érkezett városunkba, s minden valószínűség szerint 1671 táján távozott Túrkevére, ahol lelkipásztorként tevékenykedett. Sajnos életéről, pályájáról nagyon keveset tudunk. Még a születési dátuma is ismeretlen. Az viszont bizonyos, hogy debreceni származású volt. Váradon folytatta tanulmányai idején ugyanis Debreceni Jánusként írták be a Matrikulába, mivel akkoriban a diákokat a származási helye szerint nevezték meg. Egyébként tanulmányait is Debrecenben kezdte, sőt tanulmányai befejezése után is Debrecenbe tért vissza tanítani. Jó talentumokkal megáldott, tudományokban jártas ember lehetett. Egy időben neves külföldi iskolák diáknévsoraiban is feltűnt a neve. Megfordult például, Franekerben, Utrechtben és Groningenben is. Sőt, mint debreceni alumnusnak Franekerben és Utrechtben könyvei is jelentek meg. Figyelemre méltó szónoki tehetségét bizonyítja, hogy a már említett külföldi egyetemeken több alkalommal disputált, azaz vallási vitákban szónokolt. Böszörményi prédikátorként 1666. március 31-én a berettyóújfalui partialis zsinaton is beszédet mondott. Szónoklata később Aczel Tükör címmel láttott napvilágot. Könyvei, prédikációi mellett szívesen írt üdvözlő verseket is. Ezeket többnyire görög, héber vagy latin nyelven fogalmazta. Versben köszöntötte például Martonfalvi Györgyöt, Debreceni Gele Jánost és Komáromi Csipkés Györgyöt is. Valószínűsíthető, hogy szellemi aktivitását élete végéig megőrizte. Sajnos azonban 1671 utánról életével, tevékenységével kapcsolatos adatokkal nem rendelkezik az utókor. Így halála évét sem ismerhetjük

Diószegi Sámuel, a botanika első legjelentősebb magyar tudósa, az 1807-ben megjelent Magyar Fűvészkönyv társszerzője, az Orvosi Fűvészkönyv írója, többnyire csak úgy él a böszörményi emlékezetben, mint a Bocskai István Gimnázium rektora, aki három éven át tanított Hajdúböszörményben. Valójában azonban tizenhárom év szolgálat kötötte a városhoz. Az igazsághoz ugyanis hozzátartozik, hogy 1793 áprilisától 1803-ig, mint református lelkipásztor tevékenykedett városunkban. A debreceni születésű lelkipásztor harminckét esztendőskorában kezdte meg prédikátori szolgálatát a böszörményi Református Egyházban. Korábban Debrecenben teológiát, bölcsészetet és matematikát tanult, illetve 1787-1789 között a göttingai egyetemen pallérozta magát, ahol Gmelin Frigyes professzor orvostudományi és botanikai előadásait hallgatta. A göttingai évek után Hajdúnánás prédikátora lett, s onnan meghívás révén került a böszörményi eklézsiába 1793 áprilisában. Az ambiciózus fiatal lelkész Böszörménybe érkezésekor már nős ember volt. Felesége a kor kiemelkedő költőjének, Fazekas Mihálynak volt a testvére, név szerint Fazekas Mária. Házasságukat hét gyermekkel áldotta meg Isten. Közülük négy született a böszörményi parókián. Többek között Sámuel nevű fiuk, aki nagy tekintélyű divatáru kereskedő lett Bécsben, illetve Zsuzsanna, aki annak a Karap Sándornak lett a felesége, aki 1845-ben a zeleméri tanyáján Gönczy Pál közreműködésével Gazdasági Gyámintézetet alapított árva gyermekek számára. A lelkési család az úgynevezett régi, vagy nyugati parókián lakott a Bocskai tér 4. sz. alatt. Az első időszakban velük egy háztartásban élt Diószegi Sámuel édesanyja, özvegy Diószeghy Pálné, született Szapanos Erzsébet is. Az írásos források szerint ő itt is halt meg Böszörményben 1793. november 19-én. A néhai debreceni tanító özvegye mindössze 65 éves volt mikor visszaadta életét Teremtőjének. Ami Diószegi Sámuel prédikátori tevékenységét illeti: a hagyomány szerint a szóbeli képesség minden elemével felruházva, lenyűgözően tudott prédikálni. Remekül aszociált és hihetetlenül jól rögtönzött. Úgy emlékeztek rá, hogy beszéd közben támadtak a legmélyebb gondolatai. Ugyanakkor nyelvileg mindig igényesen és pontosan fejezte ki magát. Prédikációival ugyanúgy, mint később természettudományos munkásságával ékesen bizonyította, hogy a magyar nyelv alkalmas a gondolatok logikus és kristálytisza kifejezésére, s így mint nyelvművelő is nagy szolgálatot tett a népnek. Mindezek ismeretében nem tekinthető véletlennek, hogy 1805-ben, mint már debreceni esperes, ő hirdette a vigasztalás igéjét a kor legnagyobb költőjének, Csokonai Vitéz Mihálynak a temetésén

Hajdúböszörményből indult, de pályája során messze sodródott a szülőföldtől. 1882. február 10-én látta meg a napvilágot egy csöndes hajdúházban. Elemi és középiskolai tanulmányai a szülővárosához kötődtek. Miután 1900-ban a Bocskai István Gimnáziumban leérettségizett a Debreceni Református Teológia fogadta hallgatói közé. Az első lelkészképesítő vizsga után még rövid időre visszatért szülővárosába, segédlelkészként a frissen épült Kálvin téri Templomban szolgált, de hamarosan messze repült bölcsőhelyétől.

Amikor a fiatalon elhunyt Szaploneczai Bertalan halála miatt megüresedett a szamoskrassói lelkészi állás, oda hívták lelkipásztornak. A meghívásnak szívesen eleget téve 1932-ig hirdette az Igét a Szatmár megyei 900 lelkes gyülekezetben. Aztán a nagy múltú bányavárosban, Nagybányára szólította a kötelesség. Az akkor még több mint háromezer lelket számláló gyülekezetben nagy lelkesedéssel és odaadással kezdte a szolgálatot, de hamarosan meggyűlt a baja a román hatóságokkal. 1939-ben államellenes összeesküvés vádjával Kolozsváron hadbírószág elé állították, majd többhetes vallatás és kínszenvedés után, fogolycseré révén, Magyarországra toloncolták. 1940 szeptemberében azonban a magyarok Észak-Erdélybe való bevonulásakor visszatért szolgálati helyére. A következő években már mint a Nagybányai Egyházmegye esperese végezte tevékenységét. 1944-ben, a front közeledtével menekülnie kellett a Zazar-parti városból. Budapestre került, ahol átélte a város szörnyű ostromát, s 1945 tavaszán megszorodott lélekkel hazaindult Nagybányára. Bányára érkezése másnapján a román hatóságok ismételten letartóztatták. Előbb Fernezelyen, majd Szatmárnémetiben, aztán Nagyváradon tartották fogva. Átéelve a kihallgatások keserű sorát, fél év múlva került vissza lelkipásztori szolgálatra. 1952-ben vonult nyugalomba, de még elég erőt érzett magában, hogy tovább szolgáljon. Nyugdíjasként föl vállalta a felsőbányai eklézsia gondozását, és írni kezdte a Nagybányai Egyházmegye történetét. Felsőbánya híveinek lelkigondozását nyolc éven át végezte nagy szeretettel.

Közben a román hatalommal megint meggyűlt a baja. Egyháztörténeti kutatómunkájában egyre gyakrabban akadályozták, kitiltották a levéltárakból. Majd a kéziratait elkobozták. 1972-ben, 90 éves korában úgy ment el a minden élők útján, hogy ifjúkori nagy álmát, az egyháztörténeti munkálkodást, torzóban hagyta.

Manapság Nagybányán, a Virág-hegy alatti református temetőben alussza örök álmát Oláh Sándor nagytiszteletű úr, s talán arról álmodik, hogy egyszer végleg hazatér szülővárosába, a több mint száz esztendeje elhagyott Hajdúböszörménybe.

Kétszer is berukkolt

A Tamási porta Farkaslakán

Gáspár bácsi, hoztam valami ajándékot – mondtam miközben a hátizsákot izzadva huppantottam le a földre. Aztán kihúztam egy üveg Tokaji asszút a zsák valamelyik zsebéből, és átnyújtottam Tamási Gáspárnak. Az öreg, Tamási Áron édesöccse, a család ősi portáján, az író múzeumká alakított szülőházában, komótosan vette át az üvegbort, majd rám emelte a tekintetét: Úgy látom jófélét hozott. Megérdemli, hogy megkóstoljuk. És már kocogott is, hogy valahonnan előkerítsen két poharat. Aztán ott állt előttem harisnyásan, fehér ingben, lajbiban, bakancsal a lábán, és nyújtotta a megtöltött poharat.

Gáspár bácsi, sok lesz ez nekem – vettem át a decis poharat. Melegem is van fáradt is vagyok, meg szokva se nagyon vagyok az italokhoz – mondtam kipirulva.

Nem olyan fehércselédnek ismerem én magát akit megijesztene egy koccintás. Különben is manapság a fehérnépek is megisszák már a magukét. Sőt mit mondjak, szivaroznak is – nézett rám huncut hunyorgással, és a poharamhoz csendítette a magáét. Majd beleszagolt egyszer-kétszer a pohárba, s ízeltetni kezdte a bort. Láthatóan jól esett neki, és hörpintett néhány kortyot. De, maga, ugye nem szivarozik? Nem jó az, ha az asszony szája füstöl – folytatta még

Tamási Gáspár vendégekkel

az előbbi gondolatot. Nem is értem ezeket a mai legényeket, hogy tudnak be-
lehabarodni egy olyan leányocskába, akinek szivar lóg a szájában. Na, de nem
osztom-szorzom már itt a semmit, hanem itt ez a kosár, menjen hátra a kertbe.
Talál ott egy almafát még Áronnal ültettük valamikor. Jó gyümölcsöt erem.
Nyári búzás almát. Van rajta most is szépen. Szedjen egy kosárkával. Ebben
a melegben jól esik az ember gyomrának az édes savanykás gyümölcsféle.
De az ágakra vigyázzon. Ha le találná törni valamelyiket, az Istenemre mon-
dom, hátul kötöm a sarkát. Mire megtelik a kosár Anna is meglesz az ebéddel.
Ehetünk, mert már biztosan megéhült. Már indulóban voltam az almafához,
amikor az öreg még megtoldotta az előbbieket: A fa alól is kapkodja össze az
almákat. És igyekezzék, mert az én gyomromban is ütik már a delet. Kicsi volt
a kosár, egy-kettőre tele lett. Éppen indulni akartam vissza a házba, amikor
Gáspár bácsi megállt mögöttem: No, úgy látom, békességben maradhatunk to-
vábbra is – mondta. S még hozzá tette: Remélem, falt is ebből a gyümölcsből
egy keveset. Ha nem tette volna, hát kóstolja meg.

Ejnye, Gáspár bácsi, úgy dirigál nekem, mint egy őrmester – néztem rá kissé
duzzogva. Egyáltalán volt Gáspár bácsi katona?

Hát már hogyne lettem volna – ütötte össze a bakancsait. 1925. március
tizenötödikén mentem sor alá Udvarhelyre. Nem találtak ott nekem semmi

testi hibámat, pedig megnézett az orvos elöl is, hátul is. Szégyenlettem volna is, ha nem váltam vóna be. A következő esztendőben február 7-én rukkoltam be brassyói Cserkóhoz. Onnan aztán Pitestibe vitt az utam, a Regimentul patru infanterie kaszárnyába. Sosem felejttem el, hogy két öreg katona rúgott fenéken, amikor átléptem a kaszárnya küszöbét. Mondván, hogy sokáig vártak rám. Hej, micsoda világ vót ott! Elgondolhatja, a hetedik században eleinte csak magam voltam magyar. Azír a magam árnyékától én sem ijjedtem meg. Csak hát azt nem szerettem, hogy a beöltözés előtt egy katona egy hajvágó géppel minden szőrt levágott rólam. Nem volt abban köszönet, mert erősen húzott a gép. De még hogy levágta a szőrt, petróleummal meg is kente, ahol megkopaszított. Tudnék persze mondani egyet-mást arról is, amikor először mentünk lövészetre. Elég az hozzá, hogy az őrmester ott is jól fenéken rúgott. Később ellenben úri módon éltem. Domnu kapitány Pasilescu Ioan tisztiszolgája vótam. Nem vót nehéz, mert azt csináltam, amit egy cselédlány szokott. 1927. október 16-án szereltem le. Tisztességgel leszámoltam minden kincstári dologgal. Amikor hazafelé indultam, nem gondoltam arra, hogy lesz még idő, amikor megint be kell rukkolnom.

No, hát Gáspár bácsit úgy megszerették a román hadseregben, hogy létezni sem tudtak már nélküle – élcelődtem egy kicsit az öreggel miközben evéshez készültünk. Ugyan ne mondjon már bolondokat. 1944-ben kaptam újra katonai behívót, de nem a román hadsereghez, hanem a magyarhoz. Akkor

Tamási Gáspár

magyar világ vót. Udvarhelyre vonultam be, a tizennégyes székely határőr zászlóaljhoz. Egy kurta átképzés után már vittek is a frontra. Én igazán nem kívánkoztam már katona lenni, de a német-magyar csapatok visszafelé igyekeztek már Oroszországból, s Gyergyóbékásban szükség volt ránk. '44 augusztusában indultunk a menetszázaddal Gyergyóba. Másodika volt, s úgy hullott az eső, mintha vederből öntötte volna valaki. Gyalog teljes harci felszereléssel igazán nem volt kedvemre való az út. Egyébként is családos ember voltam, és nem is fiatal. Elrúgtam a 40. életévetem is. Érkezésünk után elhelyezkedtünk az állásokba, és vártuk az oroszokat. Pontosabban várta a fene, de azok jöttek. Két nap, két éjszaka szüntelenül rohamoztak. Nem tehattünk mást visszahúzódtunk a Kelemen – havasokba. De ott sem hagytak békén bennünket. Végül is orosz hadifoglyok lettünk. S akkor jött csak a kutyavilág! Ditró-Roman-Tamboc-Nizsntagil útvonalon át egyenesen Szibériába vittek bennünket. Ha érdeklí ez a dolog, majd elmondom későbbet, de most együnk, mert elázik a levesben a tészta, s Anna néném akkor megharagszik. És Tamási Gáspár bácsi méltósággal kanalazni kezdte az aranyló húslevest. Csönd telepedett közénk. Tudtam, hogy étkezés közben nem szokása a beszéd, ezért magam is hallgatásban burkolóztam.

Farkaslaka, 1981. július

Semmibe hullt álmok

Katus néni szívesen mesélt

„Látta Rózsa azt a csillagot? Ebben a minutumban hullott le az égről. Pedig milyen szépen ragyogott.” - sóhajtottá inkább, mint mondta Katus néni midőn egy augusztusi estében a tornácon üldögéltünk. A nyári este meleg csöndje ölelt bennünket körül, s a kalotaszegi égbolton kifényesedve ültek a csillagok. Katus néni megigazította az álla alatt megkötött kendőt, és rám emelte a tekintetét. Meleg barna szemében szomorúság bujkált. Éreztem, hogy mondani akar valamit. Várakozva néztem rá. Aztán kisvártatva csöndesen mesélni kezdett: „Tudja, Rózsa, az a nap is olyan fényesen ragyog az emlékezetemben, mint az a hirtelen lehullott csillag ahogyan ragyogott. S aztán a mi álmunk is úgy hullott a semmibe, mint a hulló csillag. Boldog izgalomban, a várakozás boldog izgalmában teltek a napjaink. Míg élek elfelejteni sosem tudom azt az időszakot. Lázás készülődéssel teltek a napjaink, mert hírért vettük a magyarok bevonulásának. Az uramék díszemelvényt ácsoltak, diadalkaput állítottak, lovas bandériumot szerveztek. Mi asszonyok, lányok pedig gyöngyhímzéses pártákat varrtunk. Zsinóros szoknyácskákat, mellénykéket a legapróbb leánykáknak is. Aztán beköszöntött a legszebb nap, 1940. szeptember 9-re

Katus néni háza Bánffyhunyardon

virradtunk. A hunyadiak már korán reggel az utcán voltak. Hullámozott a tömeg a piactéren. A Tigris szállodától a Gárdonyig az út mindkét oldalán emberek sorakoztak. Mindenki a legszebb ruhájában, s mindenkinek az arcáról az öröm sugárzott. Én magam is a legszebb ruhadarabjaimat öltöttem magamra. A pántlikás kötőm darázsolását, meg a széleit összefogó kötést igazán meg lehetett nézni. De a bagaziám sem volt utolsó. Fejre való keszkenőmnek sem nagyon volt párja. A szívembe rajongó büszkeség költözött, ahogy kézen fogva vezettem a leánykámat, Kiskatát. Kicsinyke gyermek volt még, de magyar ruhába öltöztettem. Különben is a katonák érkezésekor ő mondta a köszöntő verset a díszemelvényen. Szóval végtelen nagy szeretettel és tisztelettel vártuk a magyar honvédeket. Aztán amikor Hunyad szélén megjelentek az első katonák, egyik száj a másiknak adta tovább: itt vannak a magyarok! Éljen Magyarország, éljen Horthy Miklós! Hétköznapra esett a bevonulás, de aznap senki nem ment a határba dolgozni. Meleg nyárutói nap volt. Virágszirmok, csokrok, csókok szálltak a levegőben. Ide Bánffyhunyadra a 9. önálló dandár vonult be Széchy Imre vezényletével, majd másnap 1940. szeptember 10-én a 102. vasúti rakodó század feldíszített páncélvonata is befutott az állomásunkra. Gyönyörű napok voltak azok, Rózsa! Egyetlen zúgó éljenzés volt ez a város.

S istenem, hogy zengett, szárnyalt a Himnusz. 22 esztendei félelem és meg-alázás után a szabadságot hozták a magyar katonák. Csoda-e, hogy szívvel lé-lekkel ünnepeltünk. Talán még az ég is mosolygott felettünk. Ma is hallom a pattogó ritmusú indulót: „Felhangzott a szó, zeng az induló/Győztesek megint régi zászlaink...” Hálakönyvek, örömujjongás, masírozó katonák. És a virágoktól tarka sző-nyeggé vált piactér. Így maradt meg az a nap az emlékezetemben. Aztán a bevonulások után jöttek a dolgos hétköznapiak. Boldogan végeztük az őszi munkákat. Szegény uram ugyan már sokat szenvedett a szívével, bár fiatalok voltunk még, mégis egy-egy jól végzett munka után gyakran mondogatta: Ne nyugtalankodjék a szíved, Katus, hiszen most már az

Katus néni lánykorában kalotaszegi népviseletben

anyaország kebelében vagyunk, magunknak dolgozunk. Arra már nem emlé-kezem pontosan, hogy melyik napon, beszállásolták hozzánk Wladimir János főhadnagy urat a tisztiszolgájával. Nagyon kedves ember volt a főhadnagy úr. Hamarosan a családja is utána jött. A felesége Erzsébet asszony, aki tanítónő volt és három gyermeke. Az utcai nagyszobát engedték át nekik. Az igazi szép kalotaszegi szoba volt. Magasra vetett ágyakkal, festett bútorokkal, tá-nyérokcal, tálásokkal, varrottásokkal, szőttésekkel. Nagyon jól érezték magu-

Katus néni fiatalon megözvegyült

elég. Hogy mást ne mondjak fiatalon eltemettem az uramat. A kolozsvári klinikán éppen akkor dobant utolsót a szíve, amikor a kincses várost súlyos bombatámadás érte. Látogatóba igyekeztem éppen hozzá, amikor visítani kezdtek a szirénák. A hídelvi templom környékén, egy óvóhelyen vészeltem át a bombázást, de tőle már elbúcsúzni sem tudtam. S a hazaszállítása és a temetésével kapcsolatos intézkedések után hazaérkezve mi várt itthon? A kertünkben, itt a tornácra vezető három lépcső előtt egy román tehenes szekér állt. És kéthárom oláh asszony és ember pakolt ki a házamból. Nem volt már kalotaszegi szobám, csak kifosztott, megcsúfolt életem. Rettenetes fájdalom hasított belém. Kínomban a szekérről kapkodni kezdtem a kalotaszegi tányérjaimat és iszonyatos erővel verni kezdtem őket a földhöz, a falhoz, a lépcsőhöz. Úgy képzelje el, Rózsa, hogy legalább százötven fajansz tányér díszítette a szobánkat. Féltett kincsek amik idestől meg nagymamáktól maradt rám. Nem maradt belőlük semmi. Az oláh asszonyok előbb elbuktattak a szekér mellől, aztán ijedten menekültek a szekérrel. Azt suttogták, hogy a domna megbolondult. Tudja, Rózsa, babonások ezek a havasi románok ma is, hát még negyven évvel ezelőtt milyenek voltak. Azt hitték megszállt a gonosz. Tulajdonképpen

kat benne a főhadnagy úrék. Mi magunk az alsó házba költöztünk át. De úgy éltünk itt együtt, mint egy nagycsalád. Istenem, hogy mennyi kürtös kalácsot sütöttem akkoriban. Hónapok, sőt évek teltek el, és mi boldogok voltunk, bár a világban zúgott a háború. Aztán eljött az a nap is, amikor a főhadnagy úr katonai autóra rakta a családját, s búcsúztak. A főhadnagy úr ugyanis parancsot kapott a visszavonulásra. Sírva borultunk egymás nyakába. Amikor a teherautó kifordult a kapunkon a szívünk szakadt ki. Ma is hallok a főhadnagy úr hangját: „Katus, a szülőföldet ne hagyjátok el. Ti itthon vagytok. Lesz, ami lesz. A vihar valahogy átvonul felettetek.” S bizony a viharból jutott

tényleg meg is bolondulhattam volna, hiszen jött az román világ. Újabb küzdelmekkel, újabb szenvedésekkel. De nagy volt az Isten kegyelme, s megtartott mindmáig. Igaz, nekünk kalotaszegi magyaroknak 1944 nyarán úgy hullt a semmibe az álmunk, mint előbb az a hullócsillag, de itt maradtunk, ahol születtünk. De tegyük el magunkat holnapra, mert későre jár”. És Katus néni, özvegy Pócs Ferencné született Papp Kata a maga 69 évével lassú kimért mozdulatokkal felállt és betepegett a házba. Világot gyújtott, megágyazott, s

Bánffyhunяд a magyar világban

Bányfőhunyad a magyar világban

madárcsontú kicsi testét átadta az éjszaka nyugalmának. Amikor nem sokkal később én is bementem a házba már csöndesen aludt. A szemüvegét óvatosan vettem le és a Bibliát is finoman húztam ki az ujjai közül.

Maga szabja jövőjét

Vincze Andrea 1989 októberében friss diplomásként érkezett a hajdúböszörményi 2. sz. Általános Iskolába. Érkezésekor már sejtette, hogy afféle ember, aki maga szabja a jövőjét. A debreceni Zeneművészeti Főiskolán szerzett tudását rögtön kamatoztatni kezdte. Nem bizonytalankodott, hanem lelkesedett és lelkesített. Aztán eltelt egy esztendő, s közben kiderült, hogy tevékenysége nem szűkül csupán az ének tanítására. Hanem maga is tanul, és egy mind érdekesebbé váló énekesi életmű ígéretének is letéteményese. Bontakozó művészi pályája ugyan fellépésekben, önálló koncertekben még kevésbé gazdag, de gyönyörű hangját, erőteljes és mégis lágyan suttagó éneklését ünnepelte már hazai és külföldi közönség egyaránt. Legutóbb éppen Németországban és Dániában járt egy többhetes vendégszereplésen

Vincze Andrea

Igen, a napokban tértem haza egy háromhetes hangversenyútról, melynek keretében először a Saar-vidék legismertebb városában, Saarbrückenben léptem közönség elé. Majd St. Ingbertben találkoztam zenerajongókkal. Mindkét városban a nyíregyházi Tanárképző Főiskola leánykarával vendégeskedtem együtt, ám önálló műsorral, szólístaként is szerepeltem. Dániában Esbjerg és Grenna zeneszerető polgárai előtt mutatkoztam be. Ezeken a helyeken szólístaként és kórustagként egyaránt módomban nyílt az éneklésre.

- Úgy tudom, Saarbrückenben a Német Rádió felvételt készített veled. Bizonyára nagy élményt és nem kis felelősséget jelentett ez számodra. Zenei életéről ismert városban, ráadásul templomi koncert szólístájaként rádiós felvételben részesülni nagy megtiszteltetés lehetett. Egyáltalán milyen műveket

szólaltattál meg ott, ahol az emberi hangnak, az éneklésnek mindig is voltak felülmúlhatatlan csillagai?

A németországi közönség előtt többek között Hendel: *Messias* c. oratóriumának két szoprán áriáját, valamint Mendelshon: *Három motetta* c. művének szoprán szólóját énekeltem. A másik repertoárom pedig Kodály-művekből állt össze. Szóval csupa olyan műveket válogattam össze, amelyek ékesen bizonyítják, hogy a zene akkor szólal meg, a hang varázsos ereje akkor csendül fel, amikor a szó már nem elegendő a szív rezdüléseinek kifejezésére.

- No, igen, a szépen zengő hang vígasztal, becsvágyat ébreszt, szárnyaltat, s ha kell meg is szidalmaz. Az Arionról és Orfeuszról szóló antik mítoszok éppúgy, mint a középkori eposzok azt bizonyítják, hogy az éneklés egyfajta jó értelemben vett pszichológiai ráhatás. Miként sikerült neked ez a ráhatás S. Kierkegaard hazájában?

Úgy éreztem, hogy az emberek-függetlenül attól, hogy éppen hol élnek - elemi erővel vágyakoznak a harmónia után. S miközben kimondva vagy kimondatlanul a létezés értelmét keresik, rettegnek a lélek reménytelen magára maradásától. Amikor például a Messiást énekeltem, amely éppen az üdvözítő érkezéséről szól, szinte egyszerre lélegzett a közönség. De a fölfokozott várakozás és a reménykedés volt érzékelhető akkor is, amikor Eszterházy *Harmonia Cealistiche* hangzott fel.

- A taps, a fellépések idején feléd áradó szeretet és a rádiófelvétel kapcsán elhangzott elismerések azt jelzik, hogy vendéglátóid nem fukarkodtak a dicséretben. Egyáltalán, hogyan élted meg a sikert?

Rendkívül örültem neki. Nem tartozom azok közé, akiknek jobban fáj mindig a rossz, mint amennyire örülnek a jónak. A siker nekem szárnyakat ad, s rögtön újabb célok megvalósítását rajzolja a látóhatárra. Csupán azt viselem nehezebben, hogy kedves tanáraink, mestereim, Ferenczi Erzsébet és Szerdahelyi Éva a siker idején mindig a háttérben maradnak.

- A szárnyas örömeink után most egyelőre megint a hétköznapiak jönnek. Tanulás és tanítás. Ének és kottaolvasás, kulcsok, énekformák, hangnemek. Gyakorlás újra meg újra. S az akadémiai elfoglaltságok mellett a tíz- tizenéves évek napenkénti oktatása. Velük kapcsolatban milyen cél lebeg előtted?

Szeretném, ha a kisdíjak megsejtenék a hangzás varázsát. Azt, hogy a zene, a dal értünk és általunk van. Hogy „nem sokat ér, ha magunknak dalolunk, szebb, ha ketten összedalolnak. Aztán mind többen, százan, ezren, míg megszólal a nagy Harmónia.”

Debrecen, 1989.

Hegynek fölfelé

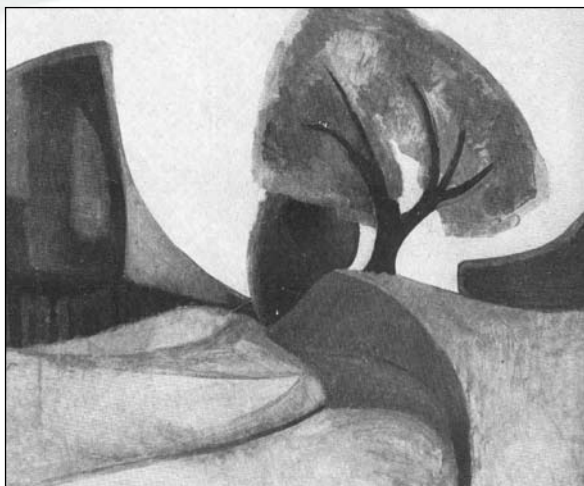
Ősz van. Az égből varjú kiált, és gondoktól ködlik a láthatár. Valahol a hasadt fejfák tövében, frissen hullott porka havakban gyertyák pislákolnak. És ritkul bár az emlékezet, mégis a temetőkben rokonok, barátok, ismerősök állnak meg egy-egy sírhant körül. A zsigbasztó őszi csöndet

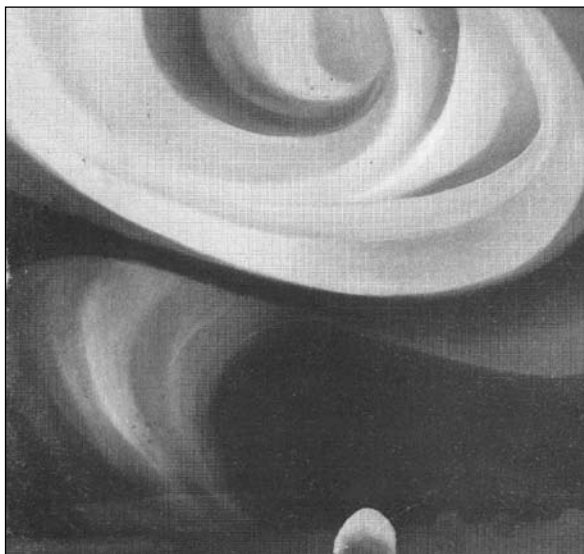
Bíró Ferenc festés közben

az emlékezők sóhaja töri meg, s a feledékenység tovazúgó folyamából arckat, emlékeket, élet-titkokat szedegetnek elő. Vajon az ő porai fölött megáll-e valaki? Vajon az őszinteség és az elfogadottság biztonságát vele kapcsolatban megszólaltatják-e valakik? Vagy csak az őszi szelek settenkednek a sírja körül, s matatnak a fejfája alatti avarban?

Idestova tíz éve már, hogy Bíró Ferenc festőművész végleg elment közülünk. Hogy 1981 júniusában fölröppent a hír „Bíró Ferenc festőművész, a hajdúböszörményi Óvónőképző Főiskola docense, a Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep alapító tagja 45 éves korában meghalt. Temetése június 30-án, délután fél 3 órakor lesz a hajdúböszörményi Köztemetőben.” Tíz esztendő nem nagy idő. Mégis lassan csak a leghűségesebb barátai és tanítványai tudjuk csak, hogy az út, amit emberként és művészként bejárt, egy erős intellektusú értelmiséginek felelősségérzettől áthatott vállalkozása volt. Legendás szűkszavúságát, szelíd tűnődéseit, műtermének áldott összevisszaságát olykor még felmelegetjük, ámde makulátlan tisztaságát, lelkiismeretességét, s a tökéletesség eszményéről tett sóvárgó vallomásait lassan betemeti az idő. Gondolatgazdag, állandó belső készenléttel világra figyelő személyisége naponként kopik az emlékezetből. Lógó bajuszát, mélyen ülő nagy barna szemeit néha még magunk előtt látjuk, de komor magányosságára, dermedt rémületére, csüggedt

olajkép, vázlat és rajz maradt utána. Hangulatokat, dekorativitást és jelképeességet egységbe ötvöző megrendítően szép alkotások. A szükszavú, halk beszédű ember a műveiben tárulkozik ki. A visszafogott líraisággal fogalmazott, többnyire hibátlan szépségű kompozíciókban. Akik csak egyszer is láthatták a képeit, a hétköznapi egyszerű motívumokból (kazlak, boglyák, tanyák, kanyargó utak, hajlott hátú dombok, hegyek, bokrok, fűzesek stb.) szerkesztett, kékben, zöldben, lilásfeketében, sárgában, mély barnában megjelenített műveket, talán sokáig nem fogják még feledni, hogy Bíró Ferenc, az intellektuel, a lélek pompás gazdagságával járt közöttünk. Szárnyaló gondolatvilágát, adakozó, zengő lelkületét talán csak most kezdjük

A festőművész képei

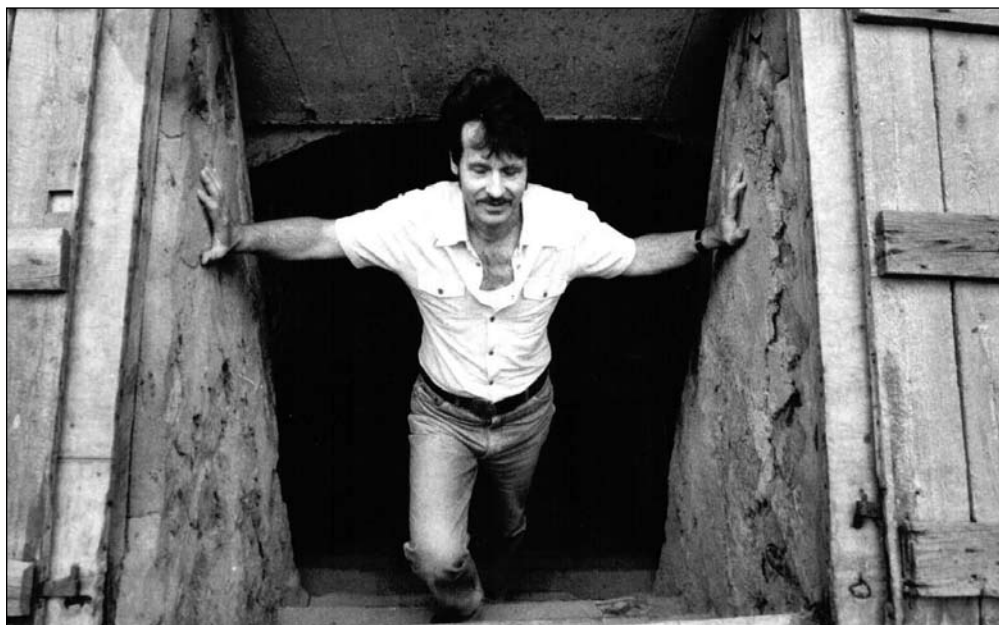
lemondásaira már nem emlékezünk. Mint ahogy öntudatos határozottságára, méltóságára végtelenül csöndes derűjére sem.

A képei azonban itt vannak velünk. Igaz, műveiből többet együtt állandó kiállításon nem lehet látni szülővárosában. Pedig élete lényegét ezek szolgáltatják, s lenne is miből válogatni. Körülbelül 800 akvarell, tempera, guache, pasztell,

érteni. Valaki egyszer azt írta róla, hogy „Hegynek föl tartott egész pályáján.” Való igaz: a majdnem lehetetlent kísérelte mindig. Hegynek fölmenetelése azonban mintha ma is tartana. Csakhogy nem a hegyek viszonylagos magasságai állnak már előtte, hanem a táguló végtelen maga. S a képein megjelenített fordított irányú örvény, amely egyszerre húzhat föl a magasba és taszíthat a feledés mély kútjába.

Hajdúböszörmény, 1990.

Lehetséges beszélgetés Lászlóffy Csabával

Lászlóffy Csaba az uradalmi fenegyerek /Fotó: Kántor László/

- Lobogtak a gyertyák Kolozsvár főterén, amikor 1990 januárjában megjelent a Szintér c. írásod. '89 karácsony még elevenen élt a szívekben, s eufória volt Romániában és Magyarországon egyaránt. Ám Te már akkor, itt leírtad említett írásodban a következő sorokat: „A történelem egyik örök színtere a kolozsvári Főtér, melynek közepén gótikus templomfalak előterében a század legeleje óta nem csupán művészi remeklésként, de a város jelképe gyanánt is ott áll a Mátyás szobor - annak a történelmi személyiségnek az emlékére, aki félévezreddel ezelőtt a kereszténységnek erőt, reneszánsz kultúrát jelentett, és európai egyensúlyt, mint nagyhatalom. S ezen a színtéren életünknek a fekete télben, kupacban gyűjtött és magányos gyertyák virrasztanak... Voltak idők, mikor ezen a Fötéren még a döglónak is egy font ezüstpénz dukált. Ki ne tudná, hogy nem az elszánt vagy a győztes pillanat a döntő, hanem a folytatás. Nem halni, hanem élni nehéz a haza földjén.” A Szintér megjelenése óta egy esztendő telt el. Tapasztalatokkal terhesen. Miképpen látod, azóta közeledett vagy távolodott az új honfoglalás kora Erdélyben... és ideje a megmaradásnak?

- A folytatás?! Mivel kezdjem? Márciussal.....

*Szemem mögött nem lepke
az akasztáshoz ígért
kötél foszlány száll*

*az alkohol csapdája és a
lélekből pattant hamis szikra
(még füstölög mit kiagyaltatok)*

*megyek az utcán siketre-vert némán
szavaimat mind lekaszálták
még be sem mutatkozhattam nekik*

*bármit teszel is az idiotizmus
lesújt rád: „más országba veled”
akit asszony szült és hóhér vigyáz*

*az élet közepén az ezredvégén
(ne mond Úram, hogy úgyis utolér)
miért nem haladás? miért halál?
(Öt Haiku Marosvásárhelyért 1990. III.25)*

.....Vagy az újabb decemberből megidézhető távlattal – távlattalansággal?

<i>Jön</i>	<i>vagy</i>
<i>még</i>	<i>csak</i>
<i>más</i>	<i>ház</i>
<i>kor</i>	<i>föld</i>
<i>rend?</i>	<i>reng?</i>

<i>Ki</i>	<i>lesz</i>
<i>ma</i>	<i>még</i>
<i>rád</i>	<i>lent?</i>
<i>szól:</i>	<i>s te</i>
<i>„csend!”</i>	<i>fent? (?!)</i>

Munka közben

- A tűrőképesség a brutális rendszer hosszú évein át más-más magatartást, vállalást, más-más hallgatást és sikolyt kényszerített ki belőletek, erdélyi írókból. Ki hogyan és mikor, de megörökítették a lélekölő terror morbiditását megcsillantva szinte elgondolhatatlan kiút lehetőségét. Vajon most, amikor mégis csak elmozdult valami a politikában, ki tűnik „okosabbnak”, őszintébbnek, az e, aki megpróbál hinni a szépírás erejében vagy aki elvegyül a publicisták közt?

- Az, aki nem próbál meg külön utat keresni, kilépni a biztonságos bizonytalanba. A tűrőképesség a finomabb „brutalitások” közepette is szükségeltetik, viszont úgy érzem, egyazon magatartás és vállalás tarthat meg, állíthatja helyre az erdélyi magyarság státusát:

Hazádnak rend (!)
ületlenül - -
csak innen el ne
menekülj! (De profumdis)

Máskülönben: az un. demokráciai is lehet „morbid”. A mai szélsőséges román „kultúrszervezetek” a hajdani Szebeni Román Kormányzótanács lapjában, a Patriában ezelőtt hetven évvel kinyilatkoztatott nagynemzeti gögnek és beolvasztó koncepciónak a folytatói: a Habsburg birodalom nemzetisége-

inek kötelességük fejükből kiverni a letűnt, politikai természetű maradványokat, egybe kell olvadniuk a román néppel, és le kell mondaniuk a separatista korlátokról: Ami jó volt a középkori Ausztriában, anakronizmus a demokrata Romániában.

Ilyen körülmények között úgy tűnhet, hogy én, pár hónapon át különösen nem voltam eléggé okos: a helyzet, helyzetünk kényszerített polemizálásra, bár nem szándékoztam sem elvegyülni, sem kiválni publicisztikában. Egyszerűen fennakadtam olyan hazugságokon miszerint barbár, gyilkos, fasiszta hordában özönlő eleim és határon túli irredenta, horthysta stb. véreim mindig egy szelíd, békés legkeresztényibb és legeslegősbibb nemzet rovására próbáltak terjeszkedni, mi több: iskolát, civilizációt teremteni és hagyományt ápolni. Ebből, gondolom, kiderül, hogy az anakronizmus államilag készen gyártott szabványszövegei és - szócsövei miatt vált rögeszmémé a történelem. A múlt öröksége mindig lehetőséget kínál az erőgyűjtésre. A történelmi ember – nem csupán gépjeinkben – mi (is) vagyunk.

Egy közönség számára – szorongatottságában különösképpen – hinni a szépírás erejében azt kell jelentse: hinni az írói áldozatvállalás, megszállottság erejében. Mert ez sem akármilyen munka – a szellemi elődömmel vallott Márai szerint: „Ha tudnák az emberek... mibe kerül az írás! Idegbe és vérbe kerül (...) valamilyen félelmetesen öntudatos, ravasz, figyelő, gyanakvó, odadó, áradó, tartózkodó életmódba... S mit kell hozzá összeélni, összeálmodni, összeolvasni, összeutazni, összekalandozni, aztán aszkétának is kell lenni, boldogtalannak is kell lenni...” Magam, múlt és jövő keresztfájára feszítve, ezzel a megszállottsággal áldozom föl egész életemet.

Vitatkozás közben

- Kritikusaid szerint lírikus alkát vagy. A nem lírai témákat is jelen időbe állítod, s a múlt és jövő jelen idejű szintézisét teremt meg. Hogyan fogadják egy Erdélytől távoli világban – mondjuk Amerikában, ahol műsoron van egyik darabod – ezt a fajta írói vállalkozást, amely bizonyára a legnehezebbek egyike?

Azt, hogy két megszállott embernek – Donald Morsenak és Bertha Csillának – köszönhetően angol fordításban megjelent Az eretnek című, 1971-ben a totalitarista rendszer abszurdításáról írt drámám, a véletlennek köszönhetem. Azt talán már kevésbé, hogy az említett darabomon kívül más, erdélyi vonatkozású drámámat is eltanácsolták, letiltották az elmúlt évtizedben éppen Magyarországon. Mint drámaíró azt mondhatnám: ami késik, múlik! Avagy: Ó, azok a hetvenes évek! ... Akkor jó néhány bemutatóm volt Magyarhonban: inkább divatban voltunk. Egyáltalán: a szépirodalom volt „divatban”.

- Te, aki ha kellett vakmerő voltál, kockázatos párbajra vállalkozó irodalmi fenegyerek, óvatos hunyorgással sosem lested a lopakodó homályt. Ma is egy dologra figyelsz csak töretlenül: „az írói hang csak hazug, manipuláló nem lehet”. A „félre helyzet”-ről mint-ha tudomást sem vennél. Valóban,

Kiállítás megnyitón

vagy egyszerűen csak úgy érzed magad, mint „A közelítő költő” hőse, aki Kazinczy levelében ezt olvassa magáról: „ez a kedves somogyi Diogénesz” bölcsőbb, mint a titulus, hivatal, kereszt, pénz, hatalom megszállottjai... Aki így kezdett, az nem szűnhet meg!”?

A „kedves somogyi Diogénesz” számomra nem közelítő költő, hanem hozzám közelálló, nyelvi örökségben, s talán alkatilag is. Tény viszont az is, hogy érettsége teljében érdemelte ki a „tehetséges kezdő” elismerést a kortárs irodalom intézményes „bölcsességétől”, Kazinczytól. Ha arra utalsz, hogy Berzsenyi ilyen kezdet után se lett kevesebb, a maradandónak nem feltétlenül a siker a garanciája – úgy számomra, úgyis, mint erdélyi költő számára ez mindenképp megnyugtató. Épp ezzel a gondolattal zárom egyik utóbbi versemet:

*Akit a földhöz a képzelet ver,
ég őrizze meg attól, hogy siker
adjon neki, ne a kudarc, erőt!
Vesztések pártján győzni tudni kell.*

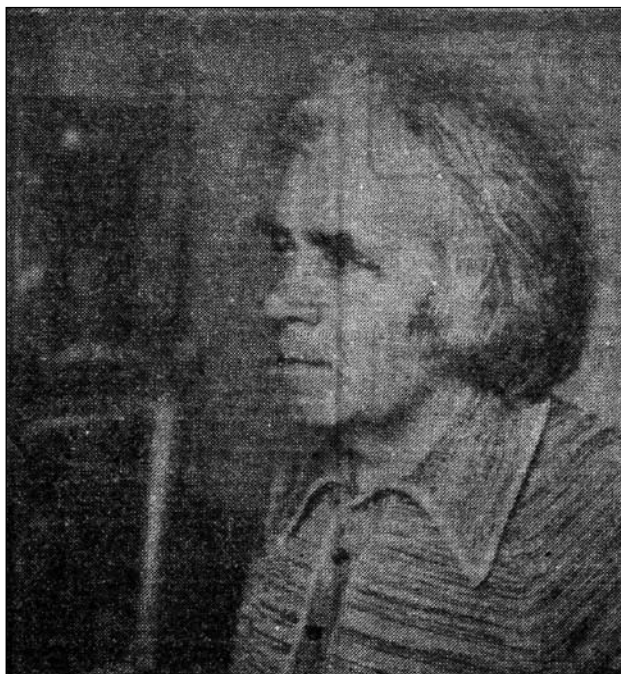
Kolozsvár, 1990. dec.31.

Tervekkel az utolsó hónapokban

Az edélyi Chagall

Alkonyodott. A füledt nyári este már ott lopakodott a házfalak között, de a kolozsvári Majális utcában még hömpölygött a sokaság. Zajosan lüktetett a forgalom, s egyetlen fülsiketítő hatalmas zúgás töltötte be a levegőt. A műterem-lakás félhomályában azonban minden távolinak tűnt. Szótlanul álldogáltam a festmények között. Hőtömegeből kikucskáló kucsmás házikók, egymásba kapaszkodó fák, hidegen kikerekedő hold, nagybögőt cipelő kajla alakok, sétáló rókák, balla-

Györkös Mányi Albert

gó tejesasszonyok, bundába burkolózó pásztorok, tilinkázó szekeresek, nagy gombszemű széki lányok, viseletben éneklő kóristák néztek rám a festményéről. S micsoda kékek, fehérek gyönyörködtették a szemem! Nézelődésemben, egy-egy festmény fölötti elmélázásomban nem zavart senki. A művész, a bozontos szemöldökű hallgatag ember, Györkös Mányi Albert nem zavarta elmélkedésemet. Mintha jelen sem lett volna, szótlanul támaszkodott egy szekrény félig nyitott ajtajának. Csupán nagy mélyen ülő szemei kísérték, vagy talán kutatták a gondolataimat. Aztán mikor úgy gondolta, hogy már eleget nézelődtem újabb képeket kezdett elém rakni.

-Ezeket a kolozsvári egyetem filológia kara által rendezett Kalevala-ünnepség keretében a Filo Galériában állítottam ki 1985 februárjában. Aztán a Korunk Galéria kollektív tárlatán szerepeltek. Később ott voltam velük a 3.sz. Matematika-Fizika Liceum Klub Galériájában is. – mondta csendesen mintha csak magának beszélt volna.

- Óh, hát ez itt Vainämöinen, ez meg Lemminkäinen. Az meg a Pohjolai asszony. Jól látom egyszerűen a Kalevala hősei jönnek elém?

- Igen. A Kalevala-év tiszteletére festettem egy 15 képből álló sorozatot. Megkaptam érte a Kalevala Társaság emlékérmét, s a képek közönségvisszhangja is kedvező volt. A kiállításom egyik méltatója Kalotaszegi Kalevalaként emlegette ezeket a képeket. Egy dolog biztos, nem illusztrálni akartam a finnek nagy eposzát, hanem a mítosz és a líra egymásba hajlításával valami újat hozni a piktúrámba. Az eposz naiv világképet sugárzó történeiseiből válogatva új dimenziókkal gazdagítani ember- és tárgy ábrázolását.

- Ezek a képek gyönyörűek. Finnországban már többször jártam. Volt alkalmam Akseli Gallen – Kallela műveivel is megismerkedni. Tarvaspää-ben illetve Helsinkiben az Atheneumban láttam a finn művész páratlanul szép alkotásait, a Lemminkäinen anyját, a Kulervo átkát, a Joukahäinen bosszúját, az Aiuo triptichont. Ámulattal csodáltam őket, mint ahogy most ezeket a képeket is.

- Egyesek azt mondják, hogy az én Kalevala-látásom a kalotaszegi világban gyökeredzik. Való igaz elfelejteni, elszakadni a szülőföldtől soha sem fogok. Sőt ahogy haladok előre az időben mind jobban és felfokozott szeretettel gondolok szülőfalumra. Tordaszentlászló számomra egy életérzés, amely egész életemnek a táplálója. Az életem nem volt könnyű, tele van tövisekkel, árvaság, betegség, feleségem halála, de szülőföldem tájait és élményeit mindenhová, magammal viszem, s bennük találok kapaszkodókat. Talán ezért is neveznek engem Erdély Chagall-jának. Ami neki az orosz Vityebszk, az nekem a kalotaszegi Tordaszentlászló. A népi múlt korszerű újrafogalmazása egyébként is akár festői program is lehetne. A népi realizmustól egyfajta lírai absztrakcióig eljutni, ez az én utam.

Kolozsvár, 1991.

Természete a hídverése

A romániai magyar színjátszásban meghatározó szerepet játszó kolozsvári Állami Magyar Színház 1989-ben mutatta be Kao Hszingcsien: Buszmegálló c. lírai életképét. A művészi siker egyik letéteményese kétségkívül Demény Attila volt, aki a darab kísérőzenéjét írta, illetve akire Tompa Gábor, a színház költő-rendezője, a Hallgatag férfi szerepét osztotta.

„Én a Hallgatag férfiban a művészet motívumát vélem felfedezni. Művészet nélkül bármely szellemi térség halott. Ezért választottam egy kiváló zenészt, Demény Attilát erre a szerepre” – összegezte emígyen Tompa Gábor rendezői döntését. Ám valójában ki is ez a

zenész, akinek nevével a magyarországi szakfórákban nem találkozhatunk, de említett darabbeli várakozása értelmessé válik, s távozása nem lehet más, csak ideiglenes?

- Pályámat zongoraművészként kezdtem. A szebeni filharmóniánál voltam zongora szólista. Vendégszerepeltem több helyen a világban. Koncerteztem pl. Franciaországban és a Szovjetunióban. S párizsi versenyen ösztöndíjat nyertem. Ismert a romániai – hazai – közönség is. 1983-ban azonban előadóművészi tevékenységem megszakadt. Állásom a filharmóniánál politikai okokból megszűnt. Igaz a politika úgy soha nem érdekelt, hogy mindennapi aktív szerepet vállaljak benne. Tény viszont, hogy szimpatizáns voltam sem tagadtam meg soha bizonyos romániai ellenzéki körökkel. Szóval 83 után állásnélküliség következett, s akkoriban kezdtem, kicsit megélhetési kényszer okán, de újabb kihívást is látva a dologban színpadi zeneszerzéssel foglalkozni. Aztán véletlen folytán kapcsolatba kerültem a kolozsvári Állami Magyar Operával. Ma már – miután szakképeztem magam Bukarestben – rendezői tevékenységet folytatok az említett operában.

ÁLLAMI MAGYAR OPERA KOLOZSVÁR
KODÁLY ZOLTÁN
SZÉKELY FONÓ
Egyfelvonásos daljáték
Szövegét a zeneszerző állította össze

Háziaszony	.....	GEORGESCU MÁRIA
Kérő	.....	HERCZ PÉTER, MERK ISTVÁN
Fiatal leány	.....	B. KONRÁD ERZSÉBET, MARTON MELINDA
Legény	.....	KISS B. ATTILA, SZABÓ PÉTER
Szomszédasszony	.....	BERECZ ZSEJKE
Nagyorru bolha	.....	BANCsov KÁROLY
Néma szereplők	.....	SZEIBERT ISTVÁN
	.....	JAKAB MELINDA
	.....	SIMON KATALIN
	.....	BABOS ERIKA
	.....	BABOS KINGA

**VALAMINT - A KOLOZSVÁRI ÁLLAMI
MAGYAR OPERA ÉNEKKARA**
Karigazgató - LASKAY ADRIENNE
Vezényel - HARY BÉLA

Diszlet- és jelmeztervező - WITLINGER MARGIT
Tervező munkatárs: KÓPECZI SÁNDOR
Koreográfus - JUHÁSZ ANIKÓ m.v. Budapest
Dramaturg - VISKY ANDRÁS, RÓNAI ISTVÁN
Korrepetitorok - G. INCZE KATALIN, RÓNAI ISTVÁN
Ügyelő - GY. TATÁR ÉVA
Súgó - MÁTYÁS MÁRIA, TATÁR GIZELLA
A rendező munkatárs: KÁDÁR TIBOR m.v. Veszprém

Rendező - DEMÉNY ATTILA
Bemutató: 1991. március 7.

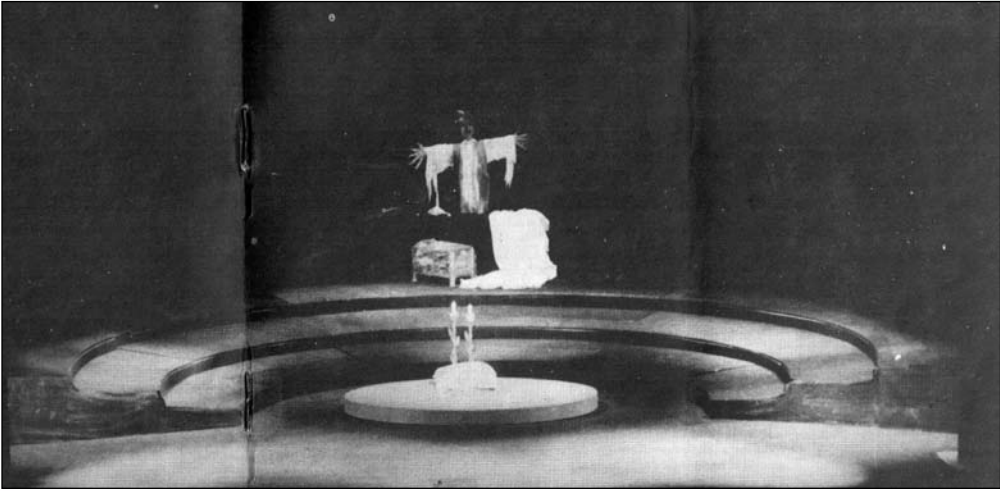
6

- Ezek szerint nem tartozol a zenésztársadalom ama közösségébe, akik csupán csak ezzel vagy azzal foglalkoznak. Feltételezem, hogy elviekben sem értesz egyet azzal, hogy a hangszeres művészek többsége manapság erőteljesen kompetitív megnyilvánulásokban kényszerül gondolkodni, s a tudományszakok teljessége helyett csak részterületekre tud összpontosítani?

- Az önfelelt művészi munkát, az egészséges alkotószellemet szerte a világban zavarják az élet nyers harcai. Az előadó művészet például egy idő után tényleg piaci kérdés is, s olyan életvitelt követel meg, ami lehetetlenné teszi, hogy a zeneművész a „szakma” több területén is elmélyüljön. Ennek ellenér úgy látom, hogy a századvégére új művésztipus körvonalazódik. Én ezt egyszerűen reneszánsz embernek nevezem. Némely helyeken már felfedezhető az efféle művész, és én szellemi rokonságot vele vállalok. Azzal a zeneszessel tehát, aki játszik, vezényel, zenét ír, kamarazenél, ráadásul színházban tevékenykedik. Engem ugyanis az előadó-művészetben és a zeneszerzésben is meghatározóan a kifejezés drámai része érdekel. S valahol itt a zene alapvető kapcsolatban van a színházzal. Csak közbevetően jegyzem meg, hogy ez a kapcsolat leginkább azoknál az előadóművészeknél fedezhető fel, akik színházban drámaian gondolkodnak és zenedrámaian fogalmazznak.

A színház egyébként szemléletmódok, szándékok gazdagságát kínálja, és nyitottságot kölcsönöz az embernek színházi tapasztalattal nem nyúl annyi előítéllettel egy zenei anyaghoz az ember. Nem köti meg, nem bilincseli le egyetlen iskola. Az iskola ugyan is arra jó, hogy megtanítsa gondolkodni. A gondolatok összefűzése, a kifejezés azonban mélyen magánügy, és teljesen annak függvénye, hogy az Én milyen viszonyban van a világgal. A színház pedig pontosan ennek a viszonynak az artikulálásában segít.

- Zeneszerzői tevékenységed egyik meghatározóan jellemző aspektusáról, a színpadi zeneszerzésről, alig-alig tudunk Magyarországon. Negyvennél több kísérőzenét írtál ugyan eddig, de a Buszmegálló, a Csillag a máglyán, a Sirató egy bolyongó porszemért, a Mester és Manolé, a Rendőrség kísérőzenéjén túl alig ismerünk többet. Rendezői munkásságodról is sokáig inkább csak barátaid, ismerőseid körében cserélődtek a vélemények, Budapesten. Mindazonáltal „az emberérdekű rend hiányában fenyegetően kaotikussá kuszálódott világ törmelékei között” tetted, teszed a dolgod: rendezel, mához szólsz. Egyszer Saint-Saens: Sámson és Delila c. operáját, máskor Kodály Zoltán műfajilag nehezen meghatározható Székelyfonó-ját állítod színpadra. Különböző korban született műveket azzal a meggyőződéssel, hogy „minden előadás végső követelménye: igaz legyen.” Legutóbb a Székely fonón dolgoztál. Kodály eme művét rendezésedben Budapesten a Tavaszi Fesztivál keretében is bemutatta

Székelyfonó színpadkép

a kolozsvári Magyar Opera. Dramaturgiai mechanizmusát tekintve milyen problémákkal kellett szembenézned e mű kapcsán?

- Minden színpadra írt alkotás – akár próza, akár tánc, vagy opera – megfigyelésre és lefordításra vár. Lefordítani az írott nyelvet a színpad nyelvére, megfigyelni sajátos módon a „rejtjelzett” üzenetet, és a látvány nyelvén újraszervezni, -alkotni: a rendezés célja, a rendező munkája. A látvány-e rendkívül illanó anyagközegében kibontakozó alkotói tett három alapkérdés köré koncentrálni. A három alapkérdés: mit? hol? mikor? Persze nem nehéz a kérdések mögött felfedezni a kifejezendő tematikát: Mű, Tér és Idő bonyolult és együttesen ható viszonyrendszerének problematikáját.

Ami a Fonót illeti, régi vágyam, hogy megrendezzem. Nemcsak azért, mert szoros kötelékek kapcsolnak a népi kultúrához – régebben magam is jártam népdalt gyűjteni, anyám révén hagyománya van ennek a családban –, hanem azért is, mert mindig izgatott: színpadra alkalmas-e, és milyen formában. Egyébként az ősbemutatótól napjainkig ez megoldatlan talányként hagyományozódott ránk. A mű színpadi történetéből sarjadzó problémák mellett szembe találtam magam egy másik gonddal is. A népi kultúrához való viszonyunk egészségtelen jelenségeivel. Azzal, hogy mai életünkben nincsen szerves helye a hagyományainknak, szokásainknak, a népi kultúra szellemi és tárgyi emlékeinek. Mindez csupán fetisizált dekorációként vagy nosztalgiaként jelenik meg az életünkben. Az a mélyen drámai ritualitás, ami a népi kultúra lényege, fájdalmasan messze van tőlünk. A Fonó rendezése tehát kihívásnak mutatkozott a tekintetben, hogy itt és most újra tudjuk-e értelmezni önmagunkat, viszonyunkat hagyományainkhoz, melyek nemzetiségi létünk történelmi erek-

lyei is. A mű interpretáció történetében olyan megoldásokhoz folyamodtam, ami a mítosz világszínpadára helyezi a Fonót, s azt hirdeti, hogy itt és most azért vagyunk, hogy otthon lehessünk az egyetemességben.

-„A Székely fonó a lélek nagy kalandja: a székely Penelopé megkísértésében, a székely Odüsszeusz megtérésének története, fiatal lányok, fiatal legények egymásra találásának története...” – olvashatjuk Rónai István sorait a műsorfüzetben. Vajon rendező és közönség, rendező és kritika is egymásra találtak a bemutatón? Születtek-e nézőket eligazító, alapos elemző írások? Egyáltalán, megvan-e a tisztességnek az a feltételezése – itt és most –, amely megengedné, hogy X vagy Z kételkedjék abban, amit valaki fölépít magának és működőképesnek tart?”?

-A Fonónak Budapesten megható és megkapó szakmai és közönségsikere volt. Itthon viszont mindmáig szakmai szempontból kompetens írás nem jelent meg a bemutató kapcsán. Fércmű annál több. Mondjam úgy a közép-szer agressziója most fedezett fel magának, bár két évtizedes zeneművészeti tevékenység van mögöttem. A fullánkos torzsalkodások személyesen nem érdekelnek, sokkal jobban fáj, hogy mindez azt bizonyítja: tényleg beteges a népi kultúrához való viszonyunk. A parlagias provincializmus talajáról hadakoznak. Nem akarják, vagy nem tudják látni, hogy engem Kodály művében az érdekelt, hogy mennyiben magyar és mennyiben európai. Nem a felszín, az életképi látszat volt a fontos, hanem az, ami bekapcsolja az európai kultúrkörbe. Mást véltem kiolvasni a Fonó partitúrájából, másként gondolkodtam, és a másként gondolkodók megítélése problémás. A szellemi homogenizálás sokáig tartott. Meg aztán sokan elvándoroltak innen. Tizennyolcan végeztünk egykor zongora-zeneszerzés szakon, ma hárman vagyunk itt az évfolyamról. Nagy a világ, megy a magyar, szürkül itthon a szellemi sokszínűség.

- Lám a kiszolgáltatottság ellenérzete s a világvesztés árasága ma is kísért, bár 20 év alatt egy manipulációtól mentes, belső törvényrendszer szerint megépített műegyüttest hoztál létre. Erdélyből európaiként üzenetsz a világnak. Veled beszélgetve Hamvas Béla gondolatai jutnak eszembe. Egy nép, egy nemzet szellemét, erkölcsét és létét csak úgy mentheti meg, ha van szellemi kaszt, mely lét magasabb köreibe vezető úthoz való viszonyát fenntartja. Lehet, hogy ezzel a gondolattal mára be is fejezhetjük a beszélgetést?

- Ha gondolod, igen. Azzal a megjegyzéssel, hogy „hídverőnek” lenni keserves. Mindazonáltal nekem a „hídverés” nem szándékom, hanem természetem.

Kolozsvár, 1991. április

A világról így is lehet beszélni

(Portrévázlat egy kiállítás elé)

„Sokféleképp lehet beszélni a világról. Némán, egy vállrándítással is. Vagy madárfütttyöt imitálva. Néhány könnyed mozdulatot téve, ha a szél fúj. Virágot, madarat, felhőt rajzolva... ám ha arrébb teszek néhány szürke foltot a papír széle felé, a rajz közepébe behú-
zok néhány vonalat,

Kopacz Mari Lászlóffy Aladárral és az író barátjával

mondhatja azt is valaki, hogy nem hasonlít a valódihoz. De honnan tudhatnánk, hogy amit pillanatnyilag érzékelünk, az a való” – kezdi egyik írását emígyen Kopacz Mária. A jelenkori erdélyi képzőművészet jeles képviselője résztvevője lesz az idei nyáron a Hajdúsági Nemzetközi Művésztelepnek. Ennek apropóján beszélgettem vele kolozsvári műtermében.

- Életét Erdélyben éli, és mindent tud Kelet-Közép-Európa kétségbeejtő állapotairól. S miközben a létezés misztériumát kutatja egy belső törvényrendszer szerint megépített műegyüttest hozott létre. Ám Magyarország alig tud róla valamit. Mi mással kezdődhetne hát beszélgetésünk, mint bemutatkozással.

- Marosvásárhelyen születtem. Ott végeztem a művészeti középiskolát, habár tanulmányaimat elméleti líceumban kezdtem. Gyermekkorom óta képzőművész akartam lenni, ezért magától értetődik, hogy 1967-ben az Ion Anderson Képzőművészeti Főiskolán, Kolozsvárt szereztem diplomát. Sorssom alakulásában meghatározó szerepet játszott a család, amely útra indított. Apám festegedett és hegedült, anyám lány korában jó verseket írt. Apai nagybátyám nagyon jó festő és reklámgrafikus volt. Másik nagybátyám iparművészettel foglalkozott. Míg csődbe nem ment perzsaszőnyegszövő-műhelyt vezetett, és gyönyörű mintákat szőtt. Tanáraink közül Feszt Lászlót és Kádár

Kopacz Mari műve

Tibort említeném. Ezek a nevek magukért beszélnek. A főiskola elvégzése után Bukarestbe helyeztek. A tankönyvkiadóhoz kerültem volna, mint grafikus. Akkor már komoly szálak kötöttek későbbi férjemhez, Lászlóffy Aladárhoz, ezért az állást nem fogadtam el. Kolozsvárt maradtam, és szabadúszó művészként kezdtem. S az maradtam mindmáig.

- Kolozsvár jó ideig a grafika iskolaszerű kisugárzó központja volt. Ön is grafikusként vált ismertté a romániai, majd az európai tárlatlátogató közönség előtt. Az utóbbi években viszont csak olajképeket láthatunk a kiállításain. Miért váltott technikát?

- A grafikán belül a rézkarc áll hozzám legközelebb. Jó ideig csak ezzel foglalkoztam. Nagy feltűnést, szakmai és közönségsikert itthon és külföldön általa arattam. Egy idő után azonban borzasztóan hiányozni kezdett a szín. Előbb a rézkarcokat próbáltam színeztetni. De nem voltam elégedett. Aztán színes ceruzával kezdtem rajzolni. A színes ceruzarajzokból rövid időn belül összejött egy szakmai körökben rangosnak ítélt kiállítási anyag, melyet Kolozsvárt és Bukarestben egyaránt bemutattam. S innen már csak egy lépés volt annak a technikának a fellelése, amellyel spontánabbul, hirtelenebbül tudom színekben kifejezni az érzéseimet, hangulataimat.

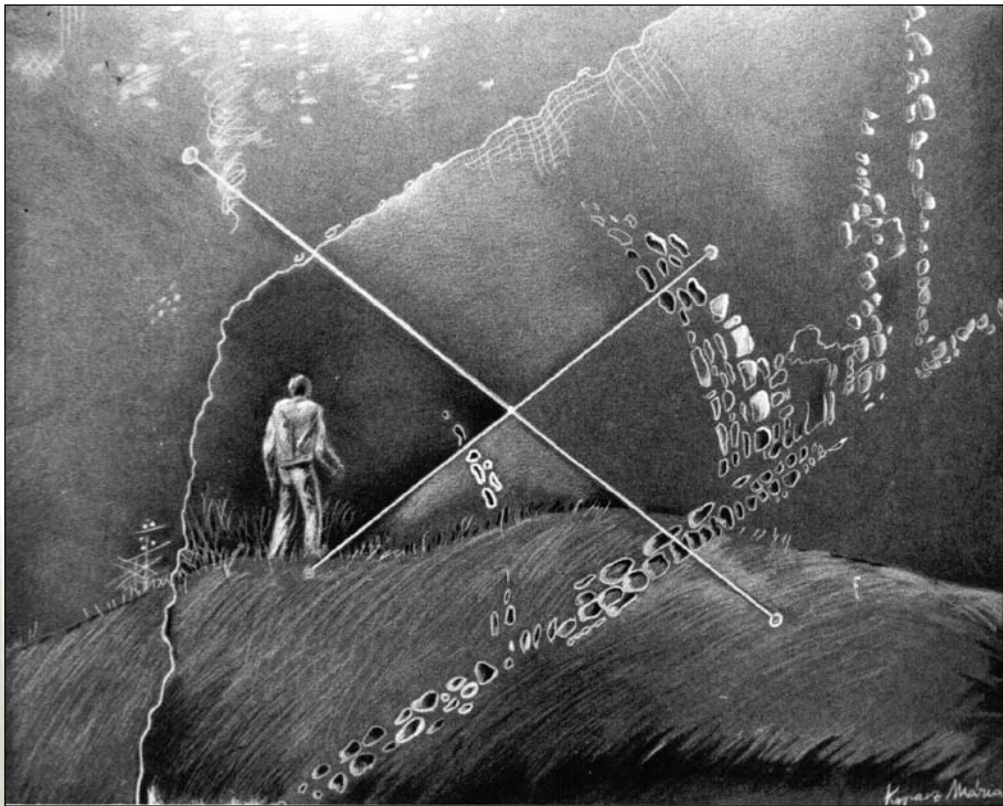
- Grafikus múltjánál megállva essék szó illusztrációs művészetéről is. Szi-

nes, eleven, hangulati ízekben gazdag elbeszélő grafikai nyelvezetéről, hiszen ennek valahol írói tevékenységéhez is köze van.

- Rengeteget illusztráltam (Áprily Lajos, Lászlóffy Aladár, Fodor Sándor, Jancsik Pál stb. műveit), pedig nem szerettem ezt a műfajt. A kötöttség zavart. Lászlóffy Aladár: Harmatjátékok című könyvének illusztrálásával viszont olyan sikerem volt, hogy vérszemet kaptam: magamat fogom illusztrálni. Így született meg az első mesekönyvem, a Borika világkörüli sétája. Aztán A Babiloni karperec című regényem következett, amely 1984-ben jelent meg a Dacia kiadónál.

- Tegyük hozzá: örömünkre. A regény ugyanis – melyben a realiztikus ábrázolás keveredik sajátos módon a szürrealizmus elemeivel – élvezetes, érdekes olvasmány. Készül-e újabb könyve?

- Nem. Van ugyan egy négyszáz oldalas regényem kéziratban. Szócs István miután elolvasta, azonnal kiadásra ajánlotta, de külsőleg tagolni kellene. Nekem viszont most erre nincsen időm. Én most festek, s egyszerre csak egy dolgot szeretek csinálni.

- „Hol gyermekdeden naív, hol lélektani titokzatosságokban bocsátkozó szurrealista technika révén egy öntörvényű világ születik” - mondja az ön művészetéről Banner Zoltán. Megszenved-e ezért a világot?

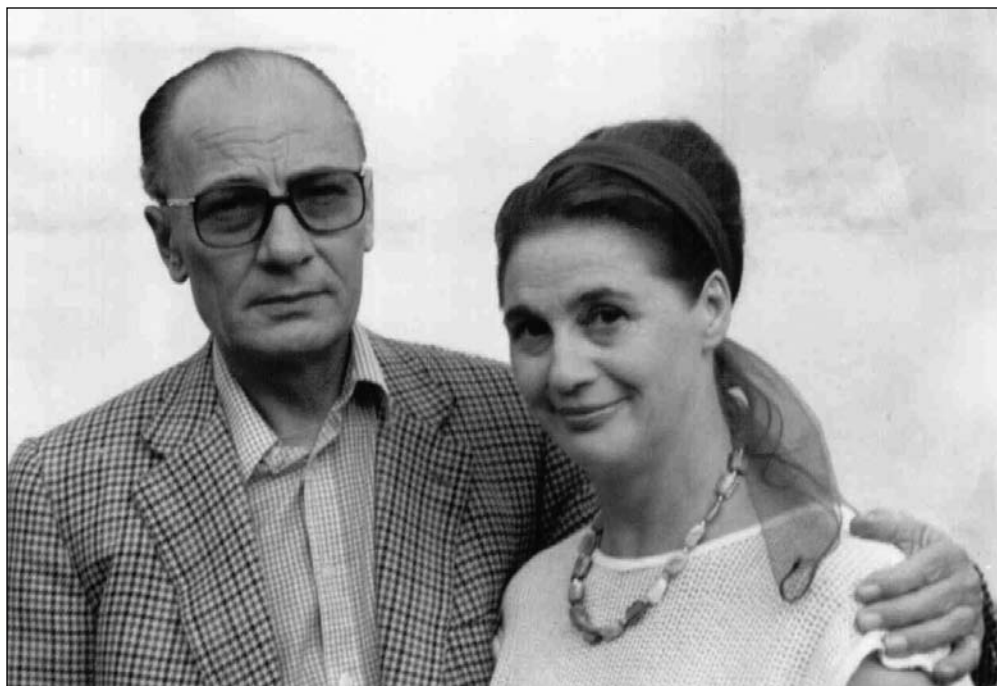
- Sem grafikázás, sem festés, sem írás közben nem kínlódom. A ceruza, az ecset, a toll megy magától. Egyik vonal húzza a másikat, az első mondat szüli a következőt. S jön a boldog rácsodálkozás: valami elkészült. Más kérdés, hogy hosszasan rákészülök mindenre. Sokáig kotorászom a tudatomban, míg kikristályosodik valami.

- Egy művésztelep, egy tanulmányút behatárolt ideje elégséges a tudatban való kotorászáshoz?

- Jártam néhány helyen a világban. Tanulmányutakon Drezdában, Prágában, Münchenben, Párizsban, Oslóban, Stockholmban, Londonban, Bernben, Olaszországban stb., művésztelepen Szárhegyen, Tulceaban stb., s mindenhol fantasztikusan jól éreztem magam. Valami kimondhatatlanul nagy feltöltődést jelent minden itthonról való kimozdulás. Kíváncsi vagyok nagyon a hajdúböszörményi nemzetközi telepre is. Magyarországon nem dolgoztam még, sőt kiállításom is alig volt az anyaországban. Az élet abszurditása, hogy Viareggio-Pratoban vagy Bazelben előbb látták a munkáimat, mint Budapesten. Éppen ezért nagyon örülök annak, hogy a telep idején kiállításom lesz Hajdúböszörményben, amely július 8-tól lesz látható. Így végre szembesülhetek az anyaországi szakmai véleményekkel is.

Kolozsvár, 1991. július

A szívével filozófál

Andre Szabó

A kora nyári melegben álmosan szunyókál az öreg ház a kisvárosi utcában. Hátát az utcának támasztva gazdátlanok látszik. Azt hinné az ember, hogy nem is lakják. Csak hát valahol a ház mélyén hegedű sír, s hangja egy félig nyitott ablakon át néha kiszűrődik az utcára is. Csikorogva nyílik az ajtó. Kezem még a kilincsen van, amikor a műterem festői összevisszaságában megpillantom az embert. Kedves ismerősömet – talán barátomnak is nevezhetném –, Szabó Endre festőművészt. Az immáron több évtizede Belgiumban élő, alkotó művészt, aki nyaranta Tiszavasváriban múlatja az időt. Andre Szabó, ahogy a világ ismeri, éppen belesírja lelkét a vonóba. Nem is üdvözljük egymást, csupán a tekintetével int, hogy üljek le valahová. Aztán amikor egy idő után nyugalmat enged a hegedűnek, csöndesen megkérdezi:

- Iszol egy kávét? Igazán jót főzök, de ha nem iszol az sem baj. Aztán beszélgethetünk, de mit is szeretnél tudni. Azt-e, hogy a közepesnél biztosan jobb festő vagyok-e? Vagy a belgiumi művészeti élet érdekel, ahol minden utcasarok teremt egy festőt?

- Nem, engem elsősorban az érdekel, hogyan viseled az idegenben való éle-

Andre Szabó műve

tet. Egyáltalán harminc valahány Belgiumban eltöltött esztendő után emigráns létről lehet-e még beszélni?

- Hogyne lehetne. Én ma is magyarul gondolkodom, magyarul törnek fel bennem az indulatok, s kegyetlenül szenvedek a honvágy miatt. Belgiumban élek, vagyok, de nem lenne igaz, ha azt mondanám, hogy ott vagyok otthon. Évente hazajövök ide Tiszavasváriba, ahol vár rám az anyám és a rokonság, mert emlékeimben egyre szebb a hazai táj. Lenyűgöz és megkötöz Magyarország, de itt sem vagyok teljesen otthonos. Úgy is mondhatnám, én már örök otthontalanság-

ra vagyok ítélve. Beutaztam már a fél világot, műveim sokfelé szóródtak a világba, jól beszélem a nyugati nyelveket, mégis örök hiányként küzdök az otthontalansággal. Talán azért is, mert régi emigráns társak is lassan elmara-
doznak mellőlem. Belgiumban sem a régi már a magyar közösség. Mondjam azt, hogy saját magunk számára nehezítjük meg az életünket. Meg aztán az élet mindigre is egy nagy kérdőjel marad.

- Nem vigasz, amit mondok, de valahol azt olvastam, hogy ebben a században legnagyobb kaland megmaradni ott, ahol születtünk.

- Hát igen. Én magam Szatmárból indultam, hogy Budapest nyissa ki előttem szellemi kapuit. Voltam népi kollégista, hallgató az Iparművészeti Főiskolán, majd jöttek a háború borzadalmi egy pesti pincében. Aztán hazaver-
gődtem Zajtára, ahol az egyszeri és megismételhetetlen teljesség biztonságát

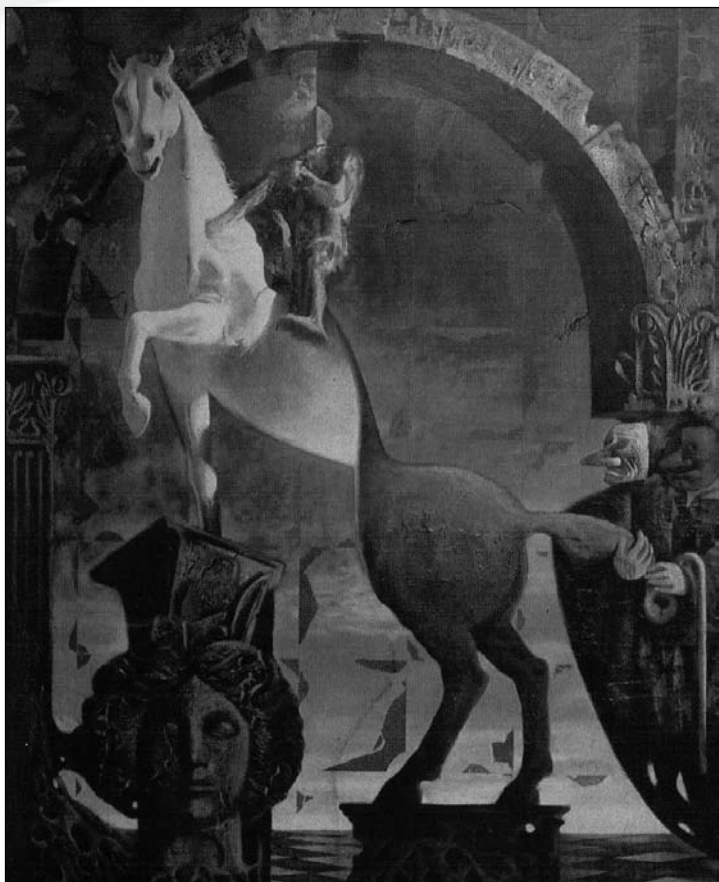
anyám ölelő karja adta, majd Szatmárnémeti következett. Ott tanítani kezdtem, de a '47-es békeszerződés egyik napról a másikra kihúzta alólam ezt a várost. Újra Pest következett, ahol egy napon arra ébredtem, hogy Sztálinnak és Rákosinak tapsolnak, és óriási portrékat csináltattak velünk a csalhatatlan vezérekről. Ez nem az én világom volt, s amikor '56 őszén az emberségesebb jövő fiai vérbe fagyva maradtak a pesti utcákon, nekivágtam a nagyvilágnak. Jugoszlávián át nyugatnak vettem az irányt. S bizony ma már sokadik évtizede, hogy Belgium kenyerét eszem. Csoda-e, hogy ennyi hányódás után megtanultam a szívemmel filozofálni, és a lelkemmel fogalmazni?

- Bizonyára nem. Ezért nem is bizonygatom neked, hogy tovaúgó folyam a feledékenység, s a jövő megváltásának záloga az emlékezés. Mert tudom, hogy mikor az emlékeid mélyéről, mint távoli hegyekről előrohan a vihar, úgy nyilallik beléd a kérdés, hogy beledöbbsz: másutt hogy élsz, itt mennyit érsz?

- Belgiumban jó nevem van, megállom a helyemet. A kiállításaimnak általában jó visszhangja van. Egyszóval mindig megéltem abból, hogy festek, rajzolok. Lelki szememmel azonban sokszor az itt-et, a gyermekkor zöld játszóterét látom, a szénnászékér mellett nyargaló kiscsikót, a léckerítéses udvart, a régi utak kopott kövét. És ahogy halad az idő egyre erőteljesebben jön fel bennem: ki parancsolhat megálljt a történelem kíméletlen népmozgató erőinek, ki oldhatja fel az árvaság átkát?

- Nos, az ember hitem szerint, bizonyára képtelen erre. S te magad is azt vallod, hogy az ember-lét

memóriája csak rövid időt képes érzékelni és feldolgozni, ezért nem is tud tanulni saját balsorsából. Ki más segíthetne itt, mint az isteni szeretet.

- Nevezd bárminek. Egy dolog biztos: nem mondhatunk le az illúzióinkról, mert azok nem csak a bánatainknak, csalódásaiknak a forrása, hanem a kegyes pillanataink is abból táplálkoznak.

*Tiszavassvári,
1991. június*

Kettéhasadt valóság

Magyar Mihály munka közben

„Magyar Mihály faszobrász” hirdette éveken át egy cégtábla az Alföld permén fekvő romániai kisvárosban, Nagykárolyban. Kisiparos-kereskedő települések, vagy hajdani mezővárosok utcaképétől nem idegenek az ilyesfajta cégtáblák. Így nem volt szokatlan a Szatmár megyei városkában sem. A sarki műhely előtt elhaladva legfeljebb csak azon morfondíroztak az emberek, hogy Károlyi Gáspár, Acsády Ignác, Jászi Oszkár és Kaffka Margit szülővárosában milyen megrendelések lehetnek egy kisebbségi sorsba vetett kisiparosnak, aki mellest műbútorasztalos és faszobrász. Magyar Mihály meg eközben végezte a dolgát. Dió-, vadcserezsnye-, hárs-, kőris- és körtefa formálódott a keze alatt. Egyszer sekrestye bútorzatot, máskor gyóntatószéket, gyertyatartókat készített. De ikonokat tagoló, levélfüzérekkel, indákkal, kacsokkal gazdagon díszített keretek is kerültek ki a keze közül. Volt olyan időszak is, amikor teljes ikonosztáz formálódott munkája révén. Többek között ő faragta Birsan de Sus ortodox templomának 8x7 méteres képállványát is. Felekezeti és nemzeti hovatartozástól függetlenül újabb

és újabb megrendeléseket kapott. Aztán a 70-es évek közepén nyitott műhelyben egy idő után szobrok is készültek. Portrék történelmi korok harcosairól, rezerváltumbeli indiánokról és önmagáról. Munkái közül néhány kiállításra is került. Nagykárolyban, Szatmárnémetiben, Bukarestben, Mamaian láthatták legszebb darabjait. Szobrai közül a Vénusz Kanadába, a Krisztus pedig Németországba került. Egy kedvtelésből készített konflis meg Görögországban talált gazdára. Szóval az aradi faszobrász iskola egykori diákja, Huba Anton László hajdani tanítványa úgymond karriert csinált. Aztán a történelem vihara – sok más romániai magyar sorstársával együtt – őt is kilökte a fészekből. Egy hátizsákra való faragószerszámmal a nyakába vette a világot. Maga mögött hagyta Nagykárolyt, a várost, ahol Kölcsey Ferencnek a múlt századbéli vármegyei főjegyzőnek, s Ady Endrének, a piarista főgimnázium egykori diákjának emléke kísérté, ahol ama híres megyebálon Petőfi tette a szépet Szendrey Juliának. Önmagát keresve most Hajdúböszörményben húzza meg magát. A szűk családi kapcsolatokat nem számítva barátok nélkül, magányosan. A város lakói nem ismerik, egyelőre munkája sem akad. Majdani megrendelésekben inkább csak reménykedik, mint bizakodik. Egy műhelyről is csak álmodozik. A honosítás kacskaringós útjait járja. Otthon nemzedékek során át állandósult mestersége, a faművesség biztosította megélhetését. És a fa sajátos plasztikai tulajdonságainak ismerte a szórakozását. Itt iratok, hivatalos papírok beszerzésével telítődnek a napjai. Közben gondolatban építi a műhelyt, s képzeletben a díszítőelemek megszámlálhatatlan variációit vési a fába. Hogy az álomból mikor lesz valóság, nehéz megítélni. Egy dolog azonban bizonyos, az emlékezés, mint görnyesztő batyu nem hagyja nyugodni. Hogy messze, vagy közel van az idő, amikor élete újra egyenesbe jön, nem tudhatjuk. Ám addig nagyon is ráillenek azok a mondatok, amelyekkel Kölcsey Ferenc kezdte ama nevezetes beszédét egykor a nagykárolyi vármegyeházán: „ott, hol a legszükségesebb hibázik, könnyű általlátni, hogy a boldogulásnak utai már előre vágattak”.

Hajdúböszörmény, 1992.

Fényeljék a világosságotok

„Tisztítsátok meg magatokat, akik az Úr edényeit hordozzátok” – halljuk újra meg újra Ézsaiás próféta intését. Vagyis az egyház megtisztításának és megújulásának ügye mindig időszerű parancsa Istennek. A semper reformári debet elve különösen felerősödik manapság, hiszen a magyarországi demokratikus rendszerváltás szerves részeként a keresztény egyházaknak újra lehetőség adatik társadalmi szolgálatok vállalására és végzésére. Vajon a református egyház mint gyülekezet, s a lelkipásztora mint őrálló hogyan éli meg ezt a legújabb kori megújulást? Egyáltalán régi és új csapások között miként tervezi a holnapot? - kérdezem Nagy Ferenc nagytiszteletű úrtól, aki a hajdúböszörményi Kálvin téri Református egyházközség lelkipásztora immáron 12 éve.

Nagy Ferenc nagytiszteletű úr

- A holnap építésének elengedhetetlen feltétele a múlt ismerete. Ezért mondanómat egy rövidke visszatekintéssel kezdem. Gyülekezetünk életének sajátos vonásaként említhetem, hogy erőteljesen jellemezte az a jelenség, amit az egyházban „ébredési mozgalomnak” nevezünk. Templomunkban sok evangelizáció volt, s annak hatásaként sokan eljutottak a formális keresztyénységtől a hitüket megvalló keresztyénységig. Természetesen a korábbi vezetőknek ez nem volt ínyére, s lelkipásztort, Kálmán Sándort, szó szerint elüldözték Hajdúböszörményből. A gyülekezetet a tragédiát követően sokszor illegalitásban élte meg a hitét. A hivatalos istentiszteletek az adott ideológiai helyzetben gyakran brossura ízűek voltak, ezért a

Kálvin téri templom

hívók gyakran „zugösszejöveletekre” jártak. Magánháznál jöttek össze, s titokban imádkoztak. A hosszú illegalitás inkább apasztotta, mint gyarapította a közösséget. Bár a keresztyén ember életének egyik legfontosabb karizmája a békességes túrés.

- „Zuhoghatnak, tajtékozhatnak hullámai, hegyek rendülhetnek meg, de Isten városa nem rendül meg soha” – mondja a zsoltáros, de az emberi gonoszság, a hamis tanítás úgy értelmezem ebben a gyülekezetben sem múlt el nyomtalanul. Egyáltalán a közösség létszámát illetően mi maradt mára a gyülekezetből?

-A létszámmal kicsit mindig zavarban vagyunk. Azokat tartjuk ugyanis számon, akik az egyház életében anyagi hozzájárulással is részt vesznek. Ilyen módon jelenleg 300-400 család tagja és választója az egyházközségnek. Természetesen a családtagokat is számolva a létszám 3-4 száznak a többszöröse. Tény viszont, hogy amit egykor tízezrek csináltak, azt most neki kicsinységében kell föl vállalnia.

- „A magyar református egyház négy század óta az iskolák egyháza”. Egykor Böszörményben is fontos szerepet töltöttek be a református felekezeti iskolák. Itt közvetlenül a parókia szomszédságában is egy református elemi iskola működött. Most, amikor a krisztusi értékrend alapján tör-

ténő nevelés-oktatás iránt növekvőben van az érdeklődés, milyen terveket szövöget a Kálvin téri Egyházközség?

- Azzal a reménységgel nézünk előre, hogy református intézmények, amelyek nagyon jól működtek egykoron ebben a városban, abban a bizonyos tízesztendő türelmi időben, ténylegesen visszakerülnek hozzánk. Mert jelenleg egyetlen tanintézetünk sincsen. Szeretnénk, hogy a Kálvineum, amely az Országos Református Lelkészegyesület kötelékében működött anno, újra betöltené szerepét, s a református szellemiség fellegváraként működne. Gondolunk az általános iskolák visszaigénylésére is, meg a gimnázium újraműködtetésére is. Mindettől persze a városvezetésnek nincs mit idegeskednie, hiszen hitünk szerint Isten dicsőségére és az ember javára akarunk rész venni a gyermekek, a fiatalok nevelésében oktatásában.

- Úgy vélem az iskolák újraműködtetésének egyik lényeges kérdése a személyi feltételek megteremtődése. Csak a református tanügy iránt elhivatott pedagógusok révén lehetséges átfórnálni az iskolák arculatát. A debreceni Teológiai Akadémia szervezésében az idei ősszel a böszörményi főiskolán beinduló képzés segíthet ebben valamit?

- Amennyiben úgy indul, hogy a hallgatók gyülekezetszerű együttlétét is lehetővé teszi, akkor igen. Gandhi mondta egyszer: Ő keresztyénné lenne, ha a keresztyének huszonnégy órán át keresztyének lennének. Szóval, ha a képzés olyan hitoktatókat eredményez, akik a nap huszonnégy órájában keresztyén emberek lesznek, akkor az új képzési szak nagy segítségünkre lehet.

- A lassan bontakozó pluralista oktatásügy egyébiránt azt is magával hozza, hogy egyház és iskola, lelkipásztor és tanító, hitoktató és tanár közelebb kerül egymáshoz. Ma azonban a közös szolgálat inkább csak reménység mintsem valóság. Egyáltalán Nagytiszteletű Úr látja annak lehetőségét, hogy a görcsök oldódni fognak?

- Sajnos az elmúlt időkben a lelkészeket tudatosan elválasztotta a politika a tanügyi dolgozóktól. Idegenek lettünk egymás számára, sőt voltak időszakok, amikor egyenesen ellenségek is. Nyilván a jövőben ez változni fog, de amit évtizedek taszítottak romlásba, egyik napról a másikra nem fog kivirágozni. Jelenleg ott tartunk, hogy a nagyszámú böszörményi pedagógustársadalom többsége még a kíváncsiságnak sem jutott el arra a szintjére, hogy betévedne egy istentiszteletre.

- Vagyis a keresztyén szellemű nevelés a rendszerváltással egyidejűleg nem feltétlenül zászlós menetként indul. Már ami a humán erőforrást illeti, de mi a helyzet az iskolai hitoktatással, mint tantárggyal kapcsolatban?

- Nos, ott is van némi gond. Köztudott, hogy a hittan fakultatív tantárgy. Szabadon választható, nem tanórai rendbe illeszthető stúdium. Látszatra minden

rendben van. De rögtön az első legnagyobb buktató, hogy ki választ. A szülő vagy a gyermek? Sajnos az a tapasztalat, hogy sokszor a gyermekre bízzák a választást valami álságos családi demokrácia nevében. A gyermeknek pedig nincsen elégséges ismerete ahhoz, hogy felelősséggel döntsön: melyik szabadon választható tantárgyra mondjon igent. Így aztán az első órák után kóvályog a szabadon választható studiomok dzsungelében. Hol a számítástechnika órán tűnik fel, hol a hittanon, hol a sportfoglalkozáson. Egyelőre a szabadon választható tárgyak óráin a hiányzás sem főbenjáró házirend-sértés. Ennél fogva még azzal is számolni kell, hogy a hittan égisze alatt is ellehet csavarogni. Nyilván az első tapasztalatok összegzése utána hitoktatás tekintetében alapos változásra van szükség. Én magam a tanrendbe állítás mellett kardoskodom. Sajnos az elmúlt időkben generációk nőttek fel elemi erkölcsi és hitismeret nélkül. Nem hagyhatjuk, hogy a lehetőség, amit a történelmi változások felkínálnak nekünk, kicsússzanak a kezeink közül. Sok munka vár ránk, s úgy kell cselekednünk egyen-egyenként és közösségként egyaránt, ahogy azt a Mt. 5.16-ban olvashatjuk: „Úgy fényeljék a világosságotok az emberek előtt, hogy lássák a ti jó cselekedeteiket.”

Hajdúböszörmény, 1992.

A magyarság megmaradásáért kiállt

Fél évszázada lassan, hogy Vasas Samu tanyát vert Bánffyhunyadon. S éppen húsz éve annak, hogy néprajzi gyűjtéseinek eredményeit közlő első könyve a Népi gyógyászat c. műve megjelent a bukaresti Kriterion Könyvkiadónál. Kötetében akkor a tágabb értelemben vett Kalotaszeg harmincöt településének népi gyógyászati értékeiről küldött üzenetet. Egy évvel később 1986-ban pedig Kalotaszeg negyven falujának ünnepi szokásait tárta az olvasók elé Kalotaszegi ünnepek címmel. Az előbbi tíz évig folytatott gyűjtés eredményeképpen, az utóbbi meg tizenhat évi áldo-

Vasas Samu előadást tart

zatos munka révén készült el. Aztán 1993-ban újabb kötettel ajándékozott meg bennünket. Asztalunkra tette a Kalotaszegi gyermek c. művét (Kráter Kiadó – Colirom Rt kiadása), melyben a személyiségfejlődés kalotaszegi népi hagyományait tárgyalja. 1994-ben ismét kötetel üzent. A Népi jelvilág Kalotaszegen c. művében a tájegység népi kultúrájának azokat a jeles eseményeit tárgyalja, amelyben a jelhasználat ma is élő és tetten érhető.

Húsz év alatt tehát négy könyv futotta erejéből. Pontosabban öt, mert a Tűvel és tollal c. tanulmánykötete hamarosan elhagyja a nyomdát. Ideje van hát amolyan számadásféle beszélgetésre bírunk Vasas Samut. Annál is inkább, mert a Néprajzi Lexikon ötödik kötetében hiába keressük a nevét. – „Nagy

Vasas Samu tanítványaival

pedagógiai és pszichológiai ismeretekkel rendelkező szerző... terep és tárgy-ismerete kiemelkedő” – írja róla Kósa László. Honnan a mindenre figyelés belső tüze, hová gyökerezik e szolgálat-szerű élet?

- Székelyfalu formálta a lelkem. A Fehér Nyikó mentén Siménfalván születtem. Egyenlő távolságra Székelyudvarhely és Székelykeresztúr között. Tanító diplomát 1947-ben a székelykeresztúri tanítóképzőben kaptam. Ilyenformán székelyből lettem kalotaszegi.

Tanítóként ugyanis a Torda melletti Szind községbe kerültem, majd egyre közelebb Kalotaszeghez. Tordatúr és Színfalva után 1952-ben egyenesen a tájegység fővárosába, Bánffyhunyadra kerültem. Közben 1949-ben beiratkoztam a kolozsvári egyetem pszichológia szakára. 1950 tavaszától pedig katonaként „múlattam az időt” Turnu Severinben.

- Úgy hírlík pedagógusként mindig a közönnyel perelt, s a fészekhagyás, a magyarság identitás-traumája sosem hagyta nyugodni.

- Valóban. Szind községben például dacoltam a három Fenesán legény fenyegetésével magyar iskolát alapítottam a papi lakban. Osztatlan iskola volt igaz, s „papagáj módszerrel tanítottam”, de a 700 lelkes, vegyes lakosságú falu 25 magyar családjának ez az iskola az ellehetetlenülés gátját jelentette. Egyébként bárhova is vetett a sors, hamarosan mindenütt a település

„kultúrmindegyes” lettem. Tanítottam, művészeti kiscsoportokat vezettem, tanügyi újságokban publikáltam, s közben magam is állandóan tanultam. Így például Bánffyhunyadra kerülésemet követően 1954-58 között a kolozsvári egyetemen elvégeztem a biológia-földrajz szakot is.

- Pedagógia tárgyú írásai, tudomány-népszerűsítő önálló kötetei (A bionika ma, A víz és életünk, Az erdő és környezetvédelem), a korunk szociográfiai pályázatán első díjat nyert tanulmányai után mi készítette, hogy figyelme a néprajz felé forduljon?

- 1952-55 között tanfelügyelőként jártam a kalotaszegi falvakat. Akkoriban a népi szokásanyag még eleven valóság volt erre felé. Húsz évvel később, az életmódváltozás, a gyors szociális és kulturális mutációk miatt a népi élet ismeretanyaga elveszni látszott. Mivel ebben az időszakban a bánffyhunyadi líceum tanáraként folklór műsorokat bemutató diákszínjátzó csoportot vezettem magától értetődően a folklór-gyűjtés felé fordultam. Aztán egyik tevékenység motiválva a másikat a tárgyi néprajz és a szokásanyag gyűjtése is belépett az életembe.

- A Kalotaszegre vonatkozó néprajzi szakirodalom meglehetősen gazdag. Jankó János szaktudományos tájmonográfiájától Malonyai Dezső munkáján keresztül etnográfus generációk sorának műveire gondolhatunk. A számos részlettanulmányokról nem is szólva. Egyáltalán lehet-e még újat mondani a tájegység magyar népi kultúrájáról?

- Nem vitás, több feldolgozás napvilágot látott, de a téma mindmáig nem veszítette el aktualitását. Mindamellettem engem főként a kalotaszegi népi élet jelszerűsége foglalkoztat elsősorban. A varrottasok és a faragványok mintanyagának gyűjtése, történetiségének feldolgozása révén például próbálom megfejtetni a motívumokba rejtett ősi szimbólumokat. A szokások szemiotikai vizsgálatakor is a népi jelvilág káprázatos üzenetközvetítő mechanizmusa izgat. A szokások ugyanis a népi élet jelhalmozásának expresszív területei.

- A népi élet rítusait értelmezni, a szokások jelvilágát rítusok szerint magyarázni hosszú türelmet követelő időigényes feladat. Mindemellettem Vasas tanár úr szerkeszti a Kalotaszeg c. lapot, irányítja a Kós Károly kört, bábkodik a RMDSZ bánffyhunyadi kórusánál. Ott van a szentlászlói kórustalálkozó, a Riszeg-tetői népdalverseny szervezői között. Múzeumot álmodik Bánffyhunyadon, s Ravasz-emplékházban gondolkodik. Egészséget, életkort feledő lázas népszolgálat ez. Tiszteletlenség ne legyen: lehet ezt munkabírással győzni?

- Mindaddig győzni kell, míg népünket, bennünket erdélyi magyarokat a személytelenedés, az elmagányosodás, a fészekhagyás gyötör. Tanárként azért

adtam néprajzoskodásra a fejem, mert úgy gondolom mindabból, amit összegyűjtöttem, feldolgoztam kinagyíthatók azok az érzések, amelyek erősíthetik a közösséghez való tartozásunk vágyát. Egy homályba süllyedő világ értékeinek megmutatásával a civilizációs válsággal kínló ember nemzeti azonosságtudatát erősítem, s egy darabokra hulló kultúra mentését célzom ott, ahol lassan szórvány helyzetbe kényszerülünk. Ebben az etnikai mikrokozmoszban, melynek Kalotaszeg a neve a magyarság megmaradásáért kiáltok.

*

Post factum: Néhány napja ismét Kalotaszegen jártam. Az áprilisi télben Vasas Samut kerestem, hogy tovább beszéljünk egy újabb kötet kapcsán. És, hogy megtudjam, mi lett a sorsa Vasas Samu-Czirmay Árpád közös álmának, a Ravasz László Emlékháznak. Örömmel nyugtáztam, a Ház működik. Bánffyhunyadi fiatalok éppen költészet napi megemlékezést tartottak benne. Megváltós bizakodásuk, egymásra talált reménykedésük évszázados magyar bánat fölé feszített szivárvány. Közben a városka körüli hegyek csillogó fehér áhítatban pompáztak. Lelkemet öröm bizsergette. Vasas Samu szeretetet osztogató tekintetét azonban hiába kerestem. Négy fal magányában, betegséggel viaskodva találtam rá. Testiekben megroggyanva, csendes szomorúsággal sutogta: Mennyi végezni való várna még rám!

Bánffyhunyad, 1994.

Mindig Krisztusé maradni

négyszemközt egy papköltővel

Fazekas László a szószéken

Álomnak vélhetné az ember, holott valóság: a Bihar megyei Margittán alig néhány lépésnyire ama hatszobás háztól, ahol hétszilvafás nemességgel Horváth Imre született, a jelenkori erdélyi magyar irodalom ígéretes tehetségét, Fazekas Lászlót köszönhetjük. Kő kövön című verses kötetét csak nem rég vehettük kezünkbe, s máris újabb kötet tervét forgatja fejében.

- Tulajdonképpen a margittai református egyházközség lelkipásztora, Tiszteletes Fazekas László, mikor jegyezte el magát a poézissal?

Már középiskolás koromban foglalkoztam versírással. Úgymond műveltem a lírát. Akkoriban az Utunk és a Korunk szerkesztőségéből gyakran jöttek hozzánk író-olvasó találkozóra írók, költők. Mára már elismert művészei a kortárs magyar irodalomnak azok az alkotók, akik az első próbálkozásaimat segítették. Különösen nagy jó indulattal viszonyult hozzám Kántor Lajos. Először nekik köszönhetem, hogy diákként nyilvánosságot kaptam a Korunk c. folyóiratban, illetve publikálhattam az Utunk c. lapban. Különben szinte gyermekfejjel ismerkedhettem meg Kányádi Sándorral, Király Lászlóval, Szabó Gyulával, Szilágyi Istvánnal. Irodalmi érdeklődésemet ők formálták. Minden bizonnyal nekik is szerepük van abban, hogy teológiai tanulmányaim idején is utat találtam a poézishoz. A hetvenes évek második felében már egy önálló kötetre való versmennyiség birtokosa voltam.

Lelkészársak között

- Netán fogalmazhatnánk úgy is, hogy a hetvenes évek végén már költőnek vallotta magát, csak hát az első verses kötete, amely konvencionális értelemben kompetenssé tette, hogy egyszer- s mindenkorra letéteményese a magyar irodalomnak sokat váratott magára?

Nem is tudom, hiszen a *Kő Kövön* című kötetem megjelenése után sem biztos, hogy költő vagyok. A költő ugyanis nem születik, hanem lesz valamikor a halála után, az utókor tudatában. Az viszont bizonyos, hogy nekem a hetvenes évek végén Kányádi Sándor biztatására és Király László buzdítására összeállt az első kötetem. A Kritérion könyvkiadó Forrás című könyvsorozatának darabjaként jelent volna meg. Csakhogy közben személyi változások történtek a Forrás szerkesztőségében, s az én kéziratom keresztyén eszméje, bibliás nyelve miatt visszautasított. Mondjam azt, hogy akkor első haragvásomban az egész kéziratanyagot tűzre vettem. Természetesen abból a kincsből, amit a dédelgetett első kötet jelenthet az ember számára, sok minden megmaradt az emlékezetemben. Aztán az első felindulás után újra írni kezdtem. Írtam, mert kikíváncsoztam belőlem a gondolatok. Hol a magam gyönyörűségére, hol a mások gyönyörködtetésére születtek a verseim. Végül is Komlós Attila figyelt fel rám, s teret kaptam a magyarországi Reformátusok Lapjában. Így aztán az a furcsa helyzet alakult ki, hogy engem itthon, Erdély-

ben mint Magyarországról jöttet ismertek meg. Hangom eredetiségét persze ma sem fogadják egyértelműen. Egyesek nagy buzgósággal, mások fanyalognak, megint mások egészen vettek tudomást rólam.

- A margittai születésű költő-előd, Horváth Imre írja valahol: „meg kell szászoroznod magad, hogy a saját szemedben lehess valaki, és százfelé kell osztanod magad, hogy a mások szemében is valaki légy.” E szorzó-osztó szolgálatra kötelezte magát, amikor lelkipásztori hivatás mellett döntött, ámde miért vállalkozott költőként is szorzó-osztó életre?

Engem régóta foglalkoztat a mélyen átélt istenhit és a modern líra kapcsolata. Azt látom ugyanis, hogy manapság divatos egyházasdit, vallásosdit játszani olykor-olykor már a költészetben is. Csupán utalok a gyalog-zsoltárookra, a pogány-zsoltárookra, a hitetlen-zsoltárookra, vagy a zsoltár-zsoltárookra. Ezek küszködnek egyfelől a kifejezés vérszegénységével, de legfőképpen a bibliátlansággal. A nagy hitigazságok, a Szentírás iránti elkötelezettség hiányzik belőlük. Én tudatában vagyok annak, amit Debreceni Ember Pál így fogalmazott meg: én életemnek keze szennye rajta maradt az én Istenem igazságának a kimagyarázásán”, mégis próbálkozom. A magyar biblikus-protestáns költészet megújulásra vár s ez nem kis kihívás számomra. Egész embernek csak úgy tudhatom magam, ha szorzó-osztó szolgálat során pap és költő egymástól nem válik el bennem.

Versekről beszélgetve

- Szabad legyen akkor itt és most megkérdezni, hol húzódik a költő szabadsághatára, ha palástot visel?

Már vártam a kérdést. Annak idején Janus Pannonius is odavetette Galeotto Martionak a költő létére Rómába zárandokló művésztársnak, hogy hívő ember költő nem lehet. Csakhogy számomra Pál apostol útmutatása irányadó. Ő ezt mondja: „minden szabad nekem, de nem minden használ”, vagyis verseimben a groteszk nyelvi elemek és az egyszer-másszor ironizáló hangvétel nem mondanak ellent annak, hogy egyszerre biblikus és magyar vagyok. Az evilági szenvedések zürzavarában igenis rá kell mutatni, meg kell nevezni, figyelmeztetni kell az ember erkölcsi kiteljesedését fenyegető veszélyekre. Lélektisztító vigaszra van szükség, nem öncélú formai bravúrokra. Meggyőződésem, legfontosabb igazság mindig Krisztusé maradni. Minden más ennek kell alárendelődjön. S ha nekem az Úr Isten adott némi irodalmi vénát, akkor ne legyen más feladatom a költészetben, mint Isten tündöklő Igéjének méltóképpen felöltöztetése. Ez pedig költői szabadságomat a végtelenbe tágítja.

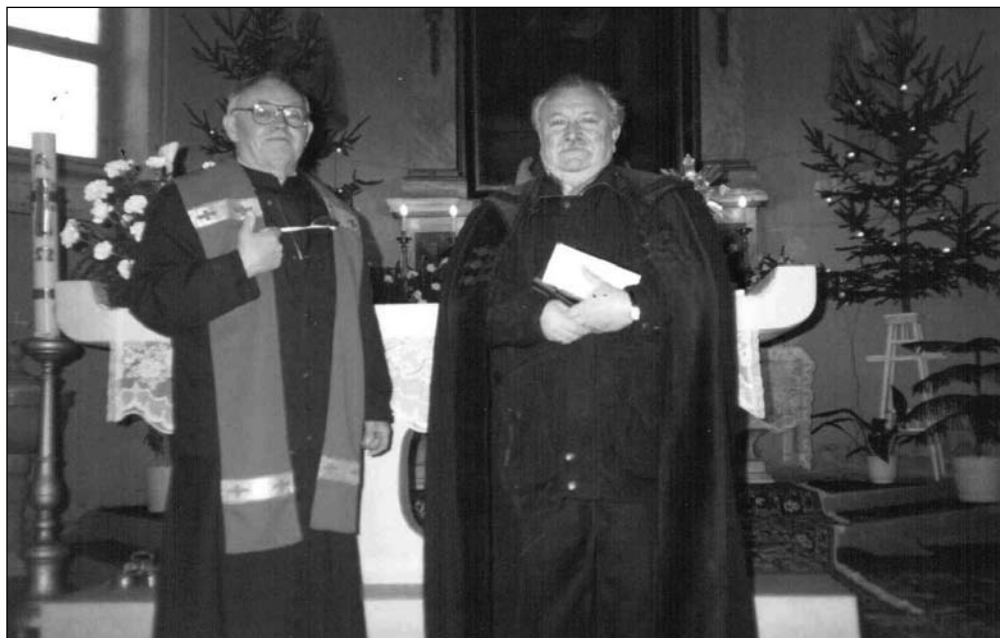
Beszélgetésünk Horváth Imre emlékét idézve indult. A közös gondolkodás úgy vélem most az Ő egyik kétsorosával fejezhetjük be. A Megrövidült végtelen című kötetében találtam rá a minap a következő versére:

„Minden szavad legyen esőcsepp

ott, ahol fölcsaptál felhőnek” – hát így legyen.

Margitta, 1997. július

Reverendában örökké

Téglás atya és templomépítő társa Czirmay Árpád református lelkész

Sohasem siet, mégis mindenhová odaér. Mint fák között a jegenye egyenes tartással lépked a reverendában, s polgári öltözetben el sem tudná képzelni az életét. Naptámadatkor már tesz-vesz a plébánián, és éjfélkor még fény szűrődik ki a szobája ablakán. Senki sem tudja, hogy mikor és mennyit alszik, mégis mindig frissen, a kiegyensúlyozott lélek derűjével beszélget a falusi emberekkel. Szeret tréfálkozni, mondandóját többnyire átszövi a humor. Ám ha felbosszantják, hirtelen odavágja: „Óh, te Krisztus hóhéra, hát nem restelled magad!” Mint sivatagi vándor az oázisba, úgy tér be naponként – ki tudja hányszor – az aprócska templom omladozó falai közé. Haját már megfestette az ősz dere, de ő most is, negyven évvel pappá szentelése után, az elhívott ember felelősségével szolgálja az Urat. Isten oltalmazó karjai védelmében immáron több mint egy évtizede pásztorolja Rákóczi falva római katolikus népességét. Téglás Pál plébános, vagy ahogyan a hívei nevezik Téglás atya önmagáról nem szeret beszélni. Ennél fogva a plébánia nagy ovális asztala mellett ülve, faggatózásomra, hogy honnan indult, röviden csak ennyit mond.

-1933. június 7-én születtem Kecskeméten. 1949-53 között Budapesten a

Téglás Pál Gödön, káplánként keresztet állít

Központi Papnevelő Intézet növendéke voltam. 1958. június 6-án szenteltek pappá Vácott.

- Beszéljünk akkor inkább a szolgálatról. Melyek voltak hívatásának fontosabb állomáshelyei?

- 1958-ban kezdem a papi szolgálatot.

Káplánként tevékenykedtem Lajosmizsén, Szabadszálláson, Felsőgödön, Csongrádon, Mindszenten, Sövényházán és Forráskúton. Aztán plébános lettem Tápiószecsőn, majd 1986-ban idekerültem Rákóczi falvára.

- A római katolikus egyházközség vezető papjaként milyen állapotok fogadták itt a Tisza menti nagyközségben, amely lélekszáma és némely adottságai révén akár kisvárosok sorába is kerülhetne?

- Szinte ugyanaz, mint más községben. Az egyházközségek szerte az országban anyagiakban egyáltalán nem bővelkednek. Ezért a hívek fokozott segítőkészségére, összefogására kell számítanunk, ha épület felújítási-, állagmegóvási feladatok kerülnek napirendre. Az 1980-as évek elején itt Rákóczi-ban is a hívek áldozatkészsége tette lehetővé a sekrestyebővítést, a toronyrenoválást, a csatornázási munkálatokat és a plébánia részbeni tatarozását. Sajnos ide érkezésemkor az egyházközség elöregedésének látható jelei már mutatkoztak. A népmozgalmi adatok egyértelműen azt mutatták, hogy az adott társadalmi viszonyok között a szentmisék látogatottsága ugyan még jónak volt minősíthető, de a keresztelések, a temetések arányszáma már a temetések irányába tolódott el. A jegyes oktatásra járók száma is visszaesett, ennél fogva a házasságkötés megáldását kérőké is. A hitoktatásra járó gyerekek létszáma is csökkent, első áldozásra már csak két évente kerül sor. A megkereszteltek közül sokan már be sem iratkoztak a hitoktatásra. Ugyanakkor szentségimádásra még minden csütörtökön sor kerül, és közkedvelt volt a felnőttek bibliaórája is. Lelkigyakorlatokon az idősebbek még nagy számban részt vettek, s örömmel fogadták a vendéggyónatók szolgálatát is. Különösen magas volt a beteglátogatások száma, ami jelezte, hogy a hitközség derékhadja az idősebb, betegségekkel viaskodó lakosság köréből szerveződött inkább.

Sokat kilincseltek az épülő templom ügyében

Szóval az egyházközség szerepe, befolyása a településen egyre jobban visszaszorul. Bár közösségünk megtalálta helyét a társadalmi átalakulásokkal járó új, szűkebb mederben is, de befolyása nem volt már a régi. Kicsit olyanná lettünk, mint a virág, amely hervadáskor maga után hagyja az illatát. Elődeim, aztán én magam is az egyházközségi képviselő-testülettel karöltve ugyan lankadatlanul próbálkoztak és próbálkozunk a régi fényt fölragyogtatni, ám azt jórészt csak az emlékezet élte már.

- Mindazonáltal az Ön szolgálati éve alatt egy új miséző hely, egy új templom is felépült. Beszélne erről?

- Nos, a történet azzal kezdődik, hogy pár kilométerre a településünkől délre egykori szórványokból /Csillag major, Varsány puszta, Tiszahajlati tanyák és Újtelep/ 1951-ben önállósult egy település Rákocziújfalunál. Afféle „Kis Moszkva” templom és hitélet nélkül. Szórványként az 1980-as évek első felében azonban már figyelemreméltó számú misehallgató közösség gyűlt ott össze. Elődeim már fölvetették, hogy legyen ott egy önálló miséző hely. Az egyházmegyei főhatóság azonban egy ideig nagyobb érdeklődést nem mutatott a téma iránt. Majd jött a rendszerváltás, s minden megváltozott. No, és persze jött egy nagy tudású, tettekes református lelképásztor is, Czirmay Árpád martfői parókus lelkész személyében, aki szintén templomot álmodott az ottani maroknyi reformátusság számára is. Végül is kettőnk közös munkálkodása révén, az isteni kegyelem egy takaros kis ökumenikus templommal ajándékozott meg

Az ökumenikus templom Rákócziújfaluban, templomszentelés

bennünket. 1998 szeptemberében szenteltük fel a templomot. S az óta a református lelkipásztor testvéremmel együtt felváltva hirdetjük Isten igéjét „kis Moszkvában”. Mellesleg Árpád testvéremmel igazi jó barátság alakult ki köztünk, ami szintén nagy ajándék számomra.

- Ugye nem árulok el titkot ha kimondom, hogy Ön már betöltötte ez évben a 65. életévét, s mégis fiatalokat megszégyenítő energiával teszi a dolgát. Hol Rákóczifalván, hol Rákócziújfaluban miséznek. Egyszer Cibakházára igyekszik, máskor Szolnokra,

Szandaszőlősrre vagy éppen Csépara, vagy Kunszentmártonra. Olykor-olykor nem szokott elfáradni?

- Már hogyan fáradnék el, hiszen emberből vagyok én is. De mindenre van erőm a Krisztusban. Egyébként is még messze vagyok az aranyisém idejétől. Majd ha arra is sor kerül, akkor már mondhatom, hogy most már megállhatunk, most már minden csak emlék. De addig haladni kell a keskeny úton. Történelen lendülettel különösen a gyermekek, a fiatalok hiterkölcsei fejlődésén kell szorgoskodni, mert tele van ez a világ az ördög mindenféle mahinációjával.

Aztán meg temetni is csak kell, mert miféle állapot lenne az, szentség nélkül indulnának az emberek abba a másik világba. A szakrális tevékenységek mellett persze részt kell vállalnom a nagyközség művelődési és kulturális életében is, hiszen a plébános mégis csak a település vékonyka vezető rétegéhez tartozik, s a falu értelmiségi körét szélesíti. Hogy szorgoskodással maradandót fogok-e alkotni, nem emberek fogják megítélni. Jó lehet, mire szolgálataim gyümölcsei érni kezdenek, addigra én is elindulok a minden élők útján. Addig pedig minden percem a misehallgatók, a szentgyónást végzők és a szentáldozók körében telik. Misék, litániák, rózsafüzér, aj-

Rákóczi-falvi Katolikus templom

Téglás atya Aranymiséje, már betegen

tatosság adják az életem értelmét. Materialista világnézettel fűtött korban Isten szavának és tanításának kell a lelkekben érvényesülni, hogy élhetőbb, szebb legyen a világ. Ezért küldetésemet egy pillanatra sem feledhetem, hiszen Krisztus úrnak szent bélyegét, a szentháromság jelét hordozom lelkemben. S be akarom tölteni mindvégig a pásztori feladatot, amelyre az egyházi rend szentségébe Istentől kegyelmet kaptam.

Rákóczi falva, 1998.

Advent idején

- Dérütötte a határ, maholnap nyakunkon a tél. „Valahol szent titokpalástban csodát tarkogat az éjszaka.....” – mondja a költő, s magunk sem tudjuk miként, lelkünk megtelik várakozással. Aztán egy reggel arra ébredünk, hogy beköszöntött az advent. Az advent, amelyhez az évszázadok során százegyféle hiedelmet vont a népi képzelet. Valójában mi is az advent igazi tartalma? – kérdezem nagytiszteletű Nagy Ferencné sz. Sipos Lenke nyugalmazott református lelkipásztor-asszonyt, aki több évtizedes lelkészi szolgálat idején számtalanszor szembesült az adventtel.

Nagy Ferencné tiszteletes asszony és férje

- Az advent a Karácsonyra való előkészület ideje, az egyházi ünnepes félév kezdete. Maga a szó latin eredetű, s az Úr érkezését jelenti. Utalva arra, hogy a Megváltó születését megelőző időszak megnevezésére szolgál Ünneplése az 5-6. századra megy vissza, s valóban az idők során sokféle hiedelmet, szokást kapcsoltak hozzá. Hitünk szerint azonban a lényege az, hogy a messiási gyermek születésére mutat. Arra, hogy a prófécia beteljesedett. Mert Jézus születése nem csak egy gyermek születése volt a milliók közül, hanem az egyetlen gyermeké, aki Isten szeretetét hozta az embervilágba. Úgyhogy az advent egyszerre várakozás és előkészület is. Ünnepvárás és rákészülés, hogy az Úr Jézus újra megszülethessen az életünkben, hogy a zsoltárossal együtt vallhassuk: Előmbé jön az én kegyelmes Istenem, Istenem az én váram.

- Kétezer évvel ezelőtt a jászol fölött fölragyogott a csillag. Megszületett a megváltó. Az embervilág azonban ma is sokszor gyűlölettől sötét. Az advent sokak lelkében nem érzik a beteljesedéshez. Az ígéret, az üdvösség miért múlik el sok ember szívéből nyomtalanul?

Azért, mert a „modern” ember nem Istennel ünnepel. Az Isten ígéretét nem veszi komolyan. Várakozik, de az előkészület nem Istenre irányul. A fogyasztói társadalom ezernyi csábításának enged. A konzum Mikulások és a plázák karácsonyi vásár forgatagában nincs ideje elcsendesedni. Nem akar és nem tud szembesülni azzal, hogy a szeretet az emberből önmagából nem telik ki. A teljes szeretet az isteni szeretet. A bibliai Simeon tudta ezt. Ezért amikor azon a hajdani napon a kisdéd Jézust karjaiba emelte élete célhoz ért, megtalálta az üdvösséget. A megüresedett szívű boldogságkeresők, pedig csak bolyonganak.

- Valóban sokakra ráillik Wass Albert megállapítása, miszerint „mi egyik napon Tamás vagyunk, másik napon Judás vagyunk, kakasszónál Péter vagyunk, átokverte, szerencsétlen nagypéntekes nemzet vagyunk”. Kinek-kinek hol lesz így végső menedéke? Az advent ugyanis felvillantja az Úr ama második eljövételét is, amikor az egyetemes rend helyreállítása érdekében ítélkezik élők és holtak felett.

Isten színe előtt tényleg elszámolással tartozunk egyen egyenként. Isten azonban nem személyválogató. Aki bűnbánó lélekkel, imádkozó szívvel hozzá kiált, meghallgatja. Ma sokan ebbe a hazában távol vannak tőle, de a figyelmeztető jelek gyűlnek. S aki fölismeri, hogy nagy bűn mellőzni a legnagyobb szeretetet, az kiálthat, s Isten végső menedéke lesz.

Mindenesetre a jeruzsálemi aranykapu egyelőre zárva van. Az óvárost övező, hatalmas kettős ívű kapura gondolok, amelyről azt tartják, hogy csak a Végítélet napján fog kinyílni. A hatalmas kapuszárnyakat az angyalok akkor a helyükre teszik, s a kaputól híd ível a Kidron völgyön át az Olajfák hegyéig, ahol az ítélkező Jézus trónja áll majd. Beszélgetésünk végén azt hiszem abban maradhatunk, hogy míg, ki nem nyílik az a kapu a várakozó ember legfontosabb teendője és lehetősége advent idején, sőt adventen innen és túl keresni az Isten országát.

*

P.S. Nt. Nagy Ferencné lelkészcsaládból származik. Teológiai tanulmányait Debrecenben végezte. Csengerújfaluban, Nagydoboson és a hajdúböszörményi Kálvin téri gyülekezetben szolgált. Jelenleg nyugalmazott lelképásztor férjével együtt Hajdúböszörményben él.

Hajdúböszörmény, 2008.

Megteremtődött a jogegység

Beszélgetés Bölcskei Gusztáv püspök úrral

Két nappal ezelőtt Trianonra emlékeztünk. A békediktátum aláírására. Két héttel ezelőtt pedig a magyar reformátusság hangját hallottuk Trianonnal kapcsolatban. A 2000. május 22-én Debrecenben megszületett közös alkotmány, a reformátusok jogegysége ugyanis egyféle válasz az 1920. június 4-i eseményre. Az új alkotmány ratifikációja miért tekinthető mérföldkönek a magyar reformátusság, illetve az egész magyar nemzet életében is? – kérdezem dr. Bölcskei Gusztávtól, a Tiszántúli Református Egyházkerület püspökétől, a Magyarországi Református Egyház Zsinatának lelkészétől.

Soha nem tagadtuk a kérdésben megbújó összefüggést a református alkotmányozó zsinat összehívása és a Trianon okozta tragédia között. Trianon kényszerítette ugyanis az utódállamokban a magyar reformátusokat arra, hogy önálló egyházszerkezeteket hozzanak létre. Holott lélekben mi magyarok mindig is ugyanabban az egyházban éltünk. Hasonló maradt az istentiszteleti rendtartásunk. Ugyanazok voltak a gyökereink a teológiai gondolkodásban, a hitvallásban és ugyanaz volt az istentiszteleti nyelvünk. Ennélfogva természetesnek tartottuk, hogy egységre törekedjünk Trianon után azonban hosz-

Rákóczi Református templom

akkor az Amerikai Magyar Egyház rögtön az alkotmány elfogadása után bejelentette a csatlakozási szándékát. Egyszóval azért nagy horderejű, ha tetszik történelmi jelentőségű a magyar reformátusság életében 2000. május 22-e, mert a hívők nagycsaládjá felülemelkedve a határokon, a politikai szándékokon és tényeken ezen a napon kifejezte és megszilárdította az egységet.

- Az alkotmányozó zsinat mintegy három millió magyar református ember életét érinti a világon. Ez – úgy gondolom – figyelemre méltó szám az európai keresztyének közösségében. Éppen ezért vagyok kíváncsi arra, hogy miként viszonyultak a debreceni eseményhez az európai keresztyén egyházak?

Ez egy nagyon érdekes és fontos kérdés. A korábbi egységesítő kísérleteink ugyanis többnyire azért is hiúsultak meg, mert még az európai református

szű időnek kellett eltelnie, sőt a magyarországi rendszerváltozás után is húsz esztendőnek, sokféle próbálkozással és kísérlettel, míg eljött az a nap, amikor a debreceni Nagytemplomban a Kárpát-medencei református egyházkerületek aláírták a közös zsinat által elfogadott egyházalkotmányt, vagyis ünnepélyesen kinyilvánítottuk az egységet. Hangsúlyozom azonban ezzel nem egy új egyházszervezet született meg, hanem az egyházi jogi lehetősége annak, hogy a részegyházak természetes egységben éljenek. Sajnos a Szlovákiában élő Református Keresztyén Egyház nem írta alá május 22-én az alkotmányt. Ugyan-

egyházak sem értették meg törekvéseinket. Említhetnénk például, hogy amikor 1994-95-ben megalakítottuk az Egyetemes Tanácskozó zsinatot, Németországból, Svájcból szabályszerűen vizsgálóbizottság érkezett hozzánk, hogy mit akarunk mi magyarok. Most viszont minden jelentős és mértékadó egyházi szervezet egyöntetű megértéssel és örömmel fogadta lépésünket. Üdvözlést kaptunk a Reformátusok Világszövetségétől, az Egyházak Világtanácsától és az európai Egyházak Konferenciájától. De örömmel üdvözölte az Alkotmányozó Zsinatot Kyrill pátriárka is. A keleti kereszténységben legnagyobb befolyással bíró, minden oroszok pátriárkája, kifejezésre juttatta, hogy a magyar reformátusok eme lépése talán közelebb visz az egyházak közötti párbeszéd kiszélesedéséhez is. Tehát megváltozott körülöttünk a világ. De lehet, hogy mi magunk, magyar reformátusok is jobban megértettük a dolgok lényegét. Azt, hogy miről szól és miről nem az egységesülési folyamat. Amikor az egység és a hálaadás öröme járta át a szívünket, egyben bátorítani és buzdítani is kívántuk a politikai tényezőket, hogy a nemzetet érintő megoldatlan és mai napig fájdalmat okozó kérdéseket tegyék már végre rendbe. Jussanak olyan konszenzusos megoldásra, amely nem látszatmegoldás csupán.

A több évtizedes erőszakos politika –területi szétszakítottság után most már a nemzet egészségét szem előtt tartó gondolkodás és cselekvés ideje jött el. A jövőben valószínűleg összehangoltabban, átfogóbban és sikeresebben valósulhat meg a magyar református küldetéstudat.

Manapság, amikor a világ a tudományos fejlődés beláthatatlan távlatait kínálja egyfelől, másfelől meg a teljes szellemi és morális válságot mindenféle gazdasági, szociális, kulturális krízis helyzettel, egyáltalán mi a református küldetéstudat igazi lényege?

Nyilván nagyon nehéz ezt röviden megfogalmazni. De ebben a jelenlegi zűrzavaros állapotban, amelyikben az egész világ mozog, a református identitásnak van egy nagyon időszerű vonása. Ez pedig az, hogy hol van a helye Is-

Rákóczi Református templom orgonája

log hiányzik: a bizalom és a hitelesség. S ennek következtében összeomlanak a racionálisnak hitt rendszerek is. Ha azonban meg van az emberben a bizalomra építő és épülő hit – a hit az Isten iránti bizalom, hogy engem, az embert úgy szeretett, hogy Krisztusban megváltott – akkor tudja magát korlátozni, és tudja, hogy hol a helye. Vagyis a Református küldetéstudatnak az a legfontosabb sajátossága, hogy tudunk azzal bánni, amit Isten ránk bízott, tudunk olyan kereteket és közösségeket építeni, ahol a családtól el egészen a nemzetig illetve a természettel való közösségig élhetőek a keretek és a közösségek, s Isten dicsőségét szolgálják. Annak idején a reformáció évszázadában egy széthullott országban iskolákat, közösségeket, anyanyelvi kultúrákat virágoztatott fel a református küldetéstudat. Úgy gondolom a feladat ma sem kevesebb.

Debrecen, 2009.

Futását elvégezte

2009. augusztus 4-én utolsót dobant a szíve. Az éltető erő, mely 1919. november 23-án Vaján föllobogott benne, örökre ellobbant. Dr. Tamási András orvosdoktor, szakorvos elment a minden élők útján. Hajdúböszörmény életéből évek óta hiányzott már. Jól ismert alakja kikopott a Petőfi utcai rendelőből. 1989. február 28-án ugyanis fél évszázados szolgálat után nyugalomba vonult, s Debrecenben élt. Igaz magánorvosként még néhány évig visszavisszatért Bösörménybe, de az ajtók lassan becsukódtak mögötte. A szívek azonban sosem. Mert aki hosszú éveken át odaadással és hűséggel tette a dolgát, az helyet kapott az emberi szívekben. Bölcsessége, ember szeretete ma is elő-előragyog a város emlékezetében.

Dr. Tamási András /élt 90 évet/

Dr. Tamási András vajai háromgyerekes gazdálkodó parasztcsalád legidősebb fiaként ismerte fel, tanulta meg, hogy mit jelent a küldetés bizonyossága, az elpecsételt élet. Az apai házból hozta a kitartást, az emberséget és a tiszta élet képességét. S miután tanulmányait befejezte (az elemi iskolát Vaján végezte, majd a nyíregyházi Evangélikus Reálgimnáziumban érettségizett, aztán a debreceni Orvostudományi Egyetemen szerzett diplomát, a lélek egyensúlyában élő emberként végezte munkáját. Fialat éveit a második világháború árnyékolta be. 1944. június 23-án éppen hogy orvosdoktorrá avatták, máris katonatorvosi szolgálatra szólította a SAS – behívó. 1944. július 1-től több magyarországi hadikórház belosztályán küzdött a sebesült katonák gyógyulásáért. Budapest ostroma előtt alakulatával és kórházával együtt Németországba telepítették. Nehéz szívvel búcsúzott szülőhazájától, de a szigorú katonai pa-

rancs nem ismert érzelmeket. A háború vége a konstantinbadi hadikórház orvosaként talált rá. Hosszas ügyintézés után a Vöröskereszt segítségével 1945 augusztusában lépett újra magyar földre. Hazatérését követően néhány nappal már díjtalan gyakornokként folytatta is orvosi munkáját a debreceni Bőrklínikán. Aztán 1946-ban megnősült. Házasságából egy leánygyermek született, aki apja nyomdokain haladva maga is orvosi pályára lépett.

A fiatal orvos immáron családos emberként Balkány- Szakoly községbe került körzeti orvosi állásba. Nagy lelkesedéssel látott munkához, de megmelegedni alig tudott a falusi környezetben, mert felesége súlyosodó betegsége visszaszólította Debrecenbe. A Bem téri kórház belosztályán kapott segédorvosi állást. Fordulatokban bővelkedő életútja később a honvédséghez vezetett. 1950-56 között Egerben, Gyöngyösön, Kecskeméten volt katonaeorvos, illetve a budapesti Honvédkórházban valamint debreceni honvédkórház belosztályán teljesített szolgálatot. Közben 1955-ben bőr- és nemigyógyászatból, 1956-ban pedig belgyógyászatból szakvizsgázott. Hajdúböszörménybe 1958-ban került. Előbb körzeti orvosként, majd a Bőr- és Nemibeteg gondozó Intézet szervezőjeként és vezetőjeként összesen több mint harminc esztendő telt az alföldi városban. Tevékenysége sokrétű volt és áldásos. Személyiségét a betegek szeretete és ragaszkodása övezte. Élete és gyógyító szolgálata minden jótéteményiért élete alkonyán megadatott neki előbb az arany majd a gyémánt diploma. Most, amikor a boldog feltámadás reményében a végső nyughelyére tér, legyen számára csöndes a pihenés.

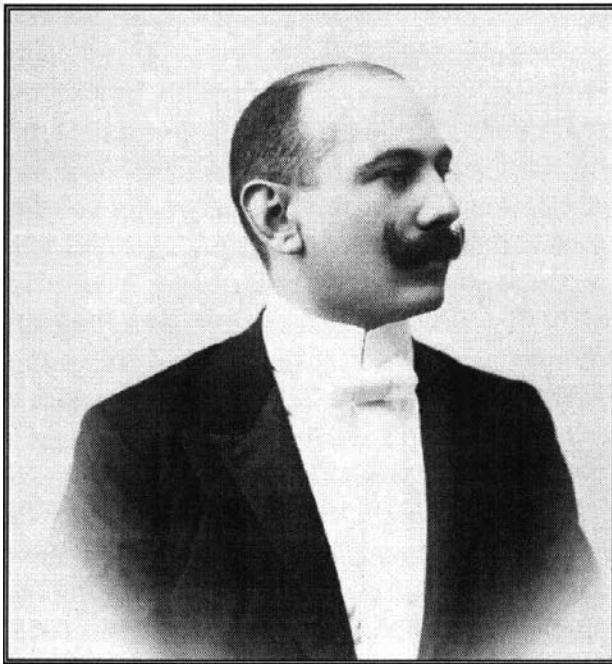
Hajdúböszörmény, 2009.

Lelkében lovas-én szunnyad

Pappné Benson Mária Rákóczifalván

Régóta ismerem, s régóta olyan embernek ismerem, aki nem tud elmenni a világ dolgai mellett szótlánul. Szüntelenül jobbítani és megváltani akarja a környezetét. Közben verseket olvas, és ha kell egy szavalóverseny is lázba hozza. Olyannyira, hogy váratlanul a dobogó fölső fokára hág. Aztán újságot csinál, főszerkesztőként mindenese egy kisvárosi lapnak. Szakmája szerint közigazdaság és a vendéglátóipar volt nyugdíjazásáig működési területe, de valójában mindig és mindenhol a magyar szellemi élet volt az igazi cselekvő területe. Vitatkozik, érvel, szervez, s mindemellett megmarad egy szerény, közvetlen természetű, családcentrikus anyának, nagymamának, aki gyermekei számára csokorba gyűjti a magyar gasztronómia tradicionális jó ízeit, s karácsonyi meglepetésként rendhagyó szakácskönyvvel lepi meg a családját. Pontosabban nem szokványos receptgyűjteménnyel, hanem egyfajta művelődés- és kultúrtörténeti ízelítővel. Szóval kihívásokat bátran vállaló, ízig-vérig magyar mentalitású értelmiségi asszony. Távol a nagyvárosok zajától, az Alföld közepén egy Tisza-parti városkában, Rákóczifalván él. Ott, ahol nyaranta a perzselő hőségben porfelhők kergetik egymást az utcákon, s ember és állat nyelvel a tik-

Benson Vilmos (1874-1945)

kasztó hőségben. Őt azonban mindez hidegen hagyja, mert álmaiban mindig a nagy vizeket járja. És ha családjával együtt évente legalább egyszer, meghúzhatja magát valahol egy kevésbé ismert tenger öböl mellett, s hallgathatja a hullámok zengését, a szél zúgását és bőrén érezheti a habok simogatását, egyszeriben átlényegül a magyarság tudata. Egyszóval valami olyan kapcsolata, lelki viszonya van a tengerrel, amit elképzelni is nehéz. Éppen ezért Pappné Benson Máriához az első kérdésem nem is lehetne

más, mint az: - Hova gyökerezik a nagy vizek iránti szerelem? Esetleg fogalmazhatunk úgy is, hogy a tengerek által az ősei szólítják?

- Valóban imádom a vizeket. A folyókat, a tavakat egyaránt. De a legnagyobb szerelmem a végtelen tenger. Órákig tudom nézni a láthatáron ködbe vesző hajókat. Mindegyikkel képzeletben magam is útra kelek, s valahogy a nagy vizek mellett kibújok önmagamból. Ami az őseimre való célzást illeti: lehetséges, hogy a génjeimben hordozok valamit. Apai ágon ugyanis angolok voltak a felmenőim. Az angolokról pedig tudvalévő, hogy volt kapcsolatuk, s van ma is bőven a nagy vizekkel, hiszen tengeri nagyhatalomként jegyzik őket. És az is tény, hogy az Atlanti-Óceán és az Északi-tenger közé beékelődött szigetországnak egyetlen olyan pontja sincs, amely a tengertől 120 km-nél távolabb lenne. Így aztán természetes dolog, hogy az angol társadalmi és gazdasági életben mindig meghatározó szerepe volt a víznek, a hajózásnak. Tulajdonképpen az én legtávolabbi őseim is a tenger közelében éltek. A XVII. század elején ugyanis a Bensonok Newcastle-upon-Tyne településen tűntek fel. A Tyne folyó torkolatánál elterülő város, a skót-angol határ közelében fekszik, s kikötőjének jelentőségét bizonyítja, hogy I. Erzsébet már 1600-ban különleges jogokat biztosított neki. Mindazonáltal az én ősapáimat a kenye-

ret adó foglalkozás nem a tengerhez kötötte. A VI. Jakab (angol királyként I. Jakab) skót király idején színpadra lépő Benson királyi lovászmester volt. S a következő századokban tevékenykedő leszármazottai szinte kivétel nélkül lovas szakemberek voltak. Szóval a tenger iránti szerelmemet az őseim hívásával azonosítani meglehetősen misztikus. Bár különös dolog ez. Amikor Írországban jártunk, az utolsó pénzünket, nem is keveset, egy gyönyörű középkori angol vitorlás hajó makettjére költöttem.

- No, akkor a realitás talaján maradva arra lennék kíváncsi, hogy mikor kerültek az ősei Magyarországra? S mikor tagozódtak be olyannyira a magyar társadalomba, hogy minden tekintetben magyarok lettek?

- A Benson familia első tagjai a reformkorban érkeztek Magyarországra. Akkoriban, amikor a XIX. sz. elején Széchenyi István és néhány haladó gondolkodású magyar arisztokrata a teliver ló tenyésztését és a lóversenyzés meghonosítását szorgalmazta az országban. Név szerint Thomas Benson érkezett először magyar földre. Az akkor 24 esztendő Thomas a feleségével Mary Kenneth-tel és egy esztendő kisfiával William-mel telepedett Magyarországra 1844-ben. Korábban Newcastle-ban Duke of Cleweland-nél dolgozott hivatásos versenylovasként. A jó nevű angol zsoké gróf Hunyadi József ürménypusztai birtokán kezdte meg magyarországi ténykedését. Hunyadi gróf ugyanis az elsők között foglalkozott a reformkori Magyarországon lósporttal. Az első magyar lófuttatást például ő rendezte. Thomas Benson egy training ground-ot alapított a grófi birtokon, s idomárként és versenylovasként egyaránt szorgoskodott. Később Waldstein Antal grófhhoz szerződött Köpcsénybe, majd dolgozott gróf Festetics Pál lovaival is, illetve Almássy György gróf és herceg Eszterházi Pál szolgálatában is tevékenykedett. 1884-ben Újpesten bekövetkezett haláláig versenylovasként, idomárként és lótenyésztőként egyaránt beírta nevét a magyar lóversenysport történetébe. S ahogy az már lenni szokott a fiai és az unokái is követték őt, lovas szakemberek lettek. Az 1862. évi versenyen például fiai, Williame Benson és John Benson egyaránt lovagoltak. Az unokája Benson Vilmos pedig minden idők egyik legnagyobb magyarországi versenyzési szakemberévé fejlődött. Öt évtizeden át dolgozott a Magyar Lovasegyletnél. Fiatalon a Forgách grófok nagyszalánczi birtokán kezdte a pályát, majd egyre ismertebb idomárként, lótenyésztőként és versenyzési szakemberként a hazai lóversenyzés történetének kulcsfigurájává lett. Ráadásul szakíróként is maradandót alkotott. A Kincsem Park az ő munkálkodása révén született meg 1925-ben, s tény, hogy a szakirodalom a galoppversenysport nagy mestereként jegyzi.

Ami a kérdés második részét illeti, hogy mikor lettek felmenőim magya-

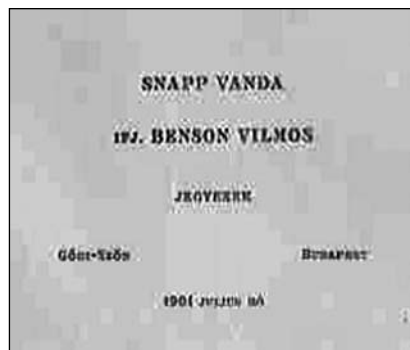

Benson Vilmos 1941. augusztus 16. Budapest, lóverseny

bár az anyanyelvét mindvégig megőrizte. Házasságából négy fia született. Többek között az édesapám is, Benson Lajos, aki az 1950-es években majd úgy aposztrofál az AVH, hogy a „magyar úri középosztály tagja”. Mellesleg diplomás mezőgazdász volt, s a Kisgazda Párt központjának tisztviselője.

- Ahogy hallgatom, egyre világosabbá válik előttem, hogy az ősök több generáción át a lóversenyzés magyarországi történetének több mint egy évszázadon át központi szereplői voltak. Így aztán természetes, hogy olyan nagyszerű állatok kerültek ki a kezeik közül, mint Waternymph, a csodakanca, amely huszonkétszer futott és hétszer győzött. Kétszer meg második helyen végzett, kétszer pedig harmadik lett. Kincsemről nem is beszélve, amely négy versenyében ötvennégyyszer futott, és ötvennégyyszer bizonyult legyőzhetetlennek. Nyilván ezeket a lovakat, vagy a kevésbé ismerteket is, nem csak trenírozni kellett, hanem alaposan ismerni és nagyon szeretni is kellett. Vajon a kései leszármazottnak jutott valami a ló szeretetéből? Egyáltalán volt-e valamikor is valamilyen kapcsolata a lovakkal?

rokká, nehéz pontos választ adni. Ők ugyanis sokáig megőrizték a nyelvüket, s tartották a kapcsolatot a szülőhazával. Ugyanakkor egyre jobban belegyökereztek a magyar kultúrába. Amit bizonyosan tudunk. A fent említett Benson Vilmos, a nagyapám, már magyarosan írta a nevét, s 1900-ban egy magyar úrhölgygel, a Pest megyei Gödi-Sződről származó Snapp Vandával kötött házasságot. Sőt az első világháború kezdetén családjával együtt fölvette a magyar állampolgárságot. Szóval szerintem ő már teljesen magyarnak tekintette magát,

- Tény, hogy a szépapáim nagyon szerették az állatvilág eme intelligens egyedeit. A nagyapámról jegyezték föl, hogy pontosan tudta, melyik lova finnyás, melyik étvágytalan, melyik válogatós. Szerette őket kényeztetni. Volt, amelyiknek a zabjához sárgarépát és kenyeret kevert. Szóval nem csak tanította, idomította a lovakat, hanem együtt gondolkodott velük, s érzelmeit is megosztotta velük.

Nekem sajnos nem sok közöm lehetett a lovakhoz. Kislány koromban egyszer a bátyámnak, Vilmosnak a lovát kellett megcsutakolnom. Rettenetes félelmet jelentett ez számomra. A ló nagy volt, a bőre meg-megremegett, s én úgy éreztem rögtön rám lép. A munkát azért elvégeztem, mert a bátyám szigora még a ló nagyságánál is félelmetesebb volt számomra. De aztán hosszú ideig nem is kerültem a lovak közelébe. Nem is kerülhettem, mert az 1950-es évek nem kedveztek a lovaglásnak. A kitelepítés elől vidéki városba menekülve örültünk, hogy élünk, hogy senki nem ismeri a múltunkat. Így aztán mindössze csak néhány éve egy majálison adatott meg, hogy részt vehettem egy sétalovagláson. Csodálatos élmény volt. Pillanatok alatt kialakult egy lelki kapcsolat az állattal, és nagyon élveztem az együtt mozgás nyugalmát és szépségét. Ma már azt mondom, hogy sajnálom, hogy nem jóval korábban jött ez az élmény. Most, túl a hatvanadik évemen is, már nem sok esélyem van a lelki érintettség kiteljesítéséhez. Azt azonban el kell mondanom, hogy a lakásunkban több olyan képzőművészeti alkotás gyönyörködteti az embert, amelyeknek lovak a főszereplői. Örömet lelem a vágtazó ménest megjelenítő olajfestményben, az ágaskodó paripát formázó kispasztikában. És persze szeretem a lovas fotókat is. Szóval valahol a lelkem mélyén szunnyad egy „lovas-én”.

- Mielőtt bárki megvádolna, hogy erőltetem az angolokkal való lelki rokonságot, engedje meg, hogy megkérdezzem: beszél az ősei nyelvét,

Édesanyám és Édesapám kilovagol

*Benson leszármazottak az évenként rendezendő
Benson Vilmos Emlékversenyen*

vonz. Newcastle-upon-Tyne és környéke, ahonnan az őseim kirajzottak. Azt mondják pompás katedrálisok, zord természeti szépségek, hatalmas birkanyájuk, Anglia legfeudálisabb grófságai várnak ott az utazóra.

- Akkor a beszélgetést megköszönve mondjam angol szokás szerint azt, hogy vitorlákat fel, és kedvező széljárást.

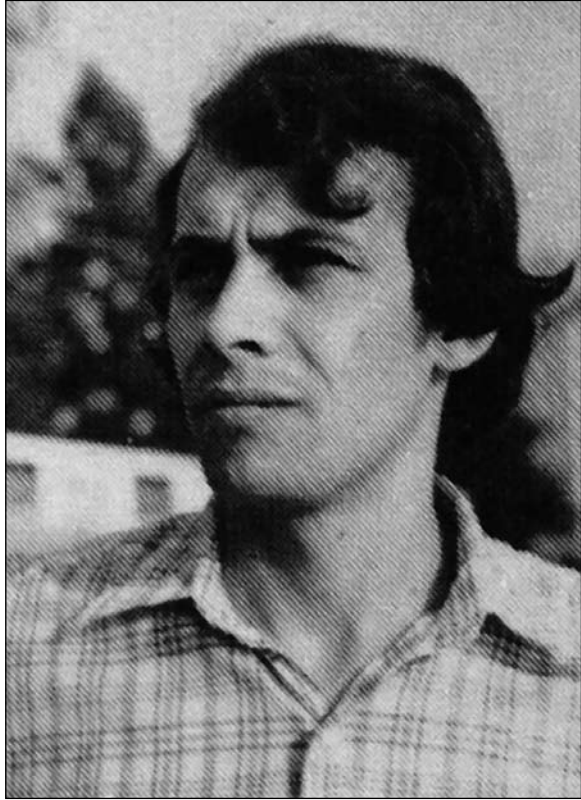
s egyáltalán járt-e már Angliában?

- Sajnos nem tanultam meg angolul, bár lett volna lehetőségem rá. No, első sorban nem iskolai keretek között, mert akkoriban, amikor tanulmányaimat folytattam Magyarországon minden oktatási intézményben az orosz nyelv élvezett megkülönböztetett figyelmet. A Papi – hön szeretett anyai nagyapám – azonban jól beszélt az angolt. Mellesleg ő hét nyelven tudta megértetni magát. Így aztán lett volna kitől megtanulnom az ősapám nyelvét, de én valamilyen oknál fogva elhanyagoltam azt. S bizony a nagy angliai utazások is váratnak még magukra. Egyszer ugyan már eljutottam a szigetországba, de akkor csak Londonra korlátozódott a látogatásom. Mindazonáltal nagyon élveztem az ott tartózkodást. Egyik pillanatról a másikra otthon éreztem magam. Mint ahogy nagyon elkapott az otthonosság érzete Írországban is. Szóval ami késik, nem múlik. Hiszem, hogy belátható időn belül eljutok őseim földjére. Szeretnék sok mindent megnézni, megismereni, de mindenekelőtt Észak-Anglia

Rákóczi falva, 2013. május

Nem volt kitárulkozó ember

Nem mindennapi módon kerültünk egymással beszélgetős helyzetbe, de egyszer csak ott ültünk szemben egymással egy éttermi asztalnál, s a csendet valamilyen módon meg kellett törni. Utólag nyugodtan mondhatom, hogy életem egyik legnehezebb pillanata volt, amikor várakozva rám vetette tekintetét. Az egész ugyanis úgy kezdődött, hogy a fiatal József Attila díjas író, Ördögh Szilvesztert, 1984. május 29-ére, 16 óra 30 percre, író-olvasó találkozóra hívták a hajdúböszörményi Művelődési Központ TIT termébe. Miért, miért nem, a rendezvényen mindössze ketten-hárman lézengtünk. Ezért az író-olvasó találkozóknak hamar végeszakadt.

Ördögh Szilveszter

A könyvtár igazgató-asszony talán, hogy mentse a helyzetet, vagy egyébként is így tervezte, rám bízta, hogy kísérem el az íróat vacsorázni, s tartsam szóval, míg Debrecenből érte jön egy kocsi.

Nos, a beszélgetésünk, az ismerkedésünk nehezen indult. Annál is inkább, mert Ördögh Szilveszter nem volt egy kitárulkozó ember. Már az első percekben kiderült, hogy önmagáról nem szívesen beszél. Idejekorán tudomásomra hozta, hogy szerinte élete személyes történései magánügy. Nem ő kell, hogy beszéljen magáról, hanem a művei. Nem maradt hát más hátra, mint a munkásságáról beszélgetni. A bökkenöt viszont ebben a témában az okozta, hogy akkoriban én még csak *A csikó c. novellás kötetét* és a *Koponyák hegye c. regényét* ismertem. A *Kapuk Thébában c. drámájáról* csak olvastam valamit. A *Bizony nem haltok meg* és a *Változatok megváltásra c. köteteiről* pedig tudomásom se volt. Mindazonáltal a csendet csak sikerült megtörnünk. A Ko-

ponyák hegyé-ben különös, szokatlan szemlélettel feldolgozott Jézus- történet elindította a beszélgetést. A bibliai szenvedéstörténetet aktualizáló parabolikus regény kapcsán aztán a világ menetéről, a közösségvesztéséről, az otthonérzet beszűküléséről egyaránt szó esett köztünk. Közben egyre jobban kirajzolódtól előttem egy töprengő ember, akinek habitusát alapvetően meghatározta az a paraszti értékrend, amelybe Szeged-Alsóvárosban beleszületett. A dolgok mélyére figyelő alkat volt, aki százszor is megfontolta, hogy mit írjon le, és mit mondjon el. Fellengzősségnek nyoma sem volt a hangjában pedig rögtön az első kötete hozta meg számára sikert. Foglalkozásszerűen még írónak sem tartotta magát, csak olyasféle embernek, aki mások helyett is töpreng, reménykedik. Az átalakulóban lévő világ, a fogyasztói lét útvesztői, az elvesztett közösség-szervező erő, a hit kérdései foglalkoztatták, közben megpróbált derűlátó, bizakodó maradni. Fel-feltörő kétségei és reménykedései közepette arról akarta önmagát is, meg az olvasóit is meggyőzni, hogy a dolgok jól alakulásának hite az egyetlen járható út.

Végül is jól belelendültünk a beszélgetésbe. Búcsúzásunkkor már azt tudtam, hogy az általam még nem ismert Tikos értelmű rózsza egy nagy lélegzetű terv nyitánya, amely afféle Ördögh Szilveszteri Isteni színjáték akar lenni. No, nem a saját életét szeretné benne visszaadni, hanem mindnyájunknak kínálva, hogy magunkra ismerjünk. A személyes élményhátter, a nagynénje öngyilkossága, az apja sorsa, illetve saját nemzedékének gondjai csak azért fontosak, hogy nekünk és helyettünk rámutasson az igazságra.

Egy nehezen induló beszélgetés után aztán úgy köszönünk el egymástól, hogy az volt az érzésünk: nem a szükség sodort össze bennünket, hanem értelem volt a találkozásunknak. Mielőtt azon a negyven évvel ezelőtti estén beszállt volna az érte küldött kocsiba, még kezemben szorongatott Koponyák hegye c. könyvbe beírta a dedikációt. Hosszú, felkiáltójelszerű betűi most is olvashatók: „Kocsis Rózának köszönettel és tisztelettel ajánlja Ördögh Szilveszter 1984. május 29-én”.

Hajdúböszörmény, 2014.

Igazán tudott pusztázni

A pusztázás előkészítése /a kép jobb oldalán Dr. Bencsik János/

Már negyedik napja gyalogoltunk. A júniusi égbolt fényesen ragyogott fölöttünk, s egyetlen kicsinyke felhő sem úszott a Nap elé. Csönd és forróság ölelt bennünket körül. A tikkasztó hőségben egyre nehezebbnek éreztük a hátizsákot. El-elmaradoztunk egymástól és árnyas erdőkről, meg hűs vizekről álmodoztunk. Azonban fák, bokrok nem nagyon akadtak az utunkban, legfeljebb itt-ott egy-egy dülöngező gémeskút. A végtelennek tűnő puszta mélyebben fekvő helyei messze fehérlettek, s szikes porát perzselő szelek kavarták a magasba. Egyébként minden egyhangúságot és a változatosság hiányát sugallta körülöttünk. Talán már untuk is volna a néma menetelést, hiszen Hajdúböszörmény határából a Bársony tanyai iskolától indultunk Bagota-Hollósér-Szandalék-Kishortobágy-Papere-Juhoshát-Ludasrét-Máta útvonalon haladtunk a Nagyhortobágyi csárda felé, de a túravezetőnk újra meg újra meglepett bennünket valamivel. Őt hallgatva elcsigázott testünkben ha akartuk, ha nem, fellobogott mindegyre a kíváncsiság. Alacsony termetű, köpcös ember haladt a csoport élén. Viharvert hátizsákja súlyát föl sem véve fáradhatatlanul lépkedett előre. A pusztai szélben rakoncátlankodó hajfűrtjei okán afféle

kamasznak is vélhette volna az ember, de a szeme sarkában megbúvó szarka-lábak, s itt-ott ezüstben csillogó hajszálai jelezték, elmúlt negyven esztendő. Olyasféle ember volt, aki nem ismerte a felvett álarcok hamisságát. Ha dühös volt dühöngött, ha jó kedve volt, másokat is mosolyra derített. Hihetetlen akaratral kívánta megmutatni a pusztá küzdelmes szépségét. A terepen dolgozó néprajzos örömevel figyelt és gyűjtött minden mozzanatot, figyeltetett és gyűjtetett velünk minden apróságot. Közben állandóan szemmel tartott bennünket, s gondja volt mindenre. Ha szomjúságtól elcsigázottan megálltunk egy rogyadozó gémeskútnál, hogy kulacsainkat friss vízzel töltsük meg, csak egy pillantást vetett a kút mélyére, s már adta is az utasítást. „Innen nem veszünk vizet, mert régen merték ezt a kutat. Pötyökés a vize, nyavalyások lesznek tőle.” Sóvárogtunk ugyan a hideg víz után, de eszünkbe sem jutott megkérdőjelezni a szavát. Tekintélyének fegyelmezőereje akaratlanul is munkált bennünk. Egyébként olyan otthonosan mozgott a pusztán, hogy el sem tudtuk volna képzelni, hogy nálánál akárki is jobban ismerhetné a Hortobágyot. A tájat, s annak népét szerető alaposan ismerő emberként néztünk rá. Estéknént, amikor a pásztorok tüzeihez odahúzódtunk, még félálomban is szívesen hallgattuk a történeteit, vagy azt, ahogyan a pusztaiakkal beszélgetett. Sosem volt mesterkélt, hanem hihetetlenül tiszta és őszinte. Nagyobb szeretettel, erősebb kötődéssel csak kevesek beszélgethettek a pásztorokkal. Mindegy hogy a toklyó falkáról, a pásztorkunyhó szerkezeti felépítéséről, a bárányok farkalásáról, vagy a gomolynyomó asztról volt szó. Mellesleg ő maga is a pusztá fia volt.

Papp Imre festményei

Anno Tiszacsegén látta meg a napvilágot. Gyökereire mindig is büszke volt és nemes lokálpatriotizmusa minden megnyilvánulásában munkált. Kutatási területi akkoriban bizonyára nem véletlenül a Hajdúság, a Hortobágy, illetve a Tisza menti területek állattartása, földművelése és történeti néprajza volt. Ugyanakkor igazgatta a hajdúböszörményi Hajdúsági Múzeumot is. Muzeológusként hívta életre a Múzeumbarátok körét, s annak ifjúsági tagozatát. A Baráti Kör nemcsak érdeklődő, hanem tudományos tevékenységre is vállalkozó tagjaiból verbuválta össze azt a 12 főt számláló kis csapatot, amely 1974 júniusában együtt pusztázott vele a Hortobágyon. Talán már ki is találta a kedves olvasó, hogy dr. Bencsik János néprajzkutató, muzeológusról van szó. Aki sokrétű tevékenységével hosszú éveken át gazdagította Hajdúböszörmény szellemi életét. 1976-ban váratlanul és gyorsan távozott a Hortobágy melyékéről, hogy új kihívások elé nézve a gyulai Vármúzeum igazgatója legyen.

Hajdúböszörmény, 2014. június

Hitte a fának lelke van

Az 1980-as években gyakran vendégeskedtem náluk. Ha a nyári vakációkban hetekre érkeztem éppen olyan szívesen fogadtak, mint télen, ha karácsony után néhány napra betoppantam hozzájuk. Az utcára nyíló, gyönyörűen festett, faragott nagy székely kapu mindig nyitva állt előttem. Pedig akkoriban a törvény szerint külföldről érkezett vendégeket saját házukban nem is fogadhattak az erdélyi magyarok. Idős Sütő Béla bácsi és felesége, Anna néni azonban többre becsülték a határ által szétválasztott magyarok összetartozását, mint a diktátor által rájuk kényszerített törvényeket. Ha olykor-olykor megszállt az aggodalom, hogy bajt hozok rájuk,

Idős Sütő Béla és a fiai Levente és Gábor

Béla bácsi csak hamiskásan mosolygott: No, ne féljen, majd elrendezzük valahogy. Csak ne mutassa magát gyakran a faluban, legalább is alkonyat után ne nagyon lássák a portára bejönni. Napközben nem tűnik fel, hogy itt van, mert kíváncsiskodó, báméskodó turista bejön a kapunkon éppen elég. S való igaz, a vargyasi Sütő portán akadt látogató mindig. A nagy múltú festő-asztalos család akkoriban már ugyanis tizennégy nemzedéken át örököltette apáról fiúra a mesterséget, s Béla bácsi és fiai (Levente Lehel született 1964-ben, Gábor született 1955-ben) népi bútorközpontból, festett és faragott asztalosmunkákból kínált látnivalót eleget. A virágzó menyasszonyi ládák, a tálások, a falitékák, a kendőszegek, asztalok, kontyos székek és faragott mosósulykok sokaknak rabul ejtették a szívét. Természetesen rabul ejtették, megköltözték az én szívemet is. Sokszor órákig elnéztem, ahogy dolgoztak. Különösen Béla bácsinak időztem sokat a műhelyében. Munka közben nem volt nagy

Idős Sütő Béla feleségével és fiával

magát nemes egyszerűséggel csak Vén Sütő Bélának nevezte, a bútorfestő mesterség nagykövete volt. Első látogatásaim idején még találkozhattam vele is. Az ősöktől tanult tudást a fia, idős Sütő Béla sem akarta ebek harmincadjára hagyni, ezért idejekorán beavatta a fiait is a mesterség titkaiba. Látogatásom idején azok már a maguk útját járták. Gábor inkább faragott, Levente meg festett. Idős Sütő Béla bácsiéknál egyébként a lakószoba is régi bútorokkal volt berendezve. A magasra vetett ágy, a kamarás asztal, a ládás pad, az állótálas éppúgy használatban volt, mint a saroktéka, a sótartó vagy a kontyos székek. Sokszor legeltettem szemeimet a székelykében, palakékben, meggyszínben, barnában és a zöld árnyalataiban pompázó bútorokon. De láthattam náluk kutyás simítógyalut 1756-ból és 1680-ból származó festéktörőt is. Maga a lakás, de a műhely is, múzeumként is megállta volna a helyét. Idős Sütő Béla akkoriban inkább székelykapukon szorgoskodott. Egymás után engedte ki kezei közül a faragott, festett remekeket. No, meg kopjafákat is faragott. Emlékműként állítottakat és a vargyasi temetőben temetéskor emeltek egyaránt. Elmondta azt is, hogy a mohácsi emlékpark kialakítása idején – meghívás alap-

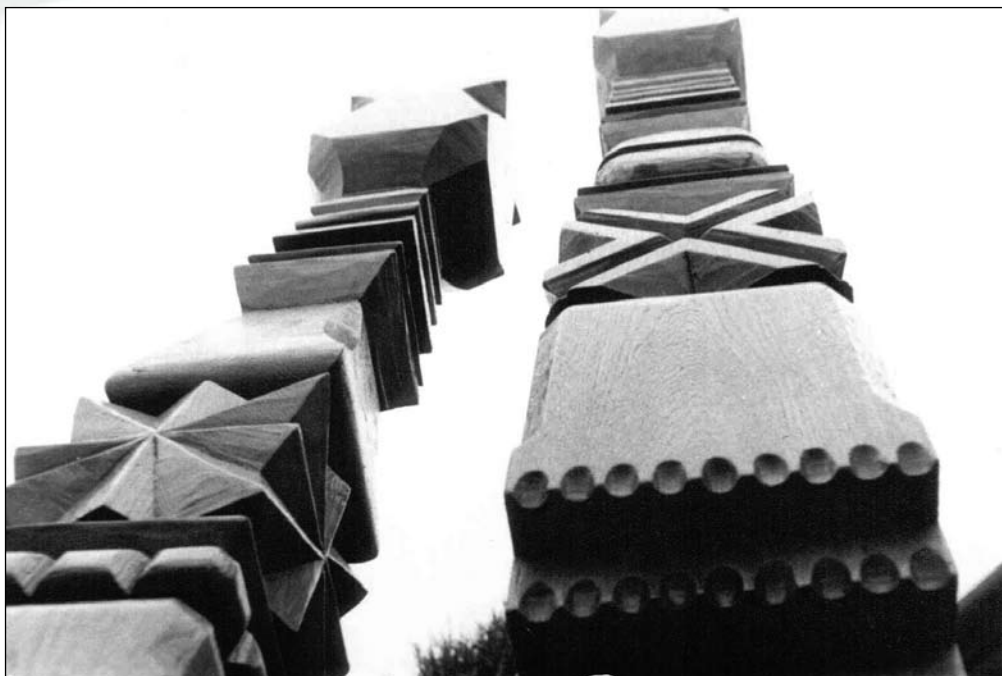
beszédű, azt se igen szerette, ha lábatlankodnak körülötte, de ha csendben meghúztam magam egy sarokban, ügyet sem vetett rám, sőt néha küldött is egy-egy sovány mondatot felém. Így aztán sok-sok csendes szemlélődés után mégis csak összeállt bennem a kép. Béla bácsi ősei, egy József és egy János nevű ősszülő, 1568-ban a fiátfalvi ugron birtokról költöztek Vargyasra. S aztán a leszármazottaik folyamatosan hagyományozták nemzedékről nemzedékre a mesterséget. Természetesen idős Sütő Béla apja is, aki

A Sütő portára vezető székeleykapu

ján-, hónapokon keresztül dolgozott Magyarországon. Nagyon pontosan követve a motívumok rendjét, figyelve a méretarányokra, csak minőséget engedett ki a kezei közül. Olyan ember volt, aki hitte, hogy a fának lelke van, s illetlen dolog, sőt bűn lenne össze-vissza vagdalni. Ha jóféle fa akadt a kezébe rögtön látta benne, hogy mit lehet belőle kihozni. A silány alapanyagot messziről megismerte, és nem vesződött vele. A műhelyében mindig rend volt. Munka után minden szerzőm megtalálta a helyét, s fellocsolás sepregetés nél-

Sütő Béla kopjafái

kül soha nem zárta be az ajtót. A lelkében is szerette a rendet. Ilyen-olyan széljárás sose ingatta meg lelki egyensúlyát. Nem hangoskodott, nem követelte magának a vezérszólamot, de határozott volt. Ha bánat karmolta a szívét, fájdalom nehezítette a lelkét mélyebben hajolt a gyalupad fölé. Panasz vagy jajszó azonban nem hagyta el a száját. Legfeljebb olyankor szomorúbban cincogott a hegedűje. Volt ugyanis egy hangszer, s esténként mikor elcsendesedett a ház, kedvtelésből hegedülgetett. Nem volt a hegedűjáték nagymestere, de szívhez szólóan tudott bánni a húrokkal. Sokszor, téli éjszakákon, az új nap hajnala is a hangszer mellett találta. A világot egyébként alapjában derűsen szemlélte, de volt benne egy csipetnyi ironikus hajlam is. Önmagával meg másokkal szemben is. Ízig-vérig székely volt csavaros észjárással és tréfálkozó vénával. Zsebében mindig ott lapult a bicska. Ahogy mondani szokta volt, nem azért, hogy másokat riogasson, de nem is azért, hogy szaladjon a medve elől.

Hajdúböszörmény, 2015.

A korong bűvöletében

Korond látképe

„Magának is jókor jut eszébe kibújni a meleg fészekből” – tolta feljebb két ujjal kis fekete kucsmáját, amikor 1982 decemberében a szilveszter előtti napok valamelyikén betoppantam hozzájuk. Székelyudvarhelyről érkeztem derékig érő hóban, lelket is megdidergető jeges szélviharban. „No, de itt jó helyen van. Míg az asszony nép az asztalra tesz valami falnivalót, fogja ezt a csiport, hátha a benne valótól felmelegszik”-tette még hozzá tréfás hunyorgással, s aztán feleségére, Róza asszonyra bízott. Ő meg kiment az udvarba ellátni az állatokat.

Akkoriban már nem először jártam náluk. A hetvenes évek második felétől, ha Székelyföldre vezetett az utam, Páll Antal családját Korondon semmi pénzért ki nem hagytam volna a meglátogatott famíliák sorából. Akkor tájt már szenvedélyesen gyűjtöttem az erdélyi cserepeket, s a korondi fazekasság darabjairól szakavatottabb történeteket Páll Antal száján kívül aligha hallhattam. Szóval, Tószegen az 1018-as számú házban már otthonosan éreztem magam, bár Páll Antalban eléggé szókimondó emberre találtam. Nem kímélt engem sem. Ha a cserepekről beszélgetve valami naiv kérdéssel hozakodtam elő, rögtön megvult rólam a véleménye. S nem is rejtette véka alá. Mindazonáltal

Régi korondi ház

jó volt vele beszélgetni, mert a fazekassággal kapcsolatos ismereteken túl az Észak-Hargita nyugati lábainál fekvő Korond történetéről sok érdekességet tudott. Többek között tőle hallottam először, hogy a falu egybefüggő településképe valamikor szeges településrendből alakult ki. Meg arról is, hogy más a fenyőgerendából épített borona szerkezetű ház, mint a csapolt szerkezettel épített. Egyszer azt is elmondta, hogy a fazekasok egykoron nagyon szegény emberek voltak. Egyszerűen csak „kurta harisnyásoknak” csúfolták őket. Legszívesebben a munkájáról beszélt. Arról, hogy miként lesz egy marék agyagból tetszetős, használatra szánt edény. Azt hiszem az edényformálás minden titkát ismerte. Az agyagcsomó „megtapsolásától”, tömörítésen át a rög csúszóssá tételén keresztül a korongon való középre húzásig, a forma megadásig mindent nagy odafigyeléssel végzett és tudott. Edényt csak szépet engedett ki a kezei közül, mer úgy vallotta, hogy a korsó, ő kossónak mondta, asszont formáz. Persze nem csak a fazekálás, a fülezés, a szárítás területén mozgott otthonosan, de tisztában volt a mázazás rejtelseivel is. Nem hiszem, hogy lett volna olyan áruba bocsájtott fazeka, amely idő múlásával levetette volna magáról a mázat. De olyan sem igen akadt, amelyen megfolyt volna, vagy rücskösödött volna a máz. Kitanulta ugyanis az égetés minden buktatóját. Nem is engedett az edények kiégetésére szolgáló katlan közelébe senkit. Csak a katlan berakásakor,

Páll Antal kerámiai

az edények kemencébe helyezésekor volt segítség. Egyébként a katalan hevítését maga szeretne végezni. S akkor gondolt pihenésre, ha az égetés befejeztével „a katalan visszafeketedett”, és kiszedhette a gyönyörűre sikeredett kossókat, tányérokat, boroskancsókat, pálinkáscsiprokat, kiöntő edényeket, vázákat és tálakat. A jól végzett munka öröme ragyogott a szemében, ha kevés selejtes darab keletkezett, s némi büszkeséggel legeltette tekintetét a szebbnél szebb tárgyakon. Való igaz, meg is lehetett nézni azokat a zöld, sárga, barna színben pompázó, kapuzábés, kazettás, cserelapis, tulipános, szarvasos, madaras, székely katonás, fenyőágas, ökörhugyos, csiki szoknyás, gyopáros stb. motívumokkal díszített edényeket, amelyeket az alkotásban méltó párjával, feleségével, Róza asszonnyal közös munkával hoztak tétre.

*Hajdúböszörmény,
2015.*

Páll Antal kerámiái

Az emlékezés felkiáltójele

Az ünnepség díszelnöksége

Csontig hatoló, metsző hideg szél tépte a fákat azon a március elejei napon, amikor Kovács János alezredes, tábori lelkész Kámán László kíséretében megérkezett hozzánk. A hideg pirosra csípte az arcát, és időnként könnybe lábadt a szeme. Tejeskávé színű barna kabátját fázósan húzta össze magán, s az öregemberek kicsit bizalmatlan tekintetével nézett ránk apró pepita mintás kalapja alól. Kissé nehezen mozgott már. A parókiánkra vezető néhány lépcső is megszusztogtatta. Miután szívélyesen betessékeltük a szobába gyermeki öröm ragyogott fel a szemében. „A magamfajta idős embernek legnagyobb ajándék a meleg fészek”- mondta, és dérszítálta tömött bajuszára is kiült a mosoly. Majd megértést várva nézett rám, s így folytatta: „Teát, kávét, szendvicset, pogácsát, reggelit nem kérek. Jólesne bár, de nem szeretném, hogy az ünnepség valamelyik pillanatában a szükség hajtson el az emberek közül.” Kérését tiszteletben tartva hívtam ugyan a terített asztalhoz, de ő szívesebben maradt az öblös fotel mélyén. Míg a többi vendéget, lelkipásztorokat, politikusokat kiszolgáltam ő csöndes derűvel legeltette a szemét a nappaliban látható erdélyi eredetű díszpárnákon, szőtteseken, bokályokon. „Mind ha csak otthon volnék” mondta, s láthatóan elmerült gyermekkora békeidejében.

Pongrácz Ödön, az egykori Corvin közti harcos

Aztán nem sokkal később megkezdődött az ünnepség. 1956-os forradalom ötvenedik évfordulója kapcsán 2006. március 12-én kopjafa avatásra került sor a martfői Református templom kertjében. A tegnapi szocialista városban, a könnyűipar egykori szocialista fellegvárában nagyszámú érdeklődő tisztelte meg a rendezvényt. Voltak, akik egykori érintettség okán, mások meg a kíváncsiság révén szorongtak a közönség soraiban. A díszelnökség a templom északi fala mellett, a kopjafával szemben helyezkedett el. A viharos szél csattogtatta a zászlókat, lobogtatta a papi palástokat, lutherkabátokat, s hordta messze a szónokok hangjait. Az emlékezés szent pillanatait azonban a természet vad erői sem tudták megtörni. Különösen melegséggel telt meg a szívünk, amikor a mikrofonhoz díszvendégünk, a deres bajuszú, fehér hajú kis öregember, Pongrácz Ödön lépett. Az egykori Corvin közti harcos, az 56-os Forradalmi Karhatalmi Bizottság tagja egy pillanat alatt belopta magát az emberek szívébe.

Keresetlen hangon, magától érthető természetességgel beszélt azokról a harcokról és tárgyalásokról, amelyek 1956 őszén a forradalom győzelméhez vezetett. A résztvevő illetve szemtanú hitelességével szólt a soktitkú múlt kevésbé ismert történéseiről. Kellő távolságtartással és szerénységgel ecsetel-

Az ünnepség résztvevői

te, hogyan esett át ő maga is a tűzkeresztségen, amikor 1956. október 24-én a korreggeli órákban öcsével együtt a Móricz Zsigmond körtér közelében a bevonuló orosz csapatok ellen öt hordó benzinnel segítségével robbantásokat hajtottak végre. A Corvin közti események kapcsán sokat beszélt a pesti srácok hősiességéről. Persze mesélhetett volna arról is, hogy hat Pongrácz fiú tevékenykedett a Corvin közben, de ő fontosabbnak tartotta, hogy Falábú Jancsi-ról, Kócosról, Dokiról, keménykalaposról meg a hozzájuk hasonló névtelen fiatalokról emlékezzen meg. Azt is csak mellékesen említette, hogy az ellenállási mozgalom budapesti Főparancsnoksága levelét ő fogalmazta a Magyarországon tartózkodó szovjet csapatok parancsnokához Kuzmenov ezredeshez. Őszintén elmondta azt is, hogy sem ő, sem a testvérei semmiféle politikai vagy katonai képzettséggel nem rendelkeztek. Nem párteszmék, politikai világnézet vezérelte őket, hanem a szabadság utáni vágy és a hazaszeretet. Ő maga egyébként 1956 őszén Soroksáron, az apai házában lakott, mint nőtlen ember, s gazdálkodott azon a 13 hold földön, amit az apja kilenc gyermek után kapott a második világháborút követő földosztáskor. Volt egy gumikerekes stráfkocsija is amivel Kristóf öccsével együtt gyakran fuvarozgattak a Soroksári Állami Tangazdaságnak és a Földműves szövetségnek. A forradalom kirobbaná-

Kopjafa 1956 emlékére

sakor, október 23-án, testvérével együtt éppen cserépkályhát raktak a szülői házban, s a rádióból értesültek a történésekről. Majd pedig András és Ernő testvéreik telefon híreiből rakták össze az eseményeket. Aztán mindketten még azon az estén Pesterzsébetre vették az irányt, majd október 24-én hajnalba már Budán illetve Pesten a Corvin közben voltak. Ahogy ő mondta, corvinisták lettek, mert hívta őket a haza. Míg beszélt gyorsan szaladtak a pecek. Talán negyedórányit vagy húszpercnyt tartotta magánál a szót, de csupán pillanatnak tűnt csak. Egykor érces hangja ugyan megfakult már, néha meg is remegett kicsit, de élvezetes élmény volt hallgatni a mondandóját. Határozottan, katonásan fűzte egymáshoz a mondatait, szabatosan, szépen fogalmazott. Közben arca kigyúlt, s apró szürkés-kék szemében a lelkesedés lángja lobogott. Nem törődött vele, talán észre sem vette, hogy ritkás fehér haját, deres bajuszát tövises karmokkal borzolta a vihar erejű szél. Csak állt egyenes derékkal, mint az emlékezés felkiáltója.

Hajdúböszörmény, 2015.

Volt egyszer egy kislány

A kisiskolás

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy kislány. Mosoly ragyogott az arcán, s csilingelt a hangja. A messze Háromszék legrégebb városkájában még a sötét, mély udvarterek is derűre fakadtak, ha piros-fekete csíkozott rokolyájában, mint könnyű kis pillangó, végig libegett valamelyik utcán. Ha a magas hegyek felől hűs szellő kapott lábba, vagy eső áztatta a városka kopott köveit, havat kotortak a szelek, vagy izzó nap szórta a napsugarait, ő tipegett, ment, az iskola felé. Nagyon szeretett iskolába járni. Óh, hogy szárnyalt a képzelete, amikor belépett a betűk birodalmába! Mesék, regék, legendák színes világa csalogatta egyre beljebb, egyre mélyebbre a tudás rengetegébe. Hányszor álmodozott, hányszor ábrándozott a könyvek között üldögélve. Aztán csak egyszer azon kapta magát, hogy az álmai vonalak, színek, formák, kompozíciók révén alakot öltenek. Mozgott kezében a ceruza, a színes kréta, az ecset, s egyre figyelemre méltóbb rajzok, képek születtek. Alig múlt tíz éves, és már ott ült a rajz tagozatos osztályban. Tanárai hamar felismerték, hogy kapadozik benne a tehetség. Rajzait, festéseit egymás után nevezték különböző pályázatokra. És az elismerések nem maradtak el. Előbb megyei majd országos rajzpályázatot nyert, s aztán 1974-ben nemzetközi megmérettetésen is díjat kapott. A rajz, a grafika, a festészet mellett azonban egyre jobban vonzották a hangszerek

Enyedi diákként

gium fogadta diákjai közé. Az ódon hosszú folyosón reszketve búcsúzott az Édestől, s nagyon megtelt a szíve is, meg az ódon Kollégium is a csönddel. De aztán az öröm, az új élet utat tört magának az ő lelkében is, és ízig-vérig enyedi diák lett. Óvónőképzősként négy esztendő telt az ősi falak között. Akkoriban 812 növendéket számlált a vén Kollégium. Óvónő és tanítóképzősök, mechanikát és matematika-mechanikát tanuló fiatalok koptatták az öreg Alma Mater köveit. Ő maga szerette az intézetet. Nem volt nagyon könnyű ott az élet, mégis büszkeség feszítette a mellét. Idejekorán bekapcsolódott a nagymúltú iskola Áprily Lajos irodalmi önképzőkörébe, s zászlós hajója volt a zenei életnek. Nem egyszer a korabeli sajtó is megszellőztette előadói tehetségét. Hol népdalokat éneklő gyönyörű hangját méltatták, hol primhegedűsként az iskolai zenekar lelkeként emlegették. A négy esztendő azonban gyorsan elszaladt. A napfényes gyerekkor átadta helyét a lázas ifjúságnak. Úgy érezte, hogy még meg sem melegedett a vén falak között, már is búcsúzkodnia kellett. Az enyedi évek emlékeit megörökítő fényképeket őrző album első oldalára éppen ezért könnyes szemmel jegyezte be az egykori enyedi vendiák, Sipos Domokos búcsúzó gondolatait: „Ó, vén kollégium, és első ifjúságom édes városa: Enyed... Szívem visszavágyik az ódon udvarra, a nagy kúria megszokott szögletébe... Szép Örhegy, őrt álló silbak a kollégium háta megett emlékszel-e még lábam nyomára?... Kongó, hosszú folyosók... Ó, hol vagytok már?!

is. Különösen a hegedű nőtt nagyon a szívéhez, de beleszerelmesedett a billentyűsök egyikébe másikába is. Közben hol tavaszszagú szelekkel játszottak kézdivásárhelyi fák, hol tél épített köréjük magas hóvárat. És egy sápadt őszi reggelen a kislányt meszsze repítette egy csúnya fekete vonat. Kattogott, zakatolt, pöfögött az öreg szerelvény, s egy aprócska állomáson nagyot szusszanva megállt. A kislány szorosan anyja mellett állva kíváncsian, de kicsit ijedten nézte a táblát: Nagyenyed. A nagy hagyományú kisvárosba érkeztek, s hamarosan ott találták magukat a Bethlen Kollégium hatalmas épülete előtt. A kislányt a három és félszáz esztendő Kollé-

Tanítványai között

Óh, komoly dísztermem! Nagy ablakaidon a fény most is táncol be a diákfejekre?

Ó, vén kollégium, elmegyek hozzád az ifjúságomért...” Sokáig sírdogálni azonban nem lehetett, mert várta már őt helyettesítő tanárként a messzi kis falu. A Feketeügy szép terén és a Velence patak havasok közé beágyalt szűk völgyén osztozkodó háromszéki székelyfalu, Lemhény. Elmaradt hát mögötte a

A hegedű szerelmeseként, a zenekar élén

Tiszteletes asszonnyá lett

Domóhegy, a Csordagyűjtő és a Papok hegye rejtekében megbújó falu parókiáján fészket raktak. Vérbe mártódtak a lombok, párák gomolyogtak, s lassan álomba merültek az erdők. A természet az elmúlás szentséges szépségében pompázott, de az ő szívükben tavasz muzsikált. És néhány év múlva Isten gyermekkel áldotta meg házasságukat. A hajdani kislány immáron sudáran állott az anyaság derűjében. Közben egyre láthatóan rajzolódott ki a papnéi lelki arcképe. Tiszteletes asszonnyá érett, akire a falu minden asszonya és

méltósággal hömpölygő Maros völgyének kultúrvároskája, Enyed, s elmaradt, lassan kikopott szájából az öreg Alma Mater íze, zamata. A fiatalos derű ezer illatával a tanításnak adta át magát. S így nőttek egyre teltebbé, szebbé és boldogabbá az évei. Közben a nagyobbak közül a legkisebb gyermekek, az óvodások közé került, és haza az udvarteres szülővárosba. Az apróságok, a gyöngye hangúak között osztogatva szíve szeretetét egy napon a szerelem is meglátogatta. Jött egy határozottságot tükröző, meleg tekintetű, egyenes beszédű református lelkipásztor képében. Úgy mondják, szerelem volt első látásra, s csupa szív, mosolygós szemű óvó néni hamarosan papné lett. Élete Istentől rendelt párja meg sem állt vele az ikafalvi öreg parókiáig. Őszre járt már az idő, amikor a

Az anyaság derűjében

leánya bizalommal tekintett fel. Azonban szerény maradt, a tiszta lélek nap-sugarában tündöklő asszonyként szorgalmas volt a maga házában, gondosan nevelte gyermekét, s kedves tanítás volt a nyelvén. Soha nem fordította el az arcát hideg közönnyel a falusiaktól, pedig a sorsa nem volt könnyű. A család, az óvónői hivatás és a papnék felelőssége között megosztania az életét, mégis otthona a csendes megelégedettségnek és a tisztaszellemű vidámságnak volt hajléka. Amikor szűk évtized után férjét Torjára szólította a szolgálat olyan papné hagyta el Ikafalvát, aki tisztában volt azzal, hogy férjével együtt mindenkor nemes küzdelem vár rájuk egy közös eszmény szolgálatában. A „minden magyar előtt tiszteletet érdemlő” településen, Torján sem a gondnélküli kényelem és pompa várta, még sem sóhajtozott. Nem gyötörte élete párját naponkénti lázadással, hanem tette a dolgát. Naponként ingázott. Igaz, Torja csak rövid félóra távra esett Kézdivásárhelytől, ahol immáron 1980 óta óvónősködött, de amikor a dermesztő tél rászakadt a vidékre, s a Nemere mint jeges leheletű óriás rohangált a hegyek között, sokat fagyoskodott az országutak mentén. Persze volt idő, amikor elfáradt, de arra mindig gondja volt, hogy a lelkészi hajlékból az evangéliumi élet világossága hintse áldó sugarait. Aztán egy rövid átmeneti időszak után, amikor férje Nyárádszentimrén szólta az Igét, 1998-ban Kézdimartonfalvára hívta őket a szolgálat. Megyaszai Erzsébet, született Varga Erzsébet tiszteletes asszony

Művei

Családi körben

családjával együtt ma is a háromszéki faluban, Kézdimartonfalván él. Amikor a kéményekből szorgalmasan szállnak a füstök, és az emberek többsége az álmos tűzű kályhák mellett szunyókál, mert az őszi, majd a tél dúdolja havas melódiáját, ő ma is indul, megy Kézdivásárhelyre, mert mindig és újra várják ott az óvodás korú gyermekek. Lassan négy évtizede már, hogy mindennap felcsendül hangja az apróságok között. Talán már el sem tudja képzelni, hogy milyen lesz majd az az idő, amikor nem kell naponként utaznia. Alkalmival, késlekedő zsúfolt autóbuszokkal vagy éppen gyalogosan. Néhány év múlva polgári foglalkozását tekintve a nyugdíjasok sorába lép. Azonban ő még ma is szorgalmasan továbbképezi magát. Drámapedagógia, emelt szintű zenei, pedagógiai és pszichológiai tanfolyamokon egyaránt helyet talál magának. Közben publikál. Társ szerzőként például az elmúlt években két munkafüzetet is jegyzett Tudományok-Környezetismeret címmel a 4-5 illetve az 5-6 éves óvodások számára. S természetesen mindenképp most is közösséget vállal férje hivatásával. Igaz buzgóssággal állítja magát a martonfalvi református gyülekezet szolgálatába. Szíve minden szeretetével és odaadásával vállalkozik arra, hogy segítőtársa legyen hitvesének abban, hogy az szentséges hivatását teljességgel és feddhetetlenséggel be tudja tölteni. Lehet, hogy még soha nem tette fel magának a kérdést, hogy jó termést hozott-e abból a magból, amit születése pillanatában, 1959. december 6-án, a Gondviselő kegyelme belévetett, de annyi bizonyos, tiszta, szép életének áldása betölti a papi háznak, a gyülekezetnek és a háromszéki kisgyermekes magyar családoknak az életét egyaránt.

Kézdimartonfalva, 2015

Amilyen az ember olyan a tette

Akkoriban, amikor megismerkedtünk, egy nem éppen fiatal körtefát telepített át a hajósi udvarából a hajdúböszörményi háza kertjébe. Kicsit hitetlenkedve csóváltuk a fejünket: vén fát nem lehet átültetni. Ám ő csak mosolygott, s kicsit fanyar humorral megjegyezte: amilyen az ember, olyan a tette. Vagyis, senki sem cselekedhet másképpen, ahogy az egyénisége megszabja. Azóta évek teltek el, s a körtefa minden esztendőben virágba borul, s termést hoz. Most újra tavaszba hajlik az idő. A rügyek már javában duzzadnak az ágakon, s a körtefában nyújtózkodik az élet. Éppen ideje jött annak, hogy szóra bírjuk Balogh Gyárfást, a Hajósi Felvidékiek Kulturális Egyesületének elnökét, aki negyven éven át szolgált a népét tanárként és iskolaigazgatóként Hajóson, s most nyugdíjasként családjával együtt Hajdúböszörményben él.

Hatvanadik születésnap

- Kedves Gyárfás, megfigyeltem az évek során, hogy Nagymácséd nemcsak időnként bujkál mondanivalódban, hanem folyamatosan átvérzik gondolataidon. Mit jelent számodra ez a település, s egyáltalán hol található?

Számomra ez a település jelenti Felvidéket, a Trianon előtti Magyarországot. Gyerekként a világgözeget gondoltam Nagymácsédra, de ma is fontos és jelentős számomra. Galántától 8 km-re található, s oda nyúlnak, érnek az én gyökereim. Még ma is lelki erőforrás számomra ez a vidék. Mindig feltöltődöm, valahányszor elmegyek Mácsédra. Szüleim csak így mondták: Mácséd. Mert ők ott születtek, éltek 1947. április 12-ig, nagyszüleim, felmenőim a nagymácsédi temetőben alusszák örök álmukat. Sajnos, közülük csak keveset ismerhettem meg, s a sírjaikat is eltakarja már a múlt idő. De Mácsédhoz kötnek a testvéreim, nővérem, bátyám, a nagynénéim, nagybátyáim- édesapámnak kettő, édesanyámnak 6 testvére volt, ott élnek ma is unokatestvéreim, az

Szülők

ő gyermekeik, unokáik.

Ha a sors nem szól közbe, én is odaszülettem volna, s akkor egy egészen más életsors jutott volna nekem. Bizonyos szempontból könnyebb, más nézőpontból nehezebb a mostaninál. De Eduárd Benes közbeszólt. 1947. április 12-én, a hajnali órákban két vonatszerelvény gördült át a párkányi vasútállomáson, nagymácsédi, nagyfödemesi, tergenyei magyarokkal. Valamelyikben az én szüleim, testvéreim is ott szorongtak. Az elsők között kerültek áttelepítésre. Én már Hajóson, Bács-Kiskun megyében láttam meg a napvilágot, eszméltem a világra és önmagamra, egy ízig-vérig sváb településen. Ennek ellenére, nekem Nagymácséd

a származás- és sorsközösség-tudatot jelenti örökre. Szorítok nekik, s rajtuk keresztül minden felvidéki magyarnak, hogy megtudják őrizni magyarságukat, s emberhez méltó módon tudjanak élni.

Szóval fogalmazhatok úgy, hogy lelki karakter és inspiráció tekintetében magad is felvidéki identitással bírsz. Mint ilyen ember, a felvidéki magyarság kálváriáját takaró némaságot hosszú időn keresztül hogyan tudtad viselni?

Felvidéki magyarként egy magyarországi sváb településen telepesként megbélyegezve élni, nem volt könnyű! Gyermekként ebből még keveset értettem. A játékban nem volt fontos ki felvidéki, ki sváb, bár néha előfordult, hogy „pacsker”-nek csúfoltak bennünket, de ennél fontosabb volt számomra az, ki tud gólt lőni, jobban cselezni, kapusként a labdát elkapni és az iskolában jól teljesíteni. No és a környékünkön sok felvidéki fiúgyermek is lakott, s mi összetartottunk, őriztük a felvidéki hagyományokat is. Karácsonykor énekelni, suprálni jártunk. De apám időnként elejtett néhány szót a felnőttek közötti konfliktusokról, hogy felvidéki egyedül ne menjen ki a pincefaluba, ha jót akar, s hogy bizony néha tettlegesség is előfordult. Csak felnőttként értettem meg igazán, hogy milyen nehéz lehetett nekik, életük delején új életet kezdeni

Előadás

magyarként Magyarországon, egy sváb faluban!

Először 1955-ben látogathattunk „haza”, 7 éves voltam ekkor. Óriási élmény volt, azóta is őrök tiszta emléképeket a kétnapos odautazásról, a határátlépésről, a félnapos várótermi tartózkodásokról, a gányi vasútállomásról történt hosszú gyaloglásról, a nagyszülői házba való belépésről, a bekötött, síró szemű nagyapámról, a kicsi, hajlott hátú nagyanyámról, nagynénéimről, nagybátyáimról, a véget nem érő ölelézésekről, sírásokról, örömkönnyekekről, beszélgetésekről, rokonlátogatásokról, unokatestvérekkel való önfeledt játékokról. Érett fejjel már tudom, mit veszítettem azzal, hogy elszakított tőlük az áttelepítés. Anyai nagyapámat ekkor láttam utoljára, apai nagyszüleim már nem éltek. Édesanyámmal ezt követően, amikor lehetőségünk adódott ellátogattunk Nagymácsédra, de apám nem jött többször velünk. Bizonyára nagy fájdalom lehetett neki szülőföldjére visszamenni, majd néhány nap múlva újra elszakadni onnan. Az identitástudatom zavart volt hosszú ideig. Ki is vagyok én valójában, egy felvidéki magyar, vagy egy magyarországi felvidéki, vagy telepes „pacsker”? Miért kell Magyarországon, felvidéki magyarként lehajtott fővel közlekednünk? Mindig is vállaltam felvidéki gyökereimet, de ma már büszke is vagyok erre. Magyar vagyok, felvidéki gyökerekkel. De hajósi is, hajósi magyar, közép-európai gyökerekkel, aki megértette a svábok tra-

Hajósi felvidékiek estje

gédiáját is, a felvidékieké mellett. Azt gondolom ebben a lávaként izzó Kárpát-medencében elkerülhetetlen, hogy ne multikulturális anyagból legyünk összegyúrva. Mindannyian, ha lelkileg egészségesek akarunk maradni, akkor svábok, szlávok, zsidók, románok, cigányok is vagyunk egy kicsit a domináns magyarságunk mellett. Mondom ezt József Attila után szabadon. Svábok közt nőttem fel, éltem le életem nagy részét, többüket megkedveltem, megszerettem, sok barátom van és volt soraikból, tudom, mit szenvedtek 1945 után. Ők is féltek, akárcsak a felvidékiek. Sokan közülük nem tudták, miért kerültek oda a szüleim. Megértettem indulataikat, haragjukat, hosszú ideig irányunkban tanúsított tartózkodó viselkedésüket. Zárkózottságukat, közélettől való tartózkodásukat.

A felvidékiek közül Hajóson többen évekig ki sem pakoltak teljesen, várták a hírt: félreértés volt az egész, mehetnek vissza a szülőföldre. Őseik földjére, a régi birtokra, házba, templomba, temetőbe. Aztán lassan-lassan elfogadták, hogy nem félreértésről van itt szó. S a feszültség is kezdett oldódni. A sváb szomszédaink is megtudták, miért jöttek ide felvidékről magyarok, hiszen érdekük volt szüleimnek, hogy ezt mielőbb elmondják. Aztán a szomszédok pedig továbbadták rokonaiknak, ismerőseiknek. Az igazságot kezdték egyre többen megtudni. Persze egy nagyon lassú folyamatot kell elképzelni.

A teljes némaság sem tarthat örökké. Itt is felkel a Nap, dolgozni kell, meg kell művelni a kapott földet, a házat is rendbe kell tenni, no és itt van a templom, ahová el lehet járni, amikor csak akarunk. A felvidéki nép mindig is val-

lások, Istenfélő nép volt. Nem csak vasárnapot, a hétköznapjaikat is átszötte a vallásosság. Édesanyám mosás közben is egyházi énekeket énekelt. A hit sokat segített, erőforrás volt. „Isten látja mit csináltak velünk, biztosan segít majd rajtunk.”

A felvidékiek külön tsz-ekben csoportosultak az 50-es években, megmutatták, hogy tudnak dolgozni, hiszen Felvidéken a mezőgazdaság virágzó volt, különösen a folyók mentén. A svábok pedig a kétkezi munkában járatos és szorgalmas embert mindig becsülték. A felvidéki ember pedig kihúzhatta magát. Aztán az egyesített sváb-magyar TSZ elnöke is felvidéki magyar lett, s aztán együtt tovább...!

Az áttelepített felvidéki magyarok között sokan közép, sőt felsőfokú végzettséggel, mások komoly mezőgazdasági gépparkkal rendelkeztek. Léva környékén a háború alatt, amikor a szovjet katonák elvitték a gazdák lovait, gőzgéppel szántottak, és a fiatalok kötelezően 9 osztályt végeztek. Kilencedikben mezőgazdasági és alapvető jogi ismereteket tanultak. Többen tanári diplomával érkeztek Hajósra, s ez nagydolog volt akkor a faluban. Közülük került ki az iskolaigazgató is már az 50-es évek második felében. S őt még kettő követte 1974-ig.

Az együttélés, a közös munka felgyorsította a párbeszédet, megtörte a mély hallgatást. A svábok közül egyre többen megtudhatták, hogy a felvidékiek nem önként jöttek Magyarországra sváb birtokokat foglalni, hanem

Nagymácsédi helységtábla

Hajósi emlékmű

Hajós, mint csepp a tenger, magában rejt a kitelepítés, a lakosságcsere minden tragédiáját. Hiszen onnan svábokat űzött el a hatalom, és felvidéki magyarokat kényszerítettek a helyükre. Nyilván mindkét etnikum kapott elegendő sebet. Látsz-e arra esélyt, hogy a valós és vélt sérelmeket begyógyítja az idő?

Ami Hajóson történt 1945 után, azt tanítani kell majd az iskolákban: így nem szabad emberekkel bánni. A szülőföldjükről elűzni népeket, eltépni a több száz, vagy ezer éves gyökereket, nincs olyan indok, ami ezt igazolhatná. A szülőföldjükről elűzött magyarok jogos igényeinek kielégítését a hasonló

ide kényszerítették őket. Legtöbbjük „otthon” nagyobb és jobb földön gazdálkodhatott, s „kőházban” lakott az itteni vályog-házzal szemben. Az 1960-as években már vegyes házasságok kötöttek, s ez a folyamat a 70-es években természetessé vált.

A rendszerváltozás után felgyorsultak az események: 1992-ben Kalocsán a Rákóczi Szövetség megemlékezést tartott a felvidéki áttelepítés 45. évfordulóján, 1997-ben 50. évfordulón közös felvidéki-sváb emléktábla-avatás volt Hajóson, a Polgármesteri Hivatal bejáratánál. Közös koszorúzás, megemlékezés. Ugyanebben az évben Felvi-

sorsra ítélt magyarországi németek érdeksérelmére orvosolni, s ezzel elültetni a gyűlölködés csíráját az ottmaradó sváb és az odatelepült felvidéki népcsoport között, ez talán nagyobb lelki traumát jelentett szüleimnek a szülőföld elhagyásánál is. Nagymácsédon az otthonmaradók sírva búcsúztatták a kénytelen távozókat, a templom megtelt, a pap és a kántor meghatódva köszönt el tőlük. Hajóson önkéntes telepesnek nézték őket.

A felvidékiek megérkeztek Hajósra, a svábok akkor csomagoltak, készülődtek. Nézték egymást félve, gyanakvóan, senki sem értette, mi történik. Legtöbben csak sírni tudtak. A látszat azt jelentette a svábok számára, hogy azért kell távozniuk, hogy a felvidékieknek legyen helyük. Micsoda megalázó helyzet ez mindkét népcsoport számára. A magyarországi németeket egységesen háborús bűnösöknek kikiáltani, éppen olyan embertelenség, mint a felvidéki magyarokat okolni az első Csehszlovák köztársaság szétveréséért és a Horthy-rendszer bűneiért.

A kitelepítések, áttelepítés óta 68 esztendő telt el, sokat változott a hajósi társadalom összetétele, részben az elhalálózások, részben a társadalmi mobilitás miatt. Ezzel együtt és a fent leírtak miatt sokat változott a felvidékiek megítélése is. Hosszú folyamat volt ez, és sokat kellett ezért tenni szüleim generációjának és az én korosztályomnak is. Legkevesebb, amit tennünk kellett, hogy becsületesen végezzük mindennapi munkánkat. A többi, bár az sem lebecsülendő, e nélkül kevés lett volna. A felvidéki magyarság és a hajósi svábok kultúrája sokban különbözik egymástól, de a munkaszeretet és az igényesség dolgában hasonlóak. A lassú egymás felé közeledést talán ez indította el.

2014-ben, pünkösdvasárnap felállítottuk a „Felvidéki kitelepítés hajósi emlékművet”, melyet Németh Endre felvidéki, érsekújvári szobrászművész készített tölgyfából, s az avatóbeszédet Hajós város sváb származású polgármestere Estók Mihályné, Szalczer Erzsébet mondta. Számomra a rendezvény legemelkedettebb pillanata az ő avatóbeszéde mellett a hajósi sváb hagyományőrző énekkar fellépése volt. Az énekkar vezetője, Schön Mária a fellépés előtt azt mondta: „Barátok lettünk!”. Majd svábul énekeltek a hazaszeretetről!

A rendezvényen részt vett a nagymácsédi és a diószegi polgármester, és fellépett a nagymácsédi énekkar is. Életem egyik legszebb és legemlékezetesebb napja volt ez.

Az emlékművünk egy parkban van azzal a műalkotással, amelyik a magyarországi, hajósi németek, svábok erőszakos kitelepítésére emlékeztet mindannyiunkat. Az emlékparkban több fa is található. Azt tervezzük, hogy egy keskeny kaeskaríngós járdával összekötjük majd a két emlékművet, gondosan kikerülve a fákat. Ez az út jelképezi azt az utat, amelyet a két népcsoport

megett, amíg egymásra talált.

A sebek, ha lassan is, de gyógyulnak. De azt is tudjuk, sokan úgy haltak meg, idegen földben, hogy a seb még eleven volt bennük. Rajtuk nem segített az idő. Nyilván az emlékezés csak akkor fogja békévé oldani a tragédiát, ha ösztársadalmi szinten is nagyobb nyilvánosságot kap ez a téma.

- Gondolod, hogy a magyar nép történelmi tudatának jelenlegi állapota a közeli jövőbe helyezi annak az időnek az eljövetelét? Egyáltalán beérett már annyira ez a téma, hogy tudományosan is fel lehessen dolgozni?

A Rákóczi Szövetségnek, a Komáromban működő Kecskés László Társaságnak, a Magyarországon működő többi felvidéki egyesületnek több kiadványa is megjelent a 90-es évektől kezdődően a felvidéki magyarok csehországi deportálásával illetve az áttelepítésével kapcsolatban, és ehhez csatlakoztak a szlovákiai magyar szervezetek is. 1977-ben Nagymácsédon vásároltam meg a pozsonyi Pannónia Könyvkiadótól: Edvárd Benes elnöki dekrétumai, avagy a magyarok és a németek jogfosztása című kiadványt, amelyet azóta is sokat forgatok. Ebben a könyvben több tanulmány foglalkozik a Trianon utáni Csehszlovákia embertelen, nacionalista politikájával, benne a magyarság tragédiájával. Bizakodásra adhat okot, hogy az utóbbi 10-15 évben sorra alakultak meg a Magyarországon a felvidéki egyesületek, áldásos munkájuk révén egyre többen tudják meg az igazságot. A magyar középiskolások között egy vetélkedő kezdődik 2015-ben, a felvidéki áttelepítésről. Ez nagyon jó kezdeményezés. De még ma is ott tartunk, hogy a nyugdíjas értelmiség körében is sokan vannak, akik csak hallomásból tudnak valamit, de még ma sem értik mélységében a felvidéki magyarság XX. századi tragédiáját. A magyarság történelemtudatát több XX. századi trauma terheli még napjainkban: Trianon, holokauszt, a Horthy-rendszer ki nem tárgyalása, ezek közül csak az egyik, és legyünk reálisak, nem is a legnagyobb, a felvidéki magyarság tragédiája. De, ahogyan édesapám szokta volt mondani: mindenkinek a saját sebe fáj a legjobban. Ez pedig a cca 44 ezer felvidéki magyar Csehországba hurcolása, deportálása télvíz idején, fűtetlen marhavagonokban- köztük sok magatehetetlen öreg és gyerek- s a magyar-csehszlovák lakosságcsere néven elhíresült mintegy 75 ezer felvidéki magyar szülőföldről való elűzése. Istennek hála, ma már Szlovákiában és Magyarországon is sorra jelennek meg filmes és írásos visszaemlékezések a deportálásokról, kitelepítésről. Ezek, valamint a levéltári kutatások alapul szolgálhatnak majd egy komoly, tudományos történelmi dokumentum megírásához. Az idő már megérett erre, lehet, hogy már néhány történész dolgozik is a témán.

- Nyilvánvalóan a történelemtisztázás szándéka vezérelt téged is, amikor

Nagymácsédi emlékmű

vállaltad a Hajósi Felvidékiek Kulturális Egyesületének elnöki tisztségét. Az egyesület keretei között melyek azok a mozzanatok, amelyek közelebb vihetnek a célhoz?

Hajóson 2009-ben alakítottuk meg Hajósi Felvidékiek Kulturális Egyesületét, azzal a céllal, hogy emléket állítsunk a kitelepítést elszenvedőknek, kifejezzük tiszteletünket, a magyarságukat a nehéz időkben is bátran felvállaló elődeinknek, akik inkább vállalták szeretett szülőföldjük elhagyását, mint a magyarságuk megtagadását.

Aztán új célok is megjelentek és meg is valósultak: műsorainkkal, kiállításainkkal, megemlékezéseinkkel, felvidéki találkozóinkkal sikerült a helyi társadalomban ezt a témát nyilvánossá tenni, s a felvidékiek tragédiáját az emberek egyre nagyobb részével megértetni. Közben mi magunk is egyre jobban, pontosabban meg tudjuk fogalmazni, hogy kik is vagyunk mi valójában. Mindezekhez még egy szép kiadvánnyal is hozzájárultunk: Szabó Árpád-Harmat Lajosné: A felvidéki magyar nép XX. Századi kálváriája című könyvecskénk 500 példányban eladásra került. Ezzel a kiadvánnyal kiléptünk a hajósi keretből, és regionális szinten is sikerült ezt a témát a közbeszédbe bevinni. Azóta Hajós hivatalosan is partnerkapcsolatot létesített Nagymácséddal, a két iskola tanulói kölcsönösen meglátogatták egymást, közös sport és kulturá-

lis programokban vettek részt. Érsekújvár mellől, Naszvadról is járt nálunk kulturális delegáció, amit viszonztunk. Most Diószeg várossal építjük ki a következő kapcsolatot. Ezek a találkozók meggyőztek bennünket arról, hogy Felvidéken is nagyon fontosnak tartják a magyarok, hogy történelmünknek ezek a tragikus eseményei ne vesszenek el a feledés homályában, a felnövekvő generációk is ismerjék meg mi történt elődeikkel a II. világháború után. Igény van az ő körökben is a múlt tisztázására.

„A múltat be kell vallani!” És ezt már én teszem hozzá, tanuljunk is belőle, hiszen ”a történelem az élet tanítómestere!” Csak így van esély arra, hogy ezek a tragédiák még egyszer ne ismétlődhessenek meg, s minden ember békességben élhessen és halhasson a szülőföldjén!

A beszélgetést megköszönve mást talán nem is kell mondanom, mint, hogy mindigre így legyen. Illetve annyit még, hogy minden körtefa boruljon virágba az idei tavaszon is. Lett legyen az Galánta környékén valamelyik kertben, vagy Hajóson az Emlékparkban, a sváb és a magyar portákon vagy éppen egy hajdúböszörményi udvarban.

Hajdúböszörmény, 2015.

